

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,
a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Oltalom és fény

„Ég királynője, e világ jeles újjászervezője, végső könyörgéseimben a szent-egyházat a püspökökkel, papokkal, az országot a néppel s az urakkal a te oltalmadra bízom; nekik utolsó Istenhozzádot mondva lelkemet kezdedbe ajánlom” – szölte István király 1038-ban, Székesfehérvárott, országát és a Szent Koronát felajánlva, Szűz Máriához. A történelem küzdőterén és a lelkekben ekkortól fogva lett Szűz Mária szakrálisan is a magyarok védőasszonya, hozzásegítve népét, hogy úrrá legyen történelmi tragédiáin, és megmaradhasson a Kárpát-medencében. Mária neve: a Szűzanyáé ott hangzott a tatár nyilaktól fenyegetettek, a török vagy a német iga alá vetettek ajkán, majd a további vészterhes időkben élők fohászaiban és kiáltásaiban is. Összeforrva a személyes anyaképekkel, csaknem ezer éve lakik szabadító erőként a magyarok szívében. 1686-ban, a megelőző történelmi küzdelmek egybeforradási és a következők megnyílási pontján Szűz Mária nagyszerű üzenettel nyilatkozta ki a magyarságra tekintő figyelmét.

A Pócs falu bírójától 1676-ban – a töröktől szabadulásának hálájaként – rendelt, s Papp István, a görög katolikus lelkész öccse kezétől készített, jávorfára festett, majd a helyi görög katolikus fatemplomban elhelyezett 50 x 70 centiméter méretű Istenszülő-kép 1686. november 4. és december 8. között könnyezni kezdett. Pedig könnyezésének utolsó napján a kelyhekben már megdermedt a víz. I. Lipót hiába vitette e csoda hírére a képet rövidesen Bécsbe, ott az arc más nem adott jeleket. Az 1707-ben másolatban Pócsra került Szűzanya-ábrázolás viszont előbb 1715. augusztus 1-én, azután öt nap múlva ismét könnyeket ejtett, s csillogásuk 1905 decemberében újra megjelent az Istenszülő tekintetében. A kép és a csoda az egyik legfontosabb magyarországi kegyhelyként ragadta meg Ady és igen sok más művész figyelmét.

A boltozat-méretű keresztény hittel rendelkező – s lelkének ezt az erőforrását is a diktatúra lebontására irányító –, 1949. május 4-én született Nagy Gáspár többek között Szűz Mária, a Megváltó és az ember küldetését egybekapcsoló műveinek sorozatával fordult szembe a kisdéd-gyilkos Heródes-világgal. („*Ne féljetelek...!*”; *Jegyzevén szalmaszálal; Háromkirályok* stb.). *Anyámmal hófehérülök* című, édesanyjának küldött költeményében Mária és Jézus tiszteletét s a szülőanyja iránti szeretetét – egymásra vetítve az eget és a földet – így fogja egységbe: „Erzsébet napra levelem, / sosem díszes lapom, mint / Szűzanya-Mária meglátogat, de / betlehemi első királynak innen / elszököm, (...) / jászol-terdeinken ringassuk meg / a kisdedet, hát »fel nagy öröme«”.

Májusnak a Szűzanya arcára tekintő, többszörösen is ünnepi és emlékező havában a versből áradóakhoz hasonló, tiszta fények sugároznak a történelmi s a magánéleti fagyok maradványaira. A gondoskodó hit és a szeretet erejével téve jelenvalóvá az első magyar királynak az „Ég királynőjéhez” intézett egykori szavait.

Jánosi Zoltán

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Salamon Konrád,
Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)

Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajjai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajjai@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő,

Oláh János szerkesztői ösztöndíjas)

E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 410-3962

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Mobil: (30) 444-6573

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)

E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Mátvás László**

*

A címlapon: **Király Farkas**

(Fotó: Vadócz Dávid)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.

Jánosi Zoltán: *Oltalom és fény* 1

SZEMHATÁR

Nagy Gáspár: *Patmoszi trombiták* 3

Anyámnak 4

Cs. Varga István: *Bencés hagyatékából költői örökség*

Nagy Gáspár életművéről 5

Iancu Laura: *A rónán; Szezelem Kharón idején* 10

Tornai József: *Angyalszárnyas; Mindenki cipeli...* 11

Berta Zsolt: *Kő, kenyér – Jimi és Kiki* 12

Géczi János: *Résfény* 17

Oberczián Géza: *Szingularitás* 18

Nagy Zsuka: *olvad* 23

Farkas Gábor: „Gyógyít, hogy megrendülhetek”

Identitásformálás és szakralitás Lászlóffy Aladár költészetében 24

Oláh Katalin Kinga: *Magyarok Nagyasszonya*

Kegyképeinktől a kortárs ábrázolásokig 28

Vitéz Ferenc: *Foszlányok az Univerzumból* 29

Banner Zoltán: *emlékpróba* 30

Balázs Sándor: *Harangcsendben* 31

Murányi Sándor Olivér: *Del grande Po* 33

Sárközy Péter: *Magyar költők „az olasz negédes kertjében”* 35

Paul-Erik Rummo: *A világ nem behatolt...; Itt nőttél fel* 40

Hazai Kinga–Mácsai Pál: *Méltó örökség*

Für Anikó Psota Irén-díja 41

Deák-Sárosi László: *A funtineli boszorkány filmen* 43

Viola Szandra: *Haldokló a háznál;*

Nyugdíjazott balett-táncos; Én; Sivatag 45

Baán Tibor: *Miklóssy Endre: Vízöntő – vagy amit akartok* 46

Király Farkas: *Út a tengerszemekhez* 49

NYITOTT MŰHELY

Luzsicza István: *Füstölt kolbász sárgabaracklevélvarral*

Beszélgetés Király Farkassal 52

KÖNYVSZEMLE

Iancu Laura: *A vessző szimfóniája*

Orisek Márta: Pünkösöd felé, pünkösöd után 61

Gyurácz Ferenc: *Sorsok tükrében szemlélt történelem*

Göncz László: Emberek a pannon végeken. Huszadik

századi sorsok a magyar–szlovén határ mentén 63

Petőcz András: *Hazatérés*

Pósa Zoltán: Hűséges szökés és hűtlen visszatérés 65

Udvardy Zoltán: *Szabófalvától San Franciscóig*

Oberczián Géza: Áramlás 67

Boldogh Dezső: *Tágas, nyugtalanító föld*

Sayfo Omar: Allah tágas földje 68

Szerzőink 70

Lapszámunkat a Kárpát-medencében található Szűzanya-kegyképek és a Boldogasszony vándorkiállítás munkáinak reprodukcióival illusztráltuk. A képzőművészeti anyagot Oláh Katalin Kinga gyűjtötte. A felvételeket mások mellett Ács Tamás (győri *Könnyező Szűzanya*), Szelényi Károly (Pérelai Zsuzsa: *Misztérium*), a Forrás Intézet (Jankovics Marcell: *Pünkösöd*; Kő Pál: *Markazi Szűzanya*), Orosz István (Keresztes Dóra és a saját munkájáról) és Oláh Katalin Kinga (Jámborné Balog Tünde: *Boldogasszony*; Török Richárd: *Beféjezetlen Madonna*, valamint a saját munkájáról) készítette.

NAGY GÁSPÁR

Patmoszi trombiták

„Lélekben valék ott az Úrnak napján,
és hallék hátam megett nagy szót,
mint trombitáét...”

(János apostol: Jelenések Könyve)

*Patmosz szikláin a szél
pörgeti, pörgeti egyre
a fehér vásznakat;
sodorja elém a hószín lapokat,
mint valami ajándékba kapott
h a t á r i d ő n a p l ó t,
mely Tőle való, egyedül Tőle.*

*Ott bámultam Péterrel
és Jakab bátyámmal azt az irdatlan
halfogást, amidőn már nem lehetett
kitérni, cselezni, elkullogni –
én, Zebedeusnak és Szaloménak fia
ott maradtam aztán nyomában,
sőt: kitüntetett helyekre kerültem!*

*Az utolsó együtt-éteknél is
mellette, hogy először halljam
az áruló nevét, s aztán ott
a vérizzadákos éjszakán, míg lehetett –
láttam a szörnyűséget és jegyeztem
én, „a tanítvány, akit szeretett Jézus”,
s legféltettebb kincsét, Anyját bízta rám.*

*Túléltem forró szurkokat...
nézek a fehér lapok szövetén,
sziklák elvékonyult lemezein át
Efezus felé, mikor vibráló lesz az ég,
kifehérik a csönd is, oly nagyra van
terhével: mintha üvegburában pattanó
hártyák – de nem dob és nem tüdő...*

→

E két versével és Cs. Varga István tanulmányával emlékezünk a hetven esztendeje született, a nehéz történelmi időben eszméihez és nemzetéhez következetesen hű költőre, a Magyar Írószövetség egykori titkárára.

*Hanem a lélek robajának jövendölt
lapjain im itt a nap: öregségem nyarában
a partról érthetetlen is, miért s hogyan
látom oly félelmes élesen a Véget
elúszni Isten lábai előtt montírozatlanul;
remegnem kellene és félnem nagyon,
de ellenkezőleg: megnyugtatnak a trombitaszók*

Anyámnak

*Ebben a házban
vajúdott anyám
szíve szívemhez
énekelt talán
valami szép dalt
vagy litániát
májusi csöndes
esőért imát
amint hallotta
ő is nagyanyám
szájából mindig
esztendőök során
kínját oltani
mintha gerendák
közt éppen tüzet
csitítana el
bő könnyeivel
vajúdó anyám
tudta: sírásom
úgyis rátalál
a ház előtt már
nyíló orgonák
déli harangszó
s boldog délután.*

CS. VARGA ISTVÁN

Bencés hagyatékából költői örökség

Nagy Gáspár életművéről

I.

Nagy Gáspár mintegy elrendeltetésként, sorsként kapta igazmondó költői hivatását. Példája tiltja a feledést: emlékezésre kötelez. Sosem alárendelő, hanem mellérendelő természetét, lelkiségét és világszemléletét a jézusi ígélet és szeretetparancs éltette: „Ha megteszitek, amit parancsolok nektek, a barátaim vagytok. [...] Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak benneteket” (Jn 15,14-16).

Hiányzik szelíd, tiszta, nemes szívű jósága, figyelve, igazmondó bátorsága. „Minden fát gyümölcseről lehet megismerni. [...] A jó ember szívének jó kincséből jót hoz elő, [...] a szív bőségéről beszél a szája” (Lk 6,39-45). Sorsa tudatosítja: az igazságban óriási lélektisztító és egyben emberpusztító erő rejlik. Benda, Babits, Németh nyomán az írástudók felelősségével szállt szembe a hazugságokkal. Nem lett „vétkesek közt cinkos, aki néma”. Tudta: megbocsátani kötelesség, feledni képtelenség. Történelmi sors tapasztalata: „...nincs bocsánat: / bokáig – mindörökké a Donban állunk”.

A doleo ergo sum, a mysterium passionis, a szentté tevő kegyelem időszaka a „közelebb, közelebb, Uram, hozzád” gondolatának jegyében telt. Halála szívbemarkoló hír, lélekdőbentő üzenet volt: mindannyian, a babitsi *csillag után* botorkálók *úton vagyunk*, és *minden csillag betlehemi!* Búcsúztatása Farkasréten, temetése a nagytilaji sírkertben, a bértavári és a budapesti engesztelő szentmise is *a túlsó partról*, az öröklétről hozott hírt.

Az egypártrendszer, a vészes hitfogyatkozás idején hitt a szóban, a költői szó erejében. Számára „a vers a szeretet nyelve” volt. A költészethez, a szóművészet legintenzívebb, legemocionálisabb és legkreatívabb formájához egész lényével kötődött. Azt hirdette: a verstől „ember és nép, csak magasodhat”. *Szabadítót mondani* címmel jelent meg CD-je. Informatívusos *Hétparancsolata ars poetica* érvényű: „írni, inni, – hinni, szeretni, repülni, halni, élni”. Poétai Árkádiában élt. A Főnix szárnya alatt nyelvében költőien lakozott.

Tamás Menyhért szerint Nagy Gáspár az „égi kapuzatban” állók közé tartozott, küldetéses, „csillag-

fényű költő”. Bertha Zoltán pontosan fogalmaz: „Lélekmentő volt – és marad. Lelkeket indító, számon tartó, vigyázó nagy lélek. Nem disszonáns a szó: apostoli lelkülettel viselve gondját a rábizotaknak. S ami rábizotott: valóban a csonkítatlan egész nemzet, s a nemzetben összekapaszkodó egyes emberek sorsa.” Számos, korokon túlmutató, kiáltó szót talált, amely „szinkronban van a nemzet lelkületével. Vagyis azzal, amit a nép hallani akar, és ki szeretne mondani” (Illyés Gyula).

Jézusi útmutatás, hogyan lehet eldönteni egy tanításról, hogy az valóban igaz-e? Nagy Gáspár a „Veritas vos liberabit” hitével, igazságvállaló bátorsággal, a caritas in veritate szellemében csodálatos verseket publikált. Ebben is rendületlenül követte meggyőződését: „az őszinte szeretetben maradván; az igazság hirdetésében kitartva” (2Kor 6,6-7).

Mezey Katalin megállapítása távlatos, helyálló: Nagy Gáspár „1990 után megkapott számos igen magas politikai és szakmai kitüntetést. [...] Kedélyére, költészetére azonban fájdalmasan rányomta bélyegét a csalódás amiatt, hogy a rendszerváltozás megcsúfolta jobb jövőt is sóvárgó elképzeléseinket, és a magyar társadalom szellemi és anyagi kifosztásának szinte beteljesedett alkalmá és eszköze lett.”

II.

Nagy Gáspár évezredekben és a véges-végtelenben gondolkodott. Tudta: a teljesség, az ideális és hiánytalan tökéletesség elérhetetlen a Földön. Valóra váltotta az ígéletet lelkiismereti parancsát: „Hirdesd az Igét, állj elő vele alkalmas és alkalmatlan időben!” (2Tim 4,2) Az „alkalmas” és „alkalmatlan” jelző az időre, és főképpen ránk vonatkozik.

Nagy Gáspár az „Emberségről példát, vitézségről formát” – virtushagyomány örököse, líránk emblémájára mutat: a kard és lant szimbólumára. Szellemi gravitációjának forrása: „Taníts meg a Te igazságodra, Istenem!” és „Szenteld meg őket az igazságban, mert a te tanításod igazság” (Jn 17,11b-19).

Benne a kegyelembe, a lét jóságába vetett ősbizalom élt. Az „emlékezni, látni, megnevezni és sohasem félni” (Görömbei András) elvéhez mindig hű maradt. Megvetette a cinkos hallgatást: „míg a szem él, látni kell fele-Barátaim!” Hitét tudatosan és nyilvánosan is vállalta. A bencés tanároknak – tekintet nélkül a körülményekre – hangos „Laudenturral” köszönt. Hitközösségben, hitéből merített reményt. Illyés szentenciáját – „A legnagyobb bátorság

a remény” – szakrális dimenzióba helyezte: „a remény sohasem / meghaló, / ha minden utolsó szalmaszál / ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!” A *Hullámzó vizeken kereszt* versfüzért a Balaton és Tihany, a locus mirabilis, a magyarság szent helye, csendje ihlette, a testvérműzsák jegyében Kőnig Róbert rajzokba örökítette.

III.

Mélyen vallásos, dolgos családja indította, küldte Pannonhalmára. Szent István 1002-ben kelt kiváltságlevele szerint édesapja, Géza fejedelem alapította a monostort, 996-ban. Olyan kiváltságokat kapott, mint a bencések anyamonostora: Monte Cassino. Szent és áldott ez a hely. A rendalapító Szent Benedek (Benedictus: Áldott). *Regulája* – „ordo vivendi”: életrend, életmód, üdvösségre vezérlő szabálykönyv. Jelszavaik: Ora et labora. – Imádkozzál és dolgozzál, azaz keresd a békét, és járj utána! Valamint: Serva ordinem et ordo servabit te – Őrizd a rendet, a rend megtart téged!

Szent Márton monostora a Pannonia feletti hegyen – Monasterium sancti Martini in monte supra Pannoniam – „Titanikként süllyed elő / az isteni ködből”. A 282 méter magas „hegy azért mégsem Tihany, / bár itt van *alapító levele*”. A *Ha följutunk* című vers Nagy Gáspár pannonhalmi diákkorának, élményeinek, tanulságainak összegezése: „Fiúk! Még bilincset sírnak / összetett kezünkre, még koszos / havat lavináznak fölnék, / még valatnak a rendőr-professorok”. Pannonhalmáról 1967-ben „gesztenyeként szétgurultunk [...] hülye utakon, hülyébb utakra”.

A főmonostor a világtól, még a falutól is el volt zárva, de mint vallási központ, gimnázium, s gazdag

könyvtára, levéltára, papi szociális otthona révén szellemi-lelki műhely, szellemi kilátó is, ahol élénk kulturális élet folyt.

Benedictus montes amabat – a bencések szerették a hegyeket. A hegyen megnyílnak a távlatok. A hegyeket már a pogány kultuszokban is ég és föld, az istenek találkozási helyének tartották. A hegy szimbolikus jelentése a Biblia gondolatrendszerére is jellemző: ott már nem isteni valóság, hanem az Istennel való találkozás helye, lehetősége.

Mózes a törvényt a Sínai-hegyen (Hóreben) kapta, hegyen imádkozott népe győzelméért. Illés és Elizeus a Kármel hegyéhez kötődik. Jézus szívesen vonult magaslatokra, imádkozott hegyen. Nyilvános működését két hegyi jelenet szegélyezi: a megkísértés és a mennybemenetel. Köztük emelkedik a hegyi beszéd helyszíne, a tábor-hegyi megdicsőülés, az Olajfák hegye és a Golgota.

Jézus által kapnak igazi jelentőséget a hegyek, magaslatok, nyer értelmet az ószövegségi jövendölés: „Az Úr házának hegye szilárdan áll majd a hegyek tetején, és magasabb lesz a halmoknál. Hozzá tódulnak mind a nemzetek... Rajta! Menjünk föl az Úr hegyére” (Iz 2,2). S másutt: „Szemem a hegyekre emelem: honnan jön segítségem?” (Zsolt 12,11)

Az állampárti, marxista-leninista diktatúrában, a hatvanas években Pannonhalmán félelem uralkodott. „Komoly ’56-os múltja volt az iskolának.

Söveges Dávid igazgatót félholtra verték a puffadások, mert nem adta ki a diákjait, akik úgymond Győrben és Pesten részt vettek a forradalomban.” Ilyen iskolai történetek után került oda: „nagy hall-

Jámborné Balog Tünde: Boldogasszony (1996)

gatás volt, ugyanakkor a történelem a kövekből is sugárzott”: „E dombot a szél ezer éve / edzi...”

„Földigérő ruhájú emberek” fogadják, osztályok, tanári noteszok várják. Bámész turisták sajnálják, irigylik a diákokat, akik a tanév végi „Te Deumot” várják. A költő Isten szabad ege alatt várja „itt a kapu előtt / a többieket, mert fogadtuk egykoron, / itt találkozzunk, ha följutunk, ha följutunk”.

Pannonhalmán saxa loquntur – a kövek is megszólalnak, mesélnek: „a bencések, ha kellett, karddal is védték az apátságot: szántottak, vetettek, [...] az iskolában tanítottak és közben történelmet csináltak. Pannóniának a hegyén megtartották azt a szellemet, amelyre aztán nagyon-nagyon nagy szükség lett, és szükség van ma is.” Minden embernek fel kell jutnia élete hegyére, ahol Gárdonyi Géza szerint a földi vándort, zarándokot a Megváltó Jézus várja, akinek az Atya átadta a bírói hatalmat.

Kazinczy 1831-ben, Szent Márton hegyén Guzmics Izidort is meglátogatta. Ezt írta egy könyv támlájára: „Emberi nagyság, mi volnál te ész, erény és honszeretet nélkül!” Vendégként tapasztalta meg: „itt lélek lakik”. Békesség és műveltség harmóniája teszi „tiszteletessé az itt élő tudományt és mindazt, ami jó és szép, híven szerető sereget! Áldom István királyunkat, hogy őket egyesítette”.

Kodály lelkesen nyilatkozott, amikor a hegyen épült főmonostorban bencés kísérője, „gyóntató papja”, Nádas Alfons társaságában látogatást tett: „Teljesebbé lettem Pannonhalmával. Hazánk kultúrával és műveltséggel megszentelt legősibb földjén meghatóttan járok. Ott, ahol elsőként hangzott fel magyar ajkon minden zenei stílus őse, a gregorián.”

Veres Péter, az autodidakta, „Hortobágy mellyéki” kálomista író pannonhalmi látogatását lakonikusan összegezte a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár vendégkönyvében: „Jólesik szegény magyarnak ezer évre visszatekinteni”.

IV.

Nagy Gáspár életének és művének gyémánttengelye a Jézus-eszmény: „az Út, az Igazság és az Élet”. Költői hivatástudata ahhoz hasonló, amit Utassy József 1972-ben csodálatosan kifejezett, amikor szabadúszóként a tehetség kegyelmére bízta magát: „INRI – ÍRNII” Jézus jelenléte nemcsak tematikusan érvényesül műveiben, hanem abban az értelemben is, ahogyan Ottlik Géza vallott erről: „Ha műveinkben nincs benne Jézus, akkor semmi sincs

benne [...] ha másként nem, hát mint szomjúság, halhatatlan vágy, a szarvas kívánczása a szép hűvös patakra – akkor nem hoztunk létre semmit”.

Weöres Sándor hittel vallja: „csak egyetlen ember létezik, és ez Jézus. A többi ember annyiban van vagy annyiban nincs, amennyire Jézussal azonos vagy nem azonos. [...] Azért írok, hogy ezt a jézusi elemet valakiből, akárkiből, magamból vagy másból jobban kifejtthessem, jobban megközelíthessem. Az, hogy verseimet hányan olvassák és hányan nem, az egyáltalában nem érdekel. Hogy közelebb tudja-e vinni a jó szándékú és jó érzékű olvasót ehhez a jézusi azonossághoz, ez az, ami a célom”. Ehhez teszi hozzá Czigány György: „Hit és képzelet kalandjában a tehetség kegyelme lehet csak révkalauzunk”.

Nagy Gáspár hűségese maradt Jézus-szeretetéhez, barátságához. Számos versében erőteljes a szakralitás-átragyogás, a Jézus-eszmény sugárzása: „Ha megmaradtok a szavamban, valóban a tanítványaim vagytok, és megismeritek az igazságot, és az igazság szabadabbá tesz titeket” (Jn 8,31-32). Nyilvánvaló az ige hely inspirációja a *Lehetnének a tanítványok* című versben: „Mi latrok: jobbról balról / várunk míg kilép az arc az arcból / lesietünk a Golgotáról / amennyit hallottunk láttunk abból... / lehetnének a tanítványok / s úgy kezdenénk: 'föltámadás a halálból'”.

„Jézusos felehajtva” idézi elénk jó barátját, mentorát, Kormos Istvánt: „az örvénylő-szívű vándort”, a „Párizsviselet” mecseri fiút, aki tárnamély hangon, dülöngélve dudorász „halhatatlanul” a győri halpiac tövében, miközben „Nakonxipánban hull a hó”.

Az *Anyámmal hófehérülök* című vers a magyar anyakép-tradíciót teljes költői fegyverzetében folytatva újító, sorsvállaló költő alkotása. Az *Ómagyar Mária-siralomtól*, Janus Pannonius, Petőfi, Ady, Kosztolányi, Babits, József Attila, Radnóti, Pilinszky, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri, Kalász László, Ratkó, Utassy és mások anyaképétől a jelenkorig ragyogó vonulat szerves része: „Bár még öntudatlanul / de szegény anyámat / oly nagyon megkínózva / jöttem a világra / a jóslatok szerint is / nagy kínok között / szörnyű haláltusával / megyek majd utána / így lesz kiegyenlítve / rendben az a számla / amiért ez a halandó / sűrűn pislog hátra”.

V.

A Non videre, sed esse értelmében nem látszani, hanem lenni akart. Mégis számos fellépést, közszereplést, megmérettetést vállalt. Felkérésre, főleg

lelkiismereti megrendelésre alkalmi verseket írt, köztük a győri orsolyiták *Diákdal* című himnuszát is. Textusára Szokolay Sándor komponált dallamot: „A Káptalandomb s az ősi bástya / még múltján me-reng, de jövőbe néz, / mert diák-időnk emlék-palástja / lelkünkre száll, ha szívünk nehéz. // Szállunk... és jön velünk egy dallam, / mint a Duna fölé lobbanó sí-rály, / így óvják a lelkünk szakadatlan, / imáikkal az orsolyiták. // Évszázadok lángoló hitével / újítunk már megint követ s rögöt; / tudás és példa utunkon kísérelhet, / legyünk »mint lilium tövisek között!«” Szokolay Sándor és Nagy Gáspár legismertebb közös munkája az oratorikus *Symphonia Ungarorum – Magyarok Szimfóniája*. A költő *Diákdal* című verse első olvasatra Szokolay számára kissé menetszerűnek tűnt, egy indulóra csábította, de ő motettát írt rá. A textus és a dallam tisztasága az ars sacra, lyrica sacra és a musica sacra szellemét követelte meg. A győri Káptalandombról, az ősi bástyáról, az imádkozó orsolyitákról szól. A közös cél: a magyarok hitének megőrzése. A zeneszerzőnek is alapelve: az orsolyiták imáikkal védik a hitet. Az éneklés felerősíti az imádságot. Vigaszt és reményt kell nyújtani a zenével. „Az a nép ugyanis, amelyik elveszti hitét, nem marad fenn sokáig.”

Szokolay szerint a vers: szenzációs, ihletett, és abban is kivételes, hogy „a magyar és a nyugat-európai verselés leleményességét virtuóz és mégis szent-alázattal szolgálja”. Nem a „gondtalan diákénekek” könnyedségét „indulósítja”, nem a „nóta-fújhatóságát” kínálja, hanem „eleink nagyszerűségét” sugározza minden „felületen-felemelkedő-varázsával”. A benne lüktető „verspulzálást”, az orsolyiták „kiimádkozott” történelmi légkörét himnuszba, egy „mégis-menetelő”, „áhitatos-vonulóan-lépkedő” körmenet-dalba komponálta.

Legjobban a női karok motetta-feldolgozása kínálkozott a formához. Szokolay Sándor azonban a női kar vagy gyermekkar unisono egyszólamúsága helyett a kis szólamszámú megoldást választotta, amit a sorzárásoknál háromszólamúra szélesített az erőteljesebb hatás kedvéért. Négyszólamúság csak a mű záróakkordját illette meg. A gregoriános hajlításokkal módjával élt. Lelki erőt sugárzó, szakrális zenével erősítette meg a *Diákdal* fennkölt üzenetét.

A minőség iránt elkötelezett költő és zeneszerző célja közös a magyar verseket megzenésítő Kodály Zoltánéval: eljuttatni mindenkihez a költészet és a zene üzenetét, és ezáltal boldogabbakká és jobbakká

tenni az embereket. Felfakasztani, mindenki számára hozzáférhetővé tenni a zene öröm- és erőforrását, hogy abból merítve az emberek teljesebb életet éljenek. Szokolay rámutat arra is, hogy Németh László üzenete is ehhez hasonló: „Ne azt nézzük, ami van, hanem azt, ami lehetne!” Gróf Széchenyi István évfordulója is hasonlólt üzen: „A kő durva és alaktalan, vess szobrot belőle”! Mindehhez Kodály Zoltán – aki az egyik legszentebb magyar volt – sokszor figyelmeztetett arra bennünket: „ebben az irányt tévesztett világban ne feledkezzünk meg a LÉLEKRŐL sem”!

VI.

A legszebb, az egyetlen értelmes életszemlélet, háláadó szeretet határozta meg Nagy Gáspár életmódját, formálta egyéniségét, alakította költészetét: emberi és költői beszédmódját. Leszámolt a *vanitatum vanitas* hiú áltatásaival. Költőként is hálát adott a létezésért, szeretteiért, barátaiért, örömeiért, miközben hősi küzdelmet folytatott az elmúlással.

Az ember a görög nyelvben antróposz – felfele néző. A latin homo jelentése ugyanaz, mint Ádámé: földből vétetett. A homo szótóhoz kötődik a humilitas, az alázat, de a humor is...

Összefüggéseket fürkésző, analógiás-asszociációs szemlélettel megállapíthatjuk: költőink, íróink a világot és az embert transzcendens összefüggésekben értelmezik. Az emberi méltóság garanciája a halhatatlan lélek: az „Isten-arcúság”. Vörösmarty: „Ember vagyunk, a föld és ég fia, / Lelkünk szárny, mely ég felé viszen”. A szabadságharc letiprása után az ember: „örült sár”-rá változott. *Az emberek* című vers hírhedt definíciója: „Az emberfaj sárkányfog-vetemény / Nincsen remény! nincsen remény!”

Gárdonyi szerint az ember „Agyagedénybe zárt isten-sugár”. *A láthatatlan ember* című regény nyitányában írja: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan”. Adynál, Móricznál az ember: „Sárarany”, Kosztolányinál: „Egyedüli példány”, „milliók közt az egyetlenegy”. József Attila az „emberarcú” Isten hiányával nézett farkasszemet. Kései felismerése: „Az Isten itt állt a hátam mögött / s én megkerültem érte a világot”. Németh László emberfogalma is szakrális: „Minden fej Isten kápolnája. De a Széchenyié: székesegyház”. Nagy László kérdésbe zárt vallomása: „Mi vagyok én, ha e planéta / csak egy bevérzett margaréta! / Így is ember, se bölcs, se büszke, / égi, földi virágzás tükre”.

Nagy Gáspár emberképét az íróasztalán talált „utazó levele” túlvilági fényvel világítja meg. Benne – mint Babits *Dániel éneke* című művében is felfedezhető a *Jónás könyvének* alapmotívuma: „Mégis megemlékeztél rólam, Isten...” József Attila definíciója szerint: „Ahol a szabadság a rend, / mindig érzem a végtelent.” Nagy Gáspár kimondta: *Szabadrabok* vagyunk. Nem a Rabelais-i „fais ce que tu voudras” értelmében volt szabad: „Csináld, amit akarsz!” Azt vallotta: 1956-ban különbözőségeinkből is erőt kovácsoltunk. Felemeltük fejünket, hírt adtunk létünkéről, a szabadságszeretetünkéről. Szokolay Sándor megzenésítette búcsúsorait. Farkasréti búcsúztatásakor ezt énekelte a kórus: „Szerethetett engem az Isten / mert teremtményének / engem is elfogadott; / sárból-agyagból apám s anyám álmaiból.”

VII.

Nagy Gáspár művészi emberfelmutatást végez: műveli a csodát. Jáki Teodóz atyáról, a *jel-emberről*, missziós útjairól – Zoborlajától Kárpátaljáig, Erdélytől Csángóföldre, az Al-Dunáig – bensőséges portréverset publikált: *Köszöntő (énekpróba) Jáki Sándor Teodóz (OSB) szolgálataiért születésének háromnegyedszázados szép ünnepén*. A csángó magyarok bencés vándorapostola „mentő hácszó”. „Szent Benedek fia”, aki „egyszer nyárban másszor hóban / nagy lélekkel reményt szállít / ügyében Istenre számít”. A csángó települések nevét „ösi magyar tagolóban” sorolja. Tudatosítja: a történelem térbeli földrajz, a földrajz időbeli történelem. Különlegesen szépek a záró sorok: „csángómagyaroknak áldott / ’szürkefejű öreg bácsó’ / ennél nem lehet szebb zárszó!”

VIII.

Konklúzió

Nagy Gáspár poétai remeklése az *Éjszakáimban lámpafény, Németh László halha-*

tatlan szellemének ajánlott költemény. Az eszmeterepítő Németh az etikumra emelt minőségeszmény géniusza. Sokrétű, óriás műve, szellemi organizátori szerepe emelte fénybe a népi írók mozgalmának mintaadó személyiségét. Esszéi, regényei és drámái szerves egységet és teljességet képeznek. Műfajai egy egyetemes kifejezőkészség megnyilvánulásai. „A minőség forradalmá”-ról, „emelkedő nemzet”-ről álmodott. Kísérletező emberként, műfordítóként „gályapadból laboratóriumot” épített. Nem szoborra, hanem visszhangra vágyott. Attól félt, hogy az utókor kiiktatja magából szellemi örökségét, amint rendre megvalósította Széchenyi terveit, de kiirtotta magából szellemiségét.

Nagy Gáspár megtanulta úgy számlálni napjait, hogy bölcs szívhez jutott. Mindazt, amit benne a Teremtő a bérbaltavári és nagytilaji szülőföldön, majd Pannonhalmán elkezdett, be is teljesítette. „Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok s a szegletkő maga Krisztus” (Efezusi levél 21). Krisztus tanúja volt, példájával tett tanúságot. Ballasi utolsó szavai órá is érvényesek: „Tuus miles fui Domine. Tua castra secutus sum.” – „A Te katonád voltam, Uram. A Te seregben szolgáltam”.

Németh László saját sírfeliratának szánta *VII. Gergely* című drámájának végkövetkeztetését: „Szerettem az igazságot, gyűlöltem a méltatlanságot”. Fodor András a *Homloka égőve alatt* című emlékvésében kérdezi: „Alatta / elfértünk volna mennyien! / S kérdelem veletek együtt: / amíg élt, / megérdemeltük-e?” Nagy Gáspár önjellemzően válaszol: „A szív meg leszámolt eleitől fogva, / idővel, bajjal, üldözökkel: / a férfi a halál suhogó árnyékában élt, / bár igazán sose halt meg, / de azért jobb és értékesebb utókort remélt!”

IANCU LAURA

A rónán

*a téli villám balszerencsét hoz
akár esőben vagdalószik
akár csak öntudatlan kanyarog
s e lapos földön nincs hová bújni
ha belém csap a bal kezem vigye
negyven éve növesztem
a jobbot
 *hogy félig halott testemre
 keresztet vessek vele*
a Nagyalföld a te arcod
szemed égből nyíló ikerablak
 Sinka Istvánra ver szíved
ki Farkasrétről idelát
 bárcsak mutatná
merre indult miután
 *megszerette Piroskát**

Szerelem Kharón idején

*azt kérded kell-e félned
jobban mint a madárijesztőnek
 a szentjánosbogártól
jobban mint az ólomkatonának
 a kialudt paráztól
 a só és a víz nászától
nem tudhatom
 a csend után
 ki szólal meg szorongatja fejfám
 szerencsés érkezést kíván
és odalent ki oldja ki kalászbá font hajam
hogyan hullámverési között
szentelt kezed csókolhassam*

TORNAI JÓZSEF

Angyalszárnyas

*Magasodtam rendületlen,
áthasítva a kék tájat,
a poros temetőkertben
fölkérestem az anyámat.*

*Édesanyám, te bíztál az
üdvösség öröm-havában,
tudtad, hogy az Úrhoz szállhatsz
csillagtermő fénybe zártan.*

*Én, tékozló, lent bolyongtam,
elkárhozva szerelmekben,
te nem hagytál el bajomban,
hogy a földé maradt lelkem.*

*Most, ha utam véget érne,
hol találhatnál fiadnak
nem érdemelt menedékre,
ki angyalnál szárnyasabb vagy?*

Mindenki cipeli...

*Mindenki cipeli a maga kis életét,
és mikor, nagyon megöregedve, még
látja, látja:
a gazdagságból semmi sem sajátja,
mert ami van, a kozmoszba vész,
hiszen a részlet
mint az egész,
az egy ugyanannyi, mint a száz,
s akár az aratásra érett kalász,
virradattal lehajtja fejét.*

BERTA ZSOLT

Kő, kenyér – Jimi és Kiki

Kiki, Jimi anyja a hatvanas évek közepén kapta be a legyet. Felcsinálták, na. Nem tudni pontosan, hogy ki. Az is csoda, hogy Jimi legalább annyit tud, ki szülte, merthogy Kiki szándéka azon az éjjelen egyáltalán nem ez volt, amikor ötórás magzatát egy pokrócba csavarva, a János Kórház előtti sövény mögött hagyta. A portaszolgálat miatt a kapuig nem merte vinni. Aztán szaladt öt utcát, tenyerén a golyóstollal írt telefonszámmal, és egy utcai telefonról (akkor még nem voltak fülkék, csak egy kis műanyag tetőt raktak föléljük) felcsörgette a kórházat. Ugye, hogy nem egészen volt híjával a felelősségtudatnak, a pokrócról nem is beszélve. Akad, aki szerint Jimi jobban járt volna, ha sosem tudja meg, ki az anyja. Első ránézésre magam is így gondoltam.

Kikinek nem volt szerencséje, menekülés közben felismerték. Vagyis hát... ha gondolkozott ezen egyáltalán, akkor úgy kellett vélnie, hogy ebben szerencséje volt. Bár azt sosem lehet tudni, mit gondolnak az emberek a maguk sorsáról.

A kórházzal szemközti nyilvános vécé Angi nénije éppen a rendes havi éjszakai klórozást végezte, ő pedig nemcsak látta, amint a gyanús csomagot Kiki a bokrok tövébe helyezi, de azt is tudta, hogy ő a kályhás Józsi lánya. Igen, Kiki nem valami ágról szakadt családból származott, a kályhás Józsi megbecsült figurának számított a környéken, annyi munkát kapott, hogy két segéddel kellett dolgoznia, és még így is alig győzte. Hajnalban ment el otthonról, késő este érkezett, általában még hétvégén is. Nem sok ideje jutott rá, de azért szerette a lányát, akit felesége korai halála óta egyedül nevelt. Kikinek tehát nem kellett tartania a kitagadott lányanyák sorsától. Már csak azért sem, mert ekkor ütötte el épp a harmincadik évét. Szóval Kiki nem ettől, hanem attól tartott, hogy a gyerekkel végleg elvágja magát legfőbb vágyától, egy gazdag pali megszerzésétől. Kiki ugyanis nem akart a kályhás lánya maradni, és nem akart a kályhás segédjének vagy akár egy másik kályhásnak, de még egy asztalosnak vagy víz-gázszerelőnek

a felesége sem lenni. Akkoriban ezek nem számítottak sikerszakmának, volt belőlük elég. Merthogy a határ ugye zárva, nem mehettek Londonba melózni. Kiki elég csinos volt ahhoz, hogy némi joggal reménykedjen a szőke és főleg mocskosul gazdag hercegében, de valahogy nem akartak összejönni a dolgok. Amikor már majdnem kiszaladt az időből, akkor ráadásul beakadt ez a gyerek a legutóbbi férjjelöltől, aki egy szemét, hazug disznó volt. Nemhogy vagyona, Mercije és háza a Szabadság-hegyen nem volt, ahogy állította, de utoljára, amikor és amiért Kiki lapátra tette a Májásban, még a sörét is neki kellett kifizetnie a fodrász KTSZ-ben nagy nehezen aznap is összekapart jattjából.

Szóval Kiki nem kívánt egy csecsemővel bíbelődni. Angi nénit azonban nem olyan fából faragták, hogy ne lett volna kíváncsi rá, mit tett le olyan óvatosan és titokzatosan a kályhás lánya a fűbe. Mire Kiki felcsörgette a kórház portásfülkéjét, Angi néni már ott óbégatott karján az apró Jimivel, a portás pedig csak annyit mondott a kagylóba:

– Igen, már tudunk róla, Kiki polgártársnő, a saját érdekébe’ a legjobb lesz, ha most szépen visszagyön ide.

Kiki lógó orral visszabattyogott, és kénytelen-kelletlen a szemébe nézett a portásnak, Angi néninek, és aztán még egy sereg embernek. A csecsemőnek még véletlenül se. Életkora okán a megesett, majd hasonlóképpen megtévedt tinédzserlányoknak általában kijáró együttérzést sem kapta meg. Csak a durva vádat, a mély megvetést, és végül az elmarasztaló ítéletet. Mindezek dacára, illetve mindezekkel dacolva, amint megtudta, hogy nem köteles vállalni a gyereket, habozás nélkül az állami gondozás mellett döntött. Még a szoptatási időt sem töltötte Jimivel, csak arra tudták rávenni, hogy amíg van teje, fejje le, és juttassa el a csecsemőhöz. Végül megkérdezték, van-e szülője, rokona, akárki, aki esetleg vállalná a gyereket. Kiki azt felelte, nincs. Az otthoni, felügyelet nélküli szülésre való tekintettel kivizsgálták és ellátták. Csak mondom, a doki mellett éppen dolgozó ápolónő Csilla anyja, a naptejes csaj volt, alig tizennyolc éves akkor. Emlékszik Kikire és Jimire, megkérdeztem. Most, hatvanhat évesen is gyönyörű. Még megvan az a hetvenkettes kártyanaptár, amin először pillantottam meg. Na, csak úgy mondom.

Angi néni időközben elrongyolt Kiki apjához, édes, mély álmából ébresztve a megfáradt melóst, tájékoztatta a történekről, mire az rögvést szívinfarktust

Az elbeszélés a szerző *Szomjas Szűz* című, készülő prózakötetének darabja.

kapott, hátsó falit, ami az akkori közvélekedés szerint rosszabb az első falinál. Azt beszélik, tisztességes ember volt. Nagypáméknál is ő rakta az új cserépkályhát, aminek vasajtájával pár évre rá örök jegyet égettem a jobb kézfejemre. Más élő rokonuk nem lévén, Jimi sorsa nyílegyenesen az árvaház felé kanyarodott. Egyszerre jutott árvaságra az anyjával.

Kiki nem sokáig maradt a környéken, ahol általános megvetés és utálat övezte. Még az is előfordult, hogy leköpték a közértben, sőt, egy alkalommal egy részeg kurva (hivatalosan betűszedő a Szikra Nyomdában) lekevert neki egy pofont. Pedig azok nem éppen ítélkezős fajták. A fodrász KTSZ-ben egyetlen nő sem volt hajlandó vele csináltatni a frizuráját, végül már a később értesülő férfiak sem, így a jattok is elmaradtak, és be kellett érnie a nyomorúságos, hivatalos bérével. Ráadásul frizuragyártás helyett csak söprögethette a földre hullott hajtincseket és a szétzóródott, milliméteres szálacskákat. Kiki sosem úgy tervezte, hogy itt fog megöregedni, de álmaiban nem ilyen kivonulással számolt. Apja tanácsi lakását egy pesti, sokkal kisebb kéglire cserélte, ráfizetés nélkül. Közben Pest nagyobb része Budára vágyakozott, Kikinek leghőbb vágya volt eltűnni innen. Új állást is kapott, ám oda is a Fodrász KTSZ közvetítésével került, vagyis a hírével együtt. De legalább az új környék lakosságának tájékozatlansága révén fellélegezhetett kissé. Egyelőre.

Maga is érezte, hogy lassan kiszalad az időből, ezért teljes erőbedobással kezdett dolgozni életcélján. Szállodákba és puccos helyekre járt ismerkedni, ami persze nem volt olcsó multság, így hamar beleszaladt néhány konkrét szexfuvarba, ami már csak azért is dobta magát, mert rendszeresen és magányosan felbukkanó, csinos és jól ápolt nőként a portások, pincérek, taxisofőrök és egyéb rezignált szereplői az éjszakának mind kurvának nézték, nem egyszerűen egy nőnek, aki... izé... rájár a rúdra. És persze a kuncsaftok is. Kezdetben csak alkalmi pénzkeresetnek, költségcsökkentésnek tekintette az ügyet, amit csakis addig csinál, amíg meg nem találja a királyfiját. Aztán azon vette észre magát, hogy éjjel főállásban kefél, nappal főállásban haját söpör, illetve a partvisra támaszkodva alszik. Utóbbi, amint stricije is került, abbahagyta, és a Szikra Nyomdába állt, ahol akkoriban a kurvák a KMK, vagyis a közveszélyes munkakerülés vádja elől bújtak el napi hat órában. Déltől hatig tartott a műszakjuk, akkor megfürödtek, kicsípték magukat, és mentek a placcra. Hajnalban le-

feküdtek aludni, délelőtt felkeltek, fodrász, miegymás, aztán irány az üzem. Ez így Kiki számára is sokkal inkább logisztikázható volt. Szóval valódi kurva és dolgozó nő, vagyis szocialista kurva lett, de még mindig nem adta fel az álmait. Pedig talán ideje lett volna. Akkoriban már komolyan piált is. Ki vehetné a szemére, nem igaz?

Hosszú évek teltek így el, és Kiki kezdett kikopni a szakmából, legalábbis annak első vonalából. Ahhoz nem volt elég okos, hogy idejekorán felismerje: innen, főleg egy stricivel a háta mögött legfeljebb csak néhány órára juthat a felső tízezer karjaiba, de annyira buta sem volt, hogy ne tudja: az idő előrehaladtával, ha fölfelé nem, akkor csakis lefelé vezet út. Azt pedig nem kívánta megvárni. Elég naivan bejelentette a stricijének, hogy kiszáll. A strigó tervei szerint azonban egyelőre csak a hátrasorolás várt rá. A kisebb pénz is pénz, ugye, és gyorsabban, kevesebb exkluzivitással bonyolított fuvarok esetén a mennyiség behozza, amit be kell hoznia. Kiki viszont épp ezt akarta elkerülni. Nemet mondott, mintha ugyan lenne választása, a strici türelmesen még egyszer elmagyarázta neki, a nyomaték kedvéért lekevert egy komolyabb pofont is, de Kiki újfent nemet mondott, mire amaz sóhajtva, nehéz szívvel, szeretetéről és jóakarataról biztosítva úgy elverte, mint szódás a lovát, ahogy akkoriban mondták. Néhány nap múlva, amikor már lábra tudott állni, csúnyán kikozmetikázott pofikával a belvárosi elegáns szálloda bárpultja helyett egy gyártelep telihugyozott téglafala tövében találta magát, néhány másik limlom-jolán társaságában. Katonák és részeg melósok keféltek a hűgyszagú falnak döntve, sötétedés után rendőrök térdepeltették maguk elé. Kiki, a budai kályhás lánya azonban nem adta meg magát egykönnyen. Valamiképp szerét ejtette, hogy látogatást tegyen a gyámügyön, ahol az előadónak előadta a nagy halált, miszerint ő tíz évvel korábban is, amikor megmozdultak benne az anyai érzések, és már úgy érezte, hogy készen áll rá, ki akarta venni a fiát az állami gondozásból, de elesett állapotát kihasználva prostitúcióra kényszerítette őt egy gonosz, elvetemült férfi, satöbbi. Az előadó beszívta a sok blablát, értesítette a zsarukat, és azok lekapcsolták Kiki stricijét. Akkoriban ez nem volt olyan bonyolult a zsaruk számára, mint manapság.

Jimi tizenkét évesen, négy hónaposan és hat napon (az volt az első dolga, hogy utánaszámoljon), a menhelyen pillantotta meg életében először az anyját. Tudta, hogy ő az, a nevelői korábban felkészítették

rá. Jimi kemény srác lett, fizikailag és lelkileg egyaránt. Tizenkét év állami gondozottként elég komoly gladiátorképző. Balhész kölyökké cseperedett. Azt a pár napot mégis feltűnően nagy csendességben és békében töltötte. A nevelői le se merték venni róla a szemüket, valami komolyabbra számítottak, mint az addigi verekedések, katedra alá rejtett füstbombák, kipeckelt hab- és poroltók. De nem történt semmi. A kis Jimi csöndesen, befelé fordulva várta Kikit. Az édesanyját.

– Szia! – mondta neki Kiki –, én vagyok az anyád. Na, menjünk! Ez itt az összes cuccod?

És Kiki megmutatta Jiminek, milyen a kinti világ. Vagyis hogy milyen egy alkoholista kurva élete, akit a vamzerkedés miatt a többi kurva és a stricik nem engednek dolgozni, akit még a nyomdából is kirúgott az ottani főnöke (aki persze a stricijének a haverja volt), így még az addigiaknál is ótvarabb alakokkal kellett bonyolítania az üzletet, olyanokkal, akiket még a hűgyszagú fal tövében keccsölő kurvák sem engednek magukhoz. És mindezt aprópénzért. A tanácsi lakásban, ahol az addig árva Jiminek Kiki mindezt megmutatta, akkor már – hogy, hogy nem – a lesített strici volt a főbérő, Kiki meg még albérlokként sem szerepelt sehol. Egyszer a gyámügyes meglátogatta őket, de nem váratlanul, így Kiki rendet csinálhatott, eldughatta az üres piásüvegeket, és még a hűtőbe is tett valami kaját. A gyámügyes hapsi röviden elbeszélgetett Jimivel is, és ő nem panaszkodott egy szóval se, sőt, azt mondta, nagyon boldog, hogy az anyukájával lehet, és minden a legnagyobb rendben van. Pontosan annyi időt töltöttek együtt, amíg a lakást a gyámügyes visszaíratta Kiki nevére, a stricijére pedig jogerősen ki nem szabtak három évet, mert akkor Kiki úgy visszavágta az árvaházba Jimit, mint a huzat.

A nevelők árgus szemmel figyelték a kölyköt, mert a tapasztalatuk az volt, hogy a lelencek, ha addig valami csoda folytán nem is, de egy ilyen trauma és csalódás után biztosan végleg megindulnak a legeslegmélyebb pöcegödör felé. Nem úgy Jimi. Nem vált egy csapásra szentté, de kezdetnek például foglalkozni kezdett a tanulmányaival. A komolyabb balhék is ritkulni kezdtek, majd a nevelők legnagyobb rémületére teljesen elmaradtak. A pszichológus soron kívül foglalkozott vele, és csak nehezen törődött bele, hogy nem zuhant depresszióba, és nem is foglalkoztatják öngyilkos gondolatok. Sőt. Mintha komolyan készülné valamire. Az életre. De Jimi nem készült valamire, hanem elkerülni igyekezett valamit. Tőle

tudom. Okos gyerek volt, olyan okos, mint Konrád, csak éppen Konrád családban nőtt fel, orvos apukával, jólétben és harmóniában. Jimi tanulmányi eredménye és a magaviselete is látványosan javult, így amikor tizennégy lett, még azt is engedélyezték, hogy néha meglátogassa Kikit. Már csak azért is, mert nyilvánvalóan a vele való találkozás tört meg, illetve ez esetben inkább azt mondhatjuk, ragasztott össze benne valamit. Igaz, ekkoriban került Kiss József Laci bácsi és Antal atya szárnyai alá is.

Kiki, aki ekkoriban már elég rossz állapotban volt, eleinte elzárkózott a találkozások elől. De amikor Jimi hívatlanul is beállított hozzá egyszer, és ételhorodban kaját hozott magával az árvaházi menzáról, meg egy üveg bort is, akkor megennyhült, és onnantól kezdve eltúrte Jimi látogatásait. Sőt, egy idő után – bár erre soha életében célzást sem tett – még örült is neki. Legalábbis Jimi szerint. Egyszer még a kályhás Józsi sírjához is kimentek együtt a Farkasréti temetőbe, és egy kicsit rendbe tették.

Egy alkalommal aztán Kiki egyik kuncsaftja hullarészegen rájuk rúgta az ajtót, s azon nyomban megpróbálta érvényesíteni kuncsafti jogait. Kiki védekezett, Jimi meg úgy tarkón csapta az ipsét a vasalóval, hogy elernyed, mint a leeresztett gumimatrac, Kiki alig bírta kimászni alóla. Ezt így még megúsza volna Jimi, de a pali egy perc múlva magához tért, és teljesen bekómálva, magáról mit sem tudva dülöngélt a lakásban fel-alá, Jimi meg annyira begőzölt, hogy a vasaló zsinórját a nyakára tekerte, odatámogatta az ablakhoz, majd a zsinór másik végét a radiátor csapjára hurkolva, átlökte a párkányon. Szerencsére a zsinór elszakadt, és az is szerencse volt, hogy Kiki az első lakott, így a krapek megúsza egy vállficammal, és egy kis darabot leharapott a nyelvéből. De ettől ez még gyilkossági kísérletnek számított.

Jimi átkerült az árvaházból a javító-nevelő intézetbe. Csak azért nem Tökölre, a fiatalkorúak börtönébe, mert Kiss József Laci bácsi és Antal atya, akik amúgy is eltökélten próbálták a pöcegödör széléről visszarángatni a rájuk bízott lelenceket, kiálltak érte, és megmozgattak minden követ, amit csak tudtak, mondván, Jimi mégiscsak az édesanyját védte, ha akkor már nem is közvetlenül. És ez ugye nem egyenrangú a sarki közért kirablásával.

Jimi már három éve dekkolt a javítóban, amikor összehaverkodtunk. De nem ott. A Belvárosi Művelődési Házban, a Western Panoráma Band koncertjének szünetében, a lépcsőházban első söreim egyikét

kortyoltam a lépcsőn ülve. Sokan mások is ücsörögtek ott sörözve, bagózva, dumálgatva. Jimi is egy hozzá hasonló fazonnal, vagyis mindketten nagyon hosszú haját és dús szakállt viseltek. Hogy Jimi éppen engedélyezett eltávozáson volt-e, vagy épp kilógott a kóterből, azt nem tudom, mindkettőre volt példa. A másik fickó nevére nem emlékszem, de mint később kiderült, idősebb nálunk vagy tíz évvel, így a szakálla is indokoltnak tűnt. Jimi viszont tizenhét volt akkor, azonban kortársain ritkásan szanaszét meredező szőr helyett dús és hosszú, fényes, fekete szakáll díszítette a pacekját. Irigyeltem is, mivel az én orcám tökéletes síkját még pelyhecskék sem törték meg, épp csak a szám fölött serkent ki pár szál zsenge árvalányhaj, amit Anikó még akkor sem érzett smárolás közben, amikor célzatosan megkérdeztem tőle, nem szúrja-e.

Jimi és a haverja felváltva gitároztak egy rossz keletnémet kotrón. Amikor egyikük belekezdett egy sima tizenkettes bluesba, én a sör és a társasági élet keltette nagy jókedvemben ráördítöttem a *Cadillac-bluest*, amit a Bacsek Jancsától tanultam pár héttel korábban. Jimi a végén azt mondta, baromi jó hangom van, csináljunk zenekart. Akkoriban így mentek a dolgok. Oké, pontosítok: fiatalon így mennek a dolgok. Pár nap múlva már a Róbert Károly körúti javítóban zenekaroztunk. Igazi banda nem lett belőle soha, de jól elszórakoztunk párszor. Sőt, még igazi dal sem, de az egyik kezdeménynek a gitárriffjére még ma is emlékszem. Jimiék akkoriban már mindent toltak, amihez hozzá lehetett jutni, de én általában csak sörözgettem szolidan. Velük pöfékeltem el az első szál füvemem, s mindjárt ki is csontosodott a narkóhoz való viszonyom, vagyis hogy kell a francnak. A következő harminc évben talán összesen húszszor pipáltam rá, a fűnél nehezebb szereket meg nagy ívben elkerültem, soha még kipróbálni sem voltam hajlandó. Van bennem ez ügyben valami ösztönös konzervatív záróvonal. Na, csak azért mondom, mert egy ilyen tudatmódosított alkalommal mesélte el nekem Jimi, amit eddig felvázoltam róla és Kikiről.

Nagyjából ekkor történt az is, hogy Kiki stricijének letelt a REF-je, miután korábban szabadult harmadolással. Sitten töltött évei alatt a kollégák és alkalmazottak széthordták mindenét, vagyis nincstelebb lett még az egykor neki bulcsázó lányoknál is. Kikinél mindenképpen, aki kurvák közt egyedülálló módon saját lakást birtokolt, ráadásul új stricije sem akadt, aki a reginek útjában állt volna. Mert kinek

kell, ugye, egy feljelentgetős kurva? Így aztán hozzá látogatott el a krapek, és hamarosan – hogy, hogy nem – ismét állandóra bejelentett lakója lett a kéglinek, Kiki meg nem.

Jimi ekkor már csaknem teljes szabad mozgást élvezhetett, jó magaviselete és kiemelkedő tanulmányi eredményei miatt. A kiemelkedő tanulmányi eredmény abban a mezőnyben egy átlagos középiskola közepesének felelt meg. Nemcsak a szabad mozgás reményében teljesített jól, hanem tényleg ilyen lett. Bivalyerős, szörzete révén hangsúlyosan férfias külsejű, de galambszelíd hippi. A nyolcvanas évek kegyegén épp, amolyan poszthippi, aki még a pszichedelika, a blues, a rock and roll és az underground zene bűvöletében, a béke és szeretet jegyében igyekszik létezni, ugyanakkor már különbözik annyiban elődeitől, hogy el is akar érni valamit.

Jimi hosszú évek után újra meglátogatta Kikit. Mint mondta, már nem is azért, mert szüksége lett volna rá, mint kölyökkorában. Aki nem jut hozzá a *Winnetou*hoz tizenhárom éves koráig, az már nem akarja elolvasni soha többé. Jimi kötelességtudatból látogatta meg Kikit, ami abból fakadt, hogy kitartó látogatásaival ő ébresztette fel anyjában a kapcsolat iránti vágyat. Legalábbis valamelyest. Én már akkor sem voltam mások érzelmi ügyeit illetően az a nyilatkozós fajta, ám jó néhányan azt mondták Jiminek, hogy hatalmas nagy marha, ha azt gondolja, bármi is tartozik az anyjának. De mint mondtam, Jimi a szeretet felkent papjainak, az ábrándos tekintetű, virágfürtű vándoroknak egyike volt. Tehát elment Kikihez, vitt neki ételhordóban kaját a menzáról, egy üveg bort, amit én adtam neki Apa készletéből, és elbeszélgettek, ahogy azt egyszer már majdnem megszokták. Jimi nem tudta, hogy a lakás megint nem Kiki nevében van, és azt hitte, hogy a pali, aki jattolás és bemutatkozás után visszadöglött a sörével a heverőre, Kiki élettársa. Úgy látta, amennyire Kiki körül egyáltalán lehetséges, rendben vannak a dolgok. Meglehet, Jimi akkor már – az emberi természet esetében szokásosnak tekinthető módon, önmagát is becsapva – így akarta látni. Mert azért én úgy tapasztaltam, ha az ember valóban törekszik észrevenni a valót, akkor például egy sakkban tartott nő egyetlen pislantásából, egyetlen lélegzetvételéből is kitűnik, aminek ki kell tűnnie. Mindenesetre Jimi megnyugodva, vagy önmagát megnyugtatva távozott, s ettől fogva nemigen törődött Kikivel. Hanem inkább saját magával. Ki vethetné ezt a szemére?

Hamarosan leérettségizett (valami közlekedésgépészeti izét végzett), így bekerült abba a tíz százaléka, amit az állami gondozottak e téren produkáltak. Szerintem ahhoz képest ez fantasztikusan jó eredmény, hogy akkoriban a teljes lakosság tizennyolc százaléka volt képes ugyanerre.

Csodákat viszont sokkal ritkábban produkált a szakellátási rendszer. Jimi közepes eredményei sem voltak elegendőek a továbbtanuláshoz. Bár én tudok olyat is, de ő lány, s valószínűleg nem is a rendszernek, hanem saját magának köszönheti, hogy ugyanonnan indulva végül valódi diplomát szerzett. Jimi dolgozni kezdett, autókat szerelt a nem tudom, hanyas számú Autójavító Vállalatnál. Közben még gitározott, volt pár rossz zenekara, de nem sokáig dédelgette rockszári ambícióit, ennél sokkal több esze és önkritikája volt. A végén a haját és a szakállát is levágatta.

Beköszöntöttek a szabadságot és a lehetőségek végtelen tárházát kínáló kilencvenes évek. Az egyik ilyen lehetőség a diploma megszerzése volt, társadalmi helyzetre, hátrányos gyerekkorra, sőt értelmi képességekre való tekintet nélkül. Ez az igazságos és az emberi egyenlőségre épülő rendszer pár évig üzemelt, pont addig, míg a rendőrség fel nem számolta, a hozzá tartozó nyomdákkal és a megfelelő hivatalos helyeken működő személyekkel együtt. Jimi egy ilyen, hivatalosan is bejegyzett diplomába fektette spórolt pénzét, és bizony jól döntött. Vektornak is így lett jogosítványa, hivatásos, az összes egyéb jármű-kiegészítővel, PÁV-engedélyekkel együtt. Én nem értem, hogy van ez, de az ő jogsija is, Jimi diplomája is kiválóan bevállal a mai napig, a zsaruk sikeres felgöngyölítésének dacára. Pedig ők nem is köztársasági elnökök, miniszterek vagy ilyesmi. Ja, lehet, éppen azért.

Jimi hamarosan gyártástervező mérnök lett egy vidéki nagyvárosban, annál a cégnél, amelyik még csak tervezte akkor, hogy egyszer telefonokat fog gyártani Magyarországon. Itteni viszonylatban óriási fizetést kapott, céges autót, szolgálati lakást, és ő volt az első egyike, akik egy nyolckilós, diplomatatáskára emlékeztető mobiltelefonnal közlekedtek. Sínré került. Megismerkedett egy helyes kis csajjal, minden oké volt köztük, úgy tervezték, összeházasodnak, aztán hajrá, gyerekek, családi ház, szép nyaralások, egészség, boldogság.

És akkor Jimit felhívta a nyolckilós mobilján egy ápolónő, aki azt közölte, hogy Kikit baleset érte, és mint egyetlen hozzátartozóját, őt nevezte meg. Érdekes véletlen (csak hogy ne használjam az idegborzoló „sors iróniája” kifejezést), hogy Kiki végül a bók-lászló mentőautóval a János Kórház traumatológiai baleseti ambulanciájára került. Mi mást tehetett volna, Jimi felautózott Budapestre, és bement a kórházba. Ott megtudta, hogy Kiki – hogy, hogy nem – abban a bérházban, ahol éppen látogatóban járt, megbotlott a lépcső tetején, és a földszintig gurult. A baleset következtében részleges gerincvelő-sérülést szenvedett, így alighanem hátralévő életére tolokocsiba kényszerül. Jimi kicsit csodálkozott (de tényleg csak kicsit), hogy a ház, ahol Kiki éppen tartózkodott, ugyanaz a ház volt, ahol ő úgy tudta, lakik. A mentősök viszont – egy ott ácsorgó krapek tanúskodása alapján – hajléktalanként vették fel, és a személyi igazolványa alapján ez később tényszerűnek bizonyult. Jimi sóhajtván örökbe fogadta Kikit, ott, a János Kórházban, ahol az huszonegynéhány évvel korábban... tudod.

Jimi menyasszonya közölte, ha tényleg a nyakába (a nyakukba) veszi ezt a szemét, lelketlen, alkoholista vén kurvát, akkor őt felejtse el. Jimi azt felelte, hogy mégiscsak az anyja, nem hagyhatja magára ilyen állapotban, ráadásul hajlék nélkül. Mint mondtam, ez ügyben megoszlottak a vélemények, így például Jimi menyasszonya a másik tábor erősítette. Ha jobban meggondolom, az egyik tábort egyedül Jimi alkotta. Egyikük sem állt át a másik oldalra, így hát mindkettőjük részéről fájó szívvel felbontották a jegyességet.

Jimi ideköltözött a környékre, ahol a felmenői éltek valamikor, a kórházi rehab után magához vette az anyját, és húsz éven át gondozta. Azt nem mondom, hogy zokszó nélkül, mert szitkozódott néha cefetül, de azt igen, hogy becsülettel. Senki egy rossz szót nem mondott volna rá, ha lepasszolja. Húsz év az kábé annyi, amennyit normális emberek a normális anyjukkal töltenek. A Jiminek jutott húsz évben éppúgy volt etetés, itatás, fürdetés, tisztába rakás, gondozás, mint amazokéban. Kiki a Farkasréti temetőbe került, az apja, a kályhás Józsi mellé. Illetve fölél. Végül csak magasabbra jutott.

GÉCZI JÁNOS

Résfény

*Uszonyverdesés a szájban.
Ott a vízcseppek hangja
a szilákból épült pagodában.*

*

*Mit elhasznált, felkeresi.
Rányit a házra, a szobára.
Kifakadt fotel. Az ágymatrac
fonnyadt testek enciklopédiája.*

*Követi a port a résfényben,
s ahogyan nézi, úgy nézi őt
a múlt újra és őbenne a jelent.
Megint, ismét követi tekintete,
sorról sorra a mondatot
az olvasó mutatójaja.*

*Ott a könyv. Belülről izzó,
magasfényű lapok,
az égbolthoz támasztott létrán,
melyen mászik a lélek,
a fokok a verssorok.*

*Azt gondolja, megáll az ész.
Beáll a jég a Jeges-tengeren.
Összerakják a tárgyak
az elhagyott hely gyülevész történetét.
Azt gondolja, az idő itt van.
Hagynia is itt kell. Legyen.*

*Aztán feljön, jókora és zihál és lékkék,
tolja a vizet maga előtt,
szökőkutat fakaszt hullámhátra,
pedig nem fér el a szobában a bálna.
S ott a sóhaj etimológiája.*

OBERCZIÁN GÉZA
Szingularitás

(*Múltidő – A Téridő-trilógia első része, részletek*)

Szingularitás: Az általános relativitáselmélet szerint a gravitációs erők meghajlítják maguk körül a tér- és idő alkotta dimenziókat, amit a fény irányának torzulásából és sebességének változásából lehet kimutatni. Ha a gravitációs teret végtelen nagy tömeg hozza létre, a téridő görbülete is végtelen lesz, ami egyszerűen fogalmazva azt jelenti, hogy az idő megáll (végtelen hosszúságú lesz a pillanat), a fény pedig eltűnik, hiszen a végtelen tömeg vonzásából az sem tud szabadulni. Egyes elméletek szerint az egykoron forrón sugárzó csillagok halálával létrejött fekete lyukak középpontjában szingularitás van.

1.

Hogy meddig leszek még bezárva ebbe a szobába, arról fogalmam sincs.

Fotelban ülök, a támla már felvette a hátam görbületét, kényelmetlenül belesüppedek, de nincs kedvem megmozdulni. Semmihez sincs kedvem, mozogni végképp nincs. Nem is lehet. Szép szoba, modern, világos, majdnem, mint egy szálloda, csak kicsi. Kezemen cigi füstöl, lassan leesik a hamu. Nem szívok bele. Már évek óta leszoktam. Fura, hogy itt van cigim. Tegnap is volt, azelőtt is.

Zene szól, *Paper aeroplane*. Akárki tette is fel, tök jó. Behunyt szemmel hallgatom. Először egy remixben hallottam ezt a számot. Horvátországban voltunk, a kocsi szót. Kértem, hallgassuk meg még egyszer, végül vagy száz kilométeren át ez ment. Ez az egy. Egyszer rátaláltam erre az eredeti verzióra a neten. Elsőre fura volt a folk hangzás, de már tetszik. A klipben egy kislány ugrál fehér ruhában, hosszú haja lebben az égre, majdnem szép.

Dúdoló: Trying to spell your name. A – n – ...

Csörög a telefon, belerondít a zenébe. A cigi ebben a pillanatban az ujjamra ég. Átkozódok. Felkászál-

dom, a telefon az asztalon vibrál. Elszédülök, ahogy felállok, megszámlálhatatlan ideje ülhettem már egyhelyben. A telefon csöng, mégis a bárpult felé megyek, hátha van Bacardi. Töltök, dobok bele jeget, lenyelem. Megáll a pörgés. A számnak vége. A telefon elhallgat. Ismeretlen szám a kijelzőn. Önnek egy nem fogadott hívása van, mondja az üzenetrögzítő. Jelen idejű múlt. Önnek volt egy hívása, mondhatná, de elmulasztotta. Önnek volt egy hivatása. De elszalasztotta. Önnek volt egy élete. De elcseszte. Önnek volt... De..., nincs de.

3.

Bámulok ki az ablakon, vakarózom. Nézem az utcát, próbálom kitalálni, hol lehet ez a szoba. Hirtelen érdekelni kezdett, mintha felbuknék a tenger alól, és körülnéznék, merre van a hajó. Minden ismerős, de semmi nem ugyanolyan. Odalent járókelők nyári ruhákban, néhányan vizet visznek magukkal, biztosan nagy a hőség. Körülnézek idebent, de nem látok légkondit, se kapcsolót. Hallgatózom, nem zúg. Mind-egy, itt pont jó. Azért fura.

Mintha Pepe, a barátom menne a szemközti ház előtt, fülén telefon. Rég találkoztunk, rácsörgök. Foglalt. Még jó, gondolom, épp dumál.

Nagyon régen beszéltem bárkivel, ide nem jár senki. Egy örökkévalóság óta itt vagyok, lassan elfelejtenek. Felhívok egy számot taláalomra a telefon memóriájából. Foglalt. Egy másikat. Foglalt. Szisztematikusan hívom egyik számot a másik után. Mind foglalt.

Itt van Annáé is. Kicseng. Felveszi. Szia, már azt hittem, megbántad. Vagy mi tartott ilyen sokáig? ... Hangja, mint a tavaszi zsongás.

Úristen, milyen évet írunk?

7.

Megint a telefon. Anyám hív. Anyám öt éve halott.

– Mit csinálsz éppen? – kérdezi.

– Nem tom – felelem –, semmit, asszem.

– Akkor ki tudja? – kérdez megint, és leteszi.

Nem tom, gondolom, én biztos nem. Bár van egy halovány sejtésem arról, hogy mit kéne tennem. Csak nem tudom megfogalmazni.

8.

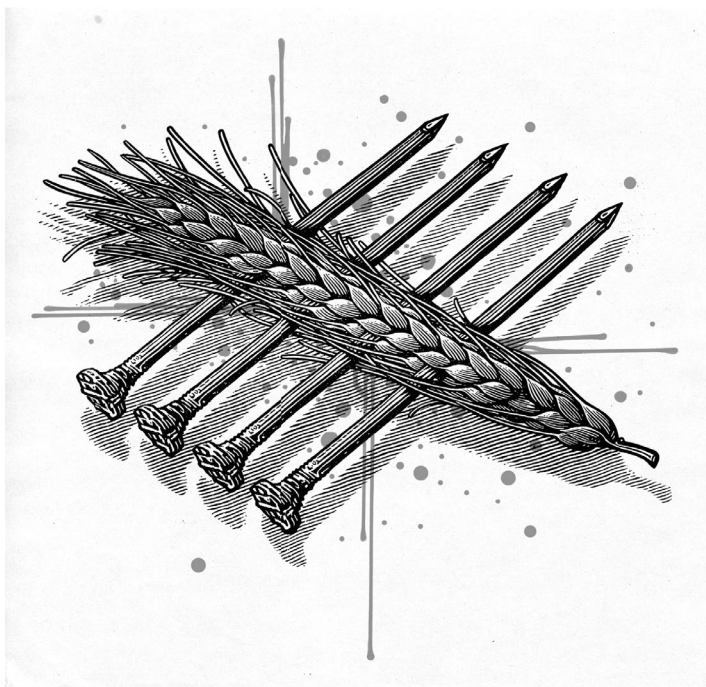
Karácsony volt, amikor először láttam halottat.

Barátokhoz igyekeztem közös ünneplésre, a kocsi tele ajándékokkal, pálinka Gabónak, csoki Annának. Barátságatlan, ronda, hideg este. Az utca néptelen, a lámpák fénye alig tört át a ködön. Csak sejtettem, hogy valami fekszik az út közepén. Valami nagy csomagnak gondoltam, biztos leesett egy kocsiról. Megálltam, mögöttem egy BMW is megállt, és még pár autó. Középről már látszott, egy ember volt az fekete télikabátban. A hátunk mögött egy kocsi motorja felbőgött, ahogy a sofőr visszaváltott, és gyors előzésbe kezdett. Pont keresztülment az emberen, még jó pár méterre vonszolta is a hátsó kerék alatt, amíg megállt. Akkor lassan ledöccent a testről, és lefulladt. Odszaladtam, csodálkozva láttam, hogy nincs vér. Az ember rám nézett. Nem tudtam, mi van a tekintetében, de valami volt. Aztán hirtelen a semmi. Észrevehetetlen volt az átmenet, nem is értem, mi változott. A szeme ugyanúgy nyitva volt, mint eddig, továbbra is engem nézett, de mintha eloltották volna a lámpát odabent. Egyszerűen megszűnt a háttérvilágítás.

Utána sokáig nem nyúltam villanykapcsolóhoz. Itt a szobában nincs egy se.

Hirtelen megtelt az utca, kiáramlottak a szomszédos kocsmából. Bámészkodók tömege tuszkolt el a halott mellől. Hívni kell orvost, mondtam, vagy mentőt, hátha... Legyintettek, neki már mindegy. Valaki szerint tudni lehetett előre, hogy ez lesz, csak idő kérdése volt, mindig öntudatlanra itta magát. Egy másik részen röhögött, és cigit próbált a hulla szájába tuszkolni: nesze, te lejmolós, te se kunyerálsz többet, mi? Elvettem tőle a cigit, és rágyújtottam, hátha melegít. Rohadt hideg volt, az aszfaltból áradt a fagy. Még megfázik, gondoltam, összehúztam rajta a kabátot.

Két órát ácsorogtunk, mire a rendőrség végzett. Kiderült, a gázoló ittas volt, és nem ez volt az első köz-

Orosz István: Kalász Boldogasszony (2010)

lekedési bűncselekménye. Évekre börtönbe megy, mondta a rendőr.

Tök kiakadtam, Gabóék egész este engem vigasztaltak. Megittuk az ajándék pálinkát. Anna mellém ült, simogatta a hajam, nyugtatgatott, mint egy gyereket.

Senki nem mondta, hogy ez csak az előjáték volt.

14.

Reklám, reklám, reklám. Tévé, rádió, internet, újságok. Mindenütt ezt van, bár sehol sem keresem. Még ebben a léteziketlen szobában is. Ülök egyik helyről a másikra, mintha számítana. Fotelből székre, onnan ágyra, le a puffra, majd kezdem ugyanezt előlről. A reklám mindenütt utolér. Nincs menekvés, és ezt én hoztam össze. Ennyi a mű, amit az asztalra tettem.

Jól végeztem a munkám. Elhivatott voltam. Sok pénz, sok siker, gyors karrier, gyors kocsik, gyors alvás, gyors evés, gyors nők, gyors magánélet. Live fast, die young! Ez volt a jelszó. Imádtuk Janis Joplint, irtó retró érzés volt őt hallgatni, neki tulajdonítottuk az elhíresült mondást. Egyszer megtudtam, hogy egy John Derek nevű, számomra ismeretlen színész mondta egy szintén ismeretlen filmben, a *Knock on any*

door-ban. Megnéztem az interneten, szar volt. Akkor-tájt kezdődött a kiábrándulás. Utána Joplin egyre inkább rikácsolásnak tűnt, a rohanás fárasztónak, a siker nyűgnek, a pozíció tehernek, az élet üresnek, a magány keménynek. Lassulni kellett. Ám a reklámszakma nem enged könnyen. Szerződések, jogdíjak, határidők kötnek. Laca is megpróbált tartóztatni. Elvittem sörözni. A végére rájött, igazam van. Ő marad, mondta, átveszi a helyem az ügynökségen, előlép, ha úgy tetszik. Mi mást is csinálhatna. Nem ért semmihez, és az itt csak előny. Meg amúgy sincs senkije, nem kell alkalmazkodnia, nem úgy, mint nekem, mondta, és hátra vágott. Már majdnem örült, hogy kiszállok. Megöleltem, és leléptem. Hagytam fizetni. Hazamentem, és egész éjjel szerelmeskedtünk Annával.

Az előzményeken gondolkozom. Úgy általában. Épp a fotelben vagyok, a tévében fogkrémet reklámoznak. Előtte, előzményként, az ágyon hevertem, és körömgomba elleni szert dicsértek, még előtte a széken ülve autót. Azelőtt a puffon csokit, azelőtt a fotelban intimbetétet. Korábban fűszerkeveréket. Még korábbra már nem emlékszem, csak hogy ülök egyik helyről a másikra. És hogy itt vagyok a szobában. És hogy mi volt ennek az előzménye.

Egyre inkább ki akarok jutni innen. Romlik a látásom is, a sarkokat, éleket nem látom olyan élesen, mint eddig. Egy szemüvegre gondolok. Tényleg, az is volt a reklámok között.

15.

Hirtelen ébredek, kapkodom a levegőt. Kiszáradt a szám, ásványvizet döntök magamba üvegből. Lassan fogom fel, hol vagyok. Ez még mindig a szoba, semmi nem változott.

Annával álmodtam. Mindig Annával álmodom. Talán ezért olyan elviselhetetlen.

Azelőtt Gabóval álmodtam. Az is elviselhetetlen volt. Néha napközben is azokat az álmokat láttam. Óriásira nőtt Gabó az álmomban. Hatalmas szeme villámlott rám, mint Zeusz, közben barlangnyi szájjal, dörgő hangon vont kérdőre: Hogy merted?! Mindig ugyanazt kérdezte, hogy merted?! Én pedig szerettem volna válaszolni neki, hiszen a barátom volt, de nem jött

ki hang a torkomon. Szó szerint a torkomra forrt minden hazugság. Vajon honnan tudta, hogy hazudni akarok? Menekültem az ide-oda csapó villámok elől. A bosszúja elől. Futottam az életemért. Elöttem újabb hatalmas szem emelkedett, de abba sem tudtam bele-nézni, félreugrottam. Zuhantam, mint egy szakadékba, alul pedig újra ott volt a szem. A becsapódás előtt mindig felébredtem. Anna sosem szerepelt ezekben az álmokban.

Gabó örült, hogy sokszor lát. A baleset óta rendszeresen látogattam őket. Előtte félévente, ha összejöttünk, kutyafuttában, én is rohantam, ők is. Néha egy vacsora vagy pár korsó sör belefért, ugyan ritkán. Én fizettem, nekik nem volt pénzüik. Fiatal házások, kicsi ház egy közeli faluban, kezdő fizetés, kocsinincs, előbb jöjjön a gyerek.

A felismerés, hogy Anna önálló személyiség, nem csak olyan valaki, akivel együtt kell lenni, ha a barátommal szeretnék bulizni, lassan érkezett. Szégyen vagy sem, Gabó akkori élete nem nagyon érdekelt, ahogy az sem, kivel él. Ha vele voltam, az egyetemi éveket akartam felidézni. Abban pedig Anna nem szerepelt.

Magamnak is nehezen vallottam be, hogy sűrűsödő látogatásaim mégis inkább neki szóltak. Azon a karácsony éjjelen, amikor átölelt és vigasztalón simogatott órákon át a sokk után, megelevenedett. Egy ember meghalt, hogy ő életre kelhessen. Szégyelltem magam, hogy ilyeneket gondolok. Mégis elkezdtem kijárni hozzájuk. Segítettem a tatarozásban, a kertben, csempéztünk fürdőszobát, raktunk cserepet a tetőre, vertem vakolatot, és betonoztam kapubejárót. Volt, hogy vele nem is találkoztam, mégis a közelemben volt, és az tetszett. Néha beszélgettünk. Mesélt a tanfolyamról, amelyre jár. Fotózást tanul, éjjelente magol, de imádja, mondta. Gabó sokszor morog vele emiatt, mert szerinte hülyeség, amit csinál. Alig van időnk egymásra, magyarázta, fura, de így van, nekünk mindig együtt kéne lennünk, de nincs rá lehetőség. Az ember azt hinné, a házások mindig együtt vannak. Ők többször találkoztak, amíg csak randiztak. Söhajtott. Nem tudtam, mit mondjak.

Te igazából utálsz kétkezi munkát végezni, igaz? – kérdezte egyszer. Elvörösödtem.

25.

Acid techno. Változatos monotonitás. Ezerféle egyidejű ritmus. Drámai effektek. Dallamtalan révület. Töltök egy Bacardit. Jeget dobok bele. Lehúzom. Az én belső drámai efektem. Segít szétválasztani a ritmusképeket. Amíg várok. Most várok. Már hosszú ideje. Ennyi idő alatt Godot is megjön. Kétszer. Töltök egy Bacardit. Jeget dobok bele. Lehúzom. Ez most az utolsó, határozom el. Nem akarok berúgni. Most nem lenne jó. Nem lenne szabad. Mert most várok. Nem akarok részeg lenni, ha megjön.

Bár tudnám, kire várok.

Ülök a szobában, és várok. Nem akarok berúgni, nem iszom több Bacardit. Hogy ne legyek részeg. Ha megjön. Nem tudom, kinek kéne megjönnie. Nem merem tudni.

Ha mondjuk kimennék. Ki a szobából. Kint várhatnék tovább. Kéne kilincs. Vagy kitörhetem az ajtót. Ahhoz túlságosan révült vagyok. Nem használ az agresszió. Nem tudnám kitörni az ajtót. Erős vagyok, de nem tudom az erőmet ilyesmire használni. Erős vagyok, mert sportolok. Konditerembe járok, meg futni. Jó erőben vagyok, mégsem tudnám kitörni az ajtót. Lehet, hogy a kilincs kívül van. Kimenni nem lehet, csak bejönni. Nem emlékszem, hogy jöttem be. Asszem, nem az ajtón. Az ajtón nem. Azóta van a szoba, mióta itt vagyok. Nem jöttem be, csak bent vagyok. A kilincs biztos kívül van. Valaki majd bejön. Vagy kinyitja. És akkor kimegyek. Valaki kívülről kinyitja nekem, és akkor ki tudok majd menni. És akkor kimegyek.

Acid techno. Változatos monotonitás. Ezerféle egyidejű ritmus. Drámai effektek. Dallamtalan révület. Várok. Várom, hogy valaki bejöjjön. Vagy kiengedjen. Töltök egy Bacardit. Jeget dobok bele. Lehúzom.

35.

Önarckép a tükörben. Igen, ez ő, hamisítatlanul. Sugárzó, magával ragadó, mégis egyszerű. Kíváncsi. Gyönyörű. Fogalmam sincs, hogy csinálta a képet. Áll a tükör előtt, hátulról látszik, a tükörben meg

az arca, de a gép nem. Sok felvétel készült, csak ez az egy maradt meg, a többi kiselejtezte. Akkor nem értettem, miért pont ez. Már értem. Ezen épp olyan, mint amikor először rácsodálkoztam. Egy nyári délután náluk a kertben, a felújítások idején. Húst sütöttem, ő pedig zöldséget tisztított nekem háttal, az ablak felé fordulva. Amikor felnéztem, észrevettem, hogy a tükörkép engem néz. Pont ilyen volt.

Fekete-fehér A/4-es fénykép. A születésnapomra kaptam tőle. Hátoldalán ajánlás: Ki hitte volna akkor... Szeretlek: Anna. Dátum.

A cellux maradékával felragasztottam az ablakra, és elé egy papírt. A fény átvilágítja, én pedig körberajzolom. Mint amikor az óvodában kopíroztunk. Van már egy csomó Annám körberajzolva. Erősen koncentrálok színes ceruzákra és festékre, hátha lesznek itt a szobában. Meg akarom találni a színeit. Az arca hamvasságát. Az ajka pirosát. A haja barnáját. A szem zöldjét. A szemöldök feketéjét. A kis árnyak sötétjét a griberlikben. A csillogást a szemében. Őt akarom.

37.

A hajnali nap betűző sugarában lebegő porszemek táncát nézem. Mozdulatlanul, nehogy turbulencia alakuljon ki. Minden beavatkozás megtöri a varázst. Millió pont gomolyog föl-le, föl-le, mégis mintha egy helyben. A súlytalanság csodája newtoni térben. Tudom, hogy érzéksalódás. Nemcsak az eszemmel, de tapasztalatból. Előbb-utóbb minden test földet ér. A gravitáció nem viccel.

40.

A lebegés a felemelkedéssel kezdődik, és a földetéréssel ér véget. Az internetről bogarászott adatok alapján egy átlagosan hatvankilós emberi test negyven kilométeres sebesség esetén hatszáz kilogrammnyi tömeg ütésének van kitéve, ez a helyzetiből átalakuló mozgási energia kábé kétméteres magasságba emeli, ott lebeg, mialatt az autó elhalad alatta. Majd a felemelkedéstől számított hozzávetőleg egy egész négytized másodperc múlva ér földet, huszonnyolc kilométeres sebességgel csapódva a földhöz. Az adatok nem pontosak, sok bennük a kerekítés, és lehet,

hogy nem is jól számolok, bár felidéztem a középiskolai fizikatanulmányaimat, és persze rákerestem az elfelejtett képletekre.

Csak tudni akartam.

Anna délután négy körül hívott, hogy túl van a tárgyaláson, hivatalosan elvált Gabótól. Azonnal indulni akartam, de lehűtött. Azt mondta, fáradt és zavart, haza akar menni, legszívesebben aludna. Ragaszkodtam hozzá, hogy este elmenjünk ünnepelni, a drunk freedom fuck ötletet nem szívesen hagytam volna veszni. Húzódozott, nem akart, végül elnapoltuk a döntést. Mondtam, hívom, amikor indulok haza, addig pihenjen. Már a felmondási időmet töltöttem, semmi komoly feladatomból nem volt, mégis este kilenc lett, mire elindultam. Nehezen egyeztettem bele, éreztem rajta, hogy nincs kedve, vontatottan beszélt, mint aki éppen felébredt. De úgy éreztem helyesnek, ha megünnepeljük, hogy hivatalosan is egy pár lettünk. A házasságtörésnek vége! Megbeszéltük, hogy jelzek, ha

Párkányi Raab Péter: *Ima*

a ház előtt vagyok, beszáll, és megyünk tovább. Még délután kinéztem a szórakozóhelyet, foglaltam asztalt. Meglepetésnek szántam. Tudtam, hogy Anna szereti. Lassan értem haza, dugók mindenfelé. A ház előtt a túloldali járdánál parkoltam le. Feltelefonáltam, és vártam. A rádió a *Somebody to Love*-ot játszotta a Queentől. Aztán a Tankcsapdától a *Gyűrd össze a lepedőt*, majd a *Cathedral Song*-ot Tanita Tikaramtól. Néztem a néptelen utcát, minden csillogott a tompa lámpafényben. Éppen eleredt az eső. Bekapcsoltam az ablaktörlőt, ütemes surrogás kezdődött. Végre kilépett a kapun. A kabátját a fejére terítette, és szaladt. Kinyitottam neki az ajtót, hogy hamar beugorhasson. Az autó a semmiből bukkant elő. Fékezés nélkül ütötte el. A teste végtelen lassúsággal dőlt a motorháztetőre. Keze elengedte a kabátot, elszabadult haja glóriaként meredt az égnek. A szélvédőn maradt a háta nyoma, mint egy matracon, amelyen aludt. Feljebb emelkedett, a tető fölött lebegett szinte ülő pózban. Majd hanyatt fordult a levegőben, és megadón ereszkedni kezdett a vizes aszfalt felé. Becsapódáskor apró tócsa csobbant. Alig rugózott, szinte azonnal elnyúlt, mint aki fáradtan épp fekhelyet keresett. Kaszkadőri túlzás a filmekben, amikor a test még hosszan gurul, végtagok csapódnak, satöbbi. Igazából azonnal elnyúlik, mint egy leejtett, nedves konyharuha. Lágyan hajlanak természetellenes pózba a végtagok, hajtincsek fednek addig elérhetetlen felületeket, és a kép az esti sötétség ellenére kiszínesedik a vértől, amely szabad utat talál magának a véredények zárt rendszere után, és a benti nyomástól erőteljesen, ragacsosan bugyog bőrre, hajra, ruhára, köre, elegyedik az esővízzel. Az arca sértetlen volt, ahogy az ölembe vettem a fejét. Valamit mondott, de nem értettem. Azután mosolygott. Mintha a térdemben éreztem volna a sóhaját, amint a vékony vércsík kibuggyant a szájából. Engem nézett, amikor elaludt a lámpa szemében.

Arra gondoltam, ha nem erősködtem volna, hogy menjünk el bulizni... Ha jobban odafigyeltem volna rá... Ha észreveszem, hogy apa nője is így, nem sokkal a válás után...

Azóta is erre gondolok.

NAGY ZSUKA

olvad

*olvad a hó a tetőn, (be)robban az éjjel,
mint a gleccserek, a paplanom tartja
úgy a meleget, mint az óceán,
nem te vagy a hőtakaróm.*

*a szívemben kicsi drón:
vágymaradék, penészes vérerek,
rothadó, sorvadó izmok, altatószerek,
undorodom.*

*(se mez, se -telen)
se kombiné, se pizsama,
se száj, se kéz, se nyak,
túl nagy az ágy nekem.*

*olvad a hó a tetőn, roppan az éjjel,
üldözőbe vesz álmomban
megint egy hadsereg,
futok, mikor megölnének,
felébredek.*

*nincs már hó a tetőn,
ma tavasz lett,
ócska kis toposz ez a nap,
a paplan tartja a meleget,
óceánok meg olvadó gleccserek.*

FARKAS GÁBOR

„Gyógyít, hogy megrendülhetek”

Identitásformálás és szakralitás
Lászlóffy Aladár költészetében

A 2009-ben elhunyt Lászlóffy Aladár költészetének recepciója már 1971-ben kezdetét vette azzal, hogy a Kántor Lajos és Láng Gusztáv által publikált irodalomtörténeti szakkönyvbe beemelték az akkor még pályakezdő költőt. A két szerző akkor Lászlóffy szokatlan versbeszédét, a preferált proletkult esztétikai minőségtől való eltérését így írta le: „Első verseivel az ’50-es évek közepén jelentkezett, a közlésért azonban keményen meg kellett küzdenie az akkori versszerkesztőkkel: legtöbb versét borzalmasnak minősítették, nehezményezték »kozmoszosságát«, melyet a valóságábrázolással állítottak szembe, hiányolták a műveiből és magatartásából a »költői alázatot«. A vádak nem voltak teljesen alaptalanok; Lászlóffy valóban nem alázatosan kopogtatott a szerkesztőségi ajtókon, tudatosan fordult szembe közvetlen elődei s néhány évvel idősebb kortársai »lírai realizmusával«; egy kisszerű valóságtükrözéssel.”¹ Az alázatosság hiányának megállapítására rimel Görömbei András Lászlóffy egész nemzedékére – az első Forrás-nemzedékre – vonatkozó állítása is: „A ’45 után induló fiatalok még idomulni igyekeztek az előttük járó nagy nemzedékhez, sem eszmei, sem esztétikai értelemben nem akarták tőlük magukat elhatárolni. Az első Forrás-nemzedék viszont akkor kezdte pályáját, amikor a XX. kongresszus (1956. február) utáni légkörben a dogmatizmus hibáinak megszüntetése megindult, s általában erős szemléleti nyitódás vált lehetővé, amikor megkezdődött a szűkre fogott hagyományos szemlélet kitérítése, s egyre több érték létjoga lett vitathatatlanná.”² Lászlóffy korai versei tehát nemcsak „a hangnemváltás, a klasszikus lírai hagyománytól való elhatárolódás igényét”³ jelzik, hanem szakítanak „a tradicionális Erdély-kép metaforáival, az eredetmítoszokkal, a múlt értékeire való hivatkozás közismert toposzai-

val”.⁴ Jól példázzák ezt a költő szavai a Forrás-könyvek egyik első kiadványaként 1962-ben *Hangok a tereken* címmel megjelent debütáló kötet *Új óda* című versében: „Minket nem köt se gyökér, se hegy láb se forrás / az eredetünkhöz.”

A nemzedéki közösségvállalás, a korábbi generációtól, valamint a proletkult dogmatizmusától való elhatárolódás, ugyanakkor a szocialista realizmus ifjú daccal kevert vállalása adta tehát a korai Lászlóffy-versek hangulati, tematikai relevanciáját. A második, 1965-ös *Színhelyek* című kötet költeményei azonban már a lírai szemlélet irányváltásáról tanúskodnak. A kötet első versében, *A kőfaragókban* a mesteremberek nem sztahanovista élmunkások, hanem egy közepkori dóm építői:

„Véső táncol Mária arcán. Szent György arcán,
ötven-hatvan kőműveskanál, ácskalapács is hallszik.
Épül a dóm.
A mesterek kék kötényét por lepi.
Izzad a kőfaragó és felnéz:
itt van a tér.
A homlokzatok háromszáz év csipkés hangulatával,
áhitattal nézik a most emelkedőt.”

Az idézett sorokból kitűnik, hogy a munka mint fogalom, „áthidalhatatlan térbeli és időbeli távolságra”⁵ áll a szocializmus diadalát hirdető proletkult esztétikai minőségtől. De ezen túlmenően a készülő Mária- és Szent György-szobor, a „homlokzatok háromszáz év csipkés hangulatával” emelkedő dóm és az építők áhítata olyan szakrális versbeszédéről tanúskodik, amely jól példázza, hogy Lászlóffy Aladár második kötetének versei mégiscsak egyenes folytatásai lehetnek annak a sajátosan erdélyi lírai hagyománynak, amelyben a vallásos hit és a nemzetiségi lét megfogalmazása egyaránt identitásformáló tradíció. Ráadásul – habár az életműben mindvégig megmarad az avantgárd tradíció „egy újfajta racionális alapozottságú költőiség kibontakoztatására”⁶ – a későbbi Lászlóffy-kötetekben rendre helyet kapnak a személyes identitás keresést a közösségi létélménnyel összekapcsoló költemények, amelyekben a lírai én öntudatát, történelmi meghatározottságát egy egyetemes értelmű kollektív tudatban keresi és találja meg, és

1 Kántor Lajos–Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1945–1970*. Bukarest, 1971. 121–122.

2 Görömbei András: *Kisebbségi magyar irodalmak (1945–1990)*. Debrecen, 1997. 73.

3 Szilveszter László Szilárd: *Félföldön Ég és Föld között – Identitásalakzatok a második világháború utáni erdélyi lírában*. Budapest, 2016. 34.

4 Uo. 34.

5 Uo. 37.

6 Görömbei András: *Kisebbségi magyar irodalmak (1945–1990)*. Debrecen, 1997. 92.

ezeket az alkotásokat nemegyszer jellemzi a szakrális versbeszéd.

Lászlóffy Aladár verseiben már a nyolcvanas, de még inkább a kilencvenes években „gyakorivá váltak a közvetlenül szakrális, keresztény mitologikus jelentésvonatok és modális alakzatok”⁷. Biblikus versei azonban nem parafrázisok, ugyanis bennük a szakrális versbeszéd egyfajta Erdély-allegóriaként, a kisebbségi létsors párhuzamaként jelenik meg, soraiban „az összmagyar kultúrörökség emlékezete és önvédelme elválaszthatatlanul társul a transzcendentális eszmélkedés áthagyományozódó és mindig megújuló készítetéseivel”⁸.

1993-ban jelent meg Lászlóffy Aladár *Keleti reneszánsz* című kötete a Kriterion Kiadónál. A könyv számos verse még a nyolcvanas években született, de a Ceaușescu-rendszerben nyilvánvaló okokból nem jelenhettek meg, ezért a publikáció elhúzódott a romániai rendszerváltást követő évekre. E kötetrel kapcsolatban jegyzi meg Legeza Ilona, hogy benne a költő „megőrizte pályakezdő expresszionizmusának közösségi hangját [...], de mélyebbre hatolt az erdélyi, távlatosabban a magyar költészet hagyománykincsének birtokbavételével és szuverén átlényegítésével”⁹. Az *Adventi litániák* című vers (1984) a kötet releváns, hármasság tagolású, ciklikus kompozíciója, amelyben mindvégig a szakrális versbeszéd a meghatározó. Az advent a keresztény ünnepek körében a Jézus eljövételét váró, karácsonyt megelőző időszak, a litánia pedig felsorolásokból, párbeszédekből álló imádság, könyörgés a vallásos terminológiában. A vers három részét olyan zárójelbe tett „címekek” látta el a szerző, amelyek a vallásos szóhasználat meghatározó fogalmai. Az első szakasz címe *Confiteor*, egy latin kifejezés, amely szűkebben a katolikus gyónás kezdő imádságának első szava, vagyis magyar fordításban: „gyónom, meggyónom”; tágabb értelemben, teológiai szakkifejezésként a jelentése: bűnbánat. Ebben a szakaszban az egyén és a közösség meghasonlása egyenértékű vétkek. Előbbire a szerelmek, utóbbira a történelem eseményeinek megbánása vonatkozik az első két versszakban. Az ezt követő záró strófák már egyértelműen az imádság

szintjére emelik a verset, hiszen a lírai alany immansens módon kerül bennük kapcsolatba a megszólított Mindenhatóval:

„Mebántam minden szövetséget,
én kérdeztem, ő hallgatott,
egyedül már a szégyen éget –
hallgatok

aligha lehet itt már egynek
magára venni minden vétket.”

E sorok expresszionista jellegére utal, hogy a lírai és vallásos tradícióktól egyaránt eltérni látszó *techné* megbontja az egyébként szonett formájú vers záró versszakaira vonatkozó formai szabályokat azzal, hogy a „hallgatok” kezdetű sor szótagszáma eltér a többitől, valamint azzal, hogy az utolsó strófa első sorát a gondolatjelek „pótolják”. A teológiai jellegű eltérés pedig abban áll, hogy a lírai én az utolsó sorokban gyakorlatilag megkérdőjelezi a jelen időbe helyezett végítélet, vagyis a második krisztusi eljövétel (Adventus Domini) lehetőségét. A vers második (*A hit*) és harmadik (*A csillapító szeretet*) ciklus-darabja már inkább közelít a tradíciókhoz mind verstani, mind tematikus szempontból. A másodikban a hit személyes jellegű definíciója („az erőt nemcsak önmagamban, / hanem minden jóság nagy ígérétemben / lehet feltalálni: az a hit”), illetve az oximoron alakzataival kifejezett emberi gyarlóság megfogalmazása áll a lírai kifejezés középpontjában („a sár hosszát tiszta napjaimmal mérik, / a jó mélyét hamis marok koto-rássa”). A hagyományos felező tízes ütemhangsúlyos sorokból álló párrímes harmadik szakasz ugyanezt az ambivalenciát hangsúlyozza az emberi lélekben, a jó és a rossz egyenlő eséllyel választható lehetőségének abszurditását, amit csak az isteni szeretet, a kegyelem tud feloldani: „Ember ez a tűz, kinek maga sok... / Harmatozzatok, égi magasok!” Tehát az a költő, akinek hatvanas évekbéli verseiben „természetes helyet kapott a technikai civilizáció iránti bizalom, a modern természettudományos gondolkodás, az emberi életforradalmi átalakításának hite”¹⁰, a nyolcvanas évek Romániájában jut el a közösségben is magára hagyott egyén magányának kilátástalanságáig, amelyből a kiutat csak az „égi magasok” kínálják.

7 Bertha Zoltán: *Óda és zsoltár. Vonások a költő arcképéhez.* Napút, 2007/9. 14.

8 Bertha Zoltán: „...Hogy kitudódjék a világ”. Lászlóffy Aladár *írásművészetéről*. In: *Sorsmetszetek*. Bp., 2012. 76.

9 Legeza Ilona könyvismertetője: <http://legeza.oszk.hu/sendpage.php?rec=li1209> (utolsó letöltés: 2019. 03. 29.)

10 Pomogáts Béla: *Erdélyben és Európában. Lászlóffy Aladár költészetéről*. Forrás, 2006/12. 82.

Már az életmű összegzésének igényét mutató *Felhősödik a mondatokban* című Lászlóffy-kötet 1998-ban jelent meg a Kortárs Kiadó gondozásában. A könyv versei tematikusan az otthon, a hit, a nyelv és a humánium helyét keresik az itteni és az ittenin túli világban egyaránt. Az *Ad notam Bogáti Fazekas*¹¹ című költemény évszak-kepe az eredendő bűn helyszínének, az Édenkertnek az allegóriája. Amíg azonban ott időjáráshoz nem köthető a narráció, itt a tél ontológiai meghatározottságú: a lét mindenkori nyomorának a metaforája. A vers alanya mégis bizakodva szólítja meg az Urat, mert tudja, hogy „a nyomorban is benne él / az ígéret, a bő vigasz”, és abban is bizonyos, hogy „a tél, / ha fehér mennykövel havaz, / annak ki már nem félve fél / megadatik még a tavasz”. Ugyanez a tél a bűn jelképévé emelkedik a *Fohász az emberért* című versben, amely abszurd panorámával festi meg a kilencvenes évek háborúinak képét. Ebben az apokaliptikus látomásban „Se világűr, se kicsi háztáj, / semmi se biztos menedék” az egyén, a humánium számára. És ha már az ábrázolás apokaliptikus a versben, a záró strófában a lírai én fel is szólítja az Urat a végítélet, a Messiás újbóli eljövételére: „Uram, jöjjön megint a gyermek, / vagy lassan végleg megfagyunk.” A kötetben a legszemélyesebb alkotás *A költő* című vers. Talán első olvasáskor fel sem tűnik az olvasónak az a nyelvi játék, amely a költemény alanyát a két nyitó mondat után egyes szám első személyből egyes szám harmadikba helyezi úgy, hogy a sorok megmaradnak személyesnek, nem válnak a kijelentések általánosíthatóvá, behelyettesíthetővé:

„Sionból szállahegygé lettem.
Húsvétot ülhetek felettem.
Íme a férfi, aki végül
saját szó-templomává épül.”

Az ember egzisztenciális léte és a költői, alkotói létezés itt már elválaszthatatlan keresztjei a humánumnak, így válik a vers a költőelődök ars poétikáira

11 Itt Lászlóffy Aladár feltételezhetően Bogáthi Fazekas Miklóst jelölte meg (? – Kolozsvár, 1592), aki unitárius lelkészként és énekeszerzőként magyar nyelvre fordította a teljes *Zsoltárok Könyvét*; 1579-es énekeskönyvét pedig még a szombatosok is átvették. Megjegyzendő azonban, hogy a 16. századi Erdélyben élt egy másik unitárius lelkész és költő is, akit Bogáthi Fazekas Miklósnak hívtak (1548 – Kolozsvár, 1592 és 1607 között). Lásd: *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990* <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (utolsó letöltés: 2009. 03. 31.)

(Ady Endre: *A Sion-hegy alatt*; Horatius: *Melpoménéhez*) is reflektáló kompozícióvá.

Lászlóffy Aladár költészetében a kétezres évek már az összegzés, a számadás pályaszakasza, amely „nemcsak a megváltozott nyelv, a személyesebbé váló vers, a legapróbb elemből is dallamot – nem Lutoslawski, hanem Mozart muzsikáját – sarjasztó érzésvilág miatt érdekes, hanem a megrendült ember – testét betegségek szabdalják, elméjét kétségbeesések – *ima-pózától* is”.¹² A *Bársonyok és Borgiák* című kötet (Kortárs Kiadó, 2000) verseiben az *Isten radarján* megmutatkozó perspektívából ábrázolt emberi lelkek, mint a *golyóérte kuglibábok*, hevernek az isteni gondviselés terében. Lászlóffy hangnemében itt már egyértelműen a személyesség és a szakralitás az uralkodó, istenképe egyre immanensebb, nem a transzcendenciát, hanem a közelséget hangsúlyozó. A költő a lírai gyónás szándékával szólítja meg a Mindenhatót a *Húsvét* című versben: „Uram, fogadd el számadásom”. Az emberi gyarlóság, kicsinység alázatát fejezik ki sorai („Uram, add meg a lehetetlent [...] szerettemmel ünnepelni / és sírva sírni mindenért”), de egyben a jövőbe vetett bizodalmit is („a felszálló galambsereggel / fellélegezhet a jövő”). Ugyanez – a bűnbánat aktusa – figyelhető meg a *Púpszimfónia*, a *Via sacra* vagy *A pünkösdre bocsátott zápor* című alkotásokban, vagyis „a vers a gyónás temploma lesz”.¹³ Az elsőben a teve púpjá a keresztjét halálíg hordó ember allegóriája („csak érzem, hogy e súlyos háton / ott utazik a bűn s az érdem”). A másodikban a költő a keresztút, az öröklét és a tél szimbolikus egymásba fonásával alkot olyan komplex képet, amelyben az emberi lét transzcendenciája plasztikus ecsetvonásokkal jelenik meg („testem keresztmakkettje hízik-porlik [...] fogyatkozása / lesz örök dolgok rosszabb végű mása”). Az említett harmadik versben olvasható a kötet legszemélyesebb, Istenhez fohászoló vallomása. Soraiban az ember, a költő és az alkotói életmű hittelt-reménnyel telt önértékelése válik a mindenkori hívő humánium allegóriájává:

„Uram, igazold álmaim,
hogy nem volt hiába a kín.
Ígérd, hogy sorsom bábele
értelmesen bukik bele.”

12 Szokolczay Lajos: *Álmaink könnyűlovassága. Lászlóffy Aladár költészetéről*. Magyar Napló, 2006/4. 9.

13 Uo. 9.

Lászlóffy Aladár életművében tehát a generációs indulás az elhatárolódás, a markáns önmeghatározás és az expresszionista képalkotás, illetve vallomás-igény jegyeivel kapcsolódott össze. Líráját később az évtizedek emberiségtapasztalata avatta összegző szándékú humánunköltészetté, amelyben a szakrális versbeszéd mindvégig meghatározó jellemző maradt. És miből fakadhat legszemélyesebb létértelmező val-

lomásverseiben a télből folyton átderengő tavasz? Erre a legautentikusabb választ maga a szerző adja egy interjúban: „időnként ismételten megtudom, hogy a költők képezik az emberiség szívét”.¹⁴

¹⁴ *Manierista naplementék. Tar Ferenc kérdéseire válaszol Lászlóffy Aladár. Pannon Tükör, 2001/3–4. 51.*

Petrás Mária: Mária

OLÁH KATALIN KINGA

Magyarok Nagyasszonya

Kegyképeinktől a kortárs ábrázolásokig

„Boldogasszony anyánk, régi nagy pátrónánk, nagy inségben lévén így szólít meg hazánk...” Májusban a hívek minden nap imádkoznak Szűz Máriához, ha tudnak, akkor a templomban a Mária-oltárnál, ha nem, akkor otthon egy virággal díszített Szűz Mária-kép előtt. Rómában a 19. század elején alakult ki az a szokás, hogy májust, pünkösöd havát, Mária tiszteletének szenteljék. VII. Piusz pápa 1815. április 21-én kelt apostoli iratában hagyta jóvá ezt az ájtatossági formát, valamint elrendelte, hogy május 24-ét Szűz Mária keresztények segítségére ünnepeként tekintsék, annak emlékére, hogy Mária erejével 1812-ben megszabadult Napóleon fogságából. Május 13-án pedig a Fatimai Boldogságos Szűz Mária ünnepét üljük, emlékezve az 1917-es portugáliai jelenésekre.

Szűz Mária egyik elnevezése a Magyarok Nagyasszonya (Patrona Hungariae), amely kifejezi a Boldogságos Szűz különleges kapcsolatát Magyarországgal. A magyar katolikus egyház október 8-án főünnepként emlékezik meg a Szűzanya magyarokat oltalmazó pártfogásáról: a papság és a hívek Mária közbenjárását kérik Magyarorszáért és a magyar nemzetért. Az ünnep eredete és a magyarok szoros kötődése Máriához Szent István királyunkhoz kapcsolódik. Ahogy a 12. század elején Hartvik püspök lejegyezte, István király, Imre fia halálával utód nélkül maradván, 1038. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján (Mária mennybevételének ünnepén), a halálos ágyán a következő szavakkal ajánlotta fel Magyarországot Szűz Máriának: „Mennyek királynője, e világ jeles újjászerezője, végső könyörgéseimben a szentegyházat a püspökökkel, papokkal, az országot a néppel s az urakkal a te oltalmadra bízom; nekik utolsó istenhozzádot mondva lelkemet kezébe ajánlom.”

Szűz Mária tisztelete Magyarországon azóta is folyamatos, kegyhelyek, kegyképek, Mária-búcsúk, népelemek máig őrzik e hagyományt. A 17. században a Patrona Hungariae-eszmére alapozva alakult ki a Regnum Marianum (Mária Ország) fogalma, amely kifejezi, hogy Szent István felajánlásával Szűz Mária

nemcsak oltalmazója, hanem mindenkori tulajdonosa is Magyarországnak.

A csíksomlyói Ferences kolostor Szűz Mária-szobrának 500 éves évfordulója alkalmából, Nm. és Ft. Jakubinyi György, Erdély érseke 2014. szeptember 14-e és 2015. szeptember 15-e között jubileumi Mária-évet hirdetett meg. Ennek tiszteletére a Nemzetstratégiai Kutatóintézet vándorkiállítását indított útjára *Boldogasszony* címmel, amelyen 55 meghatározó kortárs magyar művész alkotásait láthatja a közönség. A kiállítás célja a nemzet megmaradásának zálogát jelentő keresztény hit és nemzeti értékrend felmutatása. A kiállítás életre hívója Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke, fővédnöke Áder János köztársasági elnök, kurátora Tóth Norbert, a Forrás Művészeti Intézet igazgatója. A tárlat először 2015. május 20-án nyílt meg a Várkert Bazárban, Budapesten. Professor emeritus Fekete György, az MMA akkori elnöke nyitotta meg, ünnepi beszédet dr. Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes és Szász Jenő mondott. A kiállítás abban az évben még hét helyre jutott el, közöttük Csíkszeredába és Beregszászba is. 2016-ban tíz állomást tett meg Kézdivásárhelytől Nagyváradig. 2017-ben újabb tíz helyen járt, Kassa, Krakkó, Bécs évszárassal. 2018-ban a Kárpát-medencei helyszíneket követően a tárlat visszatért az anyaországba, ahol hét egyházmegyében, majd pedig Czeszochowában került a közönség elé. 2019-ben, március 17-ig, Veszprémben lehetett megtekinteni, majd további egyházmegyék következnek, s az év végén Róma, valamint Brüsszel fogadja a kiállítást.

Szűz Mária alakja közel áll a művészek, hívők szívéhez, ábrázolásai a kezdetektől napjainkig népszerűek, annak ellenére, hogy a kultúrpolitika leginkább az 1950-es évektől lesajnálta, háttérbe szorította a kereszténységet. Az egyházi megrendelésektől a tematikus kiállításokon át az autonóm ihletettségu munkákig még sok-sok jelentős alkotást tudhatunk magunkénak ebben a témában. Reményeink szerint ez a hagyomány továbbra is fennmarad. Lapszámunkban a Kárpát-medencében található kegyképektől a 21. századi alkotásokig számos Szűzanya-ábrázolást gyűjtöttünk egybe. Tartalmi összetettségük kifejezően üzeni azt a könyörgést is, amit a Tárkányi-féle szöveg ekként fogalmaz meg: „Magyarországról, romlott hazánkról, ne felejtkezzél meg, szegény Magyarokról.”

VITÉZ FERENC

**Foszlányok
az Univerzumból**

(...)

*Két galaxis között a fény.
Két porszem között az idő.
Egy ölelésben a remény.
A félelemnek szárnya nő.*

(...)

*Mindenütt vannak holdak és napok.
Nincsenek sehol csillagárnyak.
Mindenütt vannak álmok és fagyok.
A távolságok nincsenek sehol.*

(...)

*Amikor föl nézel az égre:
Ez a múlt idő labirintusa.*

*Megtervezett káosz a rendben:
Isten hangja zúg át a csenden.*

(...)

*Ólomfehér éjszaka.
Álom-nehéz nappal.
Álom-fehéren köszönt
ólmnehéz angyal.*

*Álomangyal-fehéren
ólom hull a fákra.
Álomnappal köszönt rá
óloméjszakára.*

*Ólomálom angyalok
éjszaka-fehérben.
Egy kis világegyetem
elfér két tenyérben.*

(...)

*A végtelen nem holmi ősi kút,
megismerhetetlen óriásgödör.
Valahol létezik az út.
S te vagy benne a fényvödör.*

BANNER ZOLTÁN

emlékpróba

*most már csak magamnak mondom a verset
felhúzott redőnyökkel épp lemegy a Nap
a színházi, iskolai, kultúrházi
termekben ott ül a közönség
mindenkivel személyesen szemezek
s követnek meggondolatlanul*

*mindig szerettem volna felkeresni
estjeim után őket otthonukban:
vajon mit vittek tőlem el
mit kellett volna tennem
hogy még tisztábban kövessenek
– hová? hiszen most is úton vagyok
a szavak mind visznek egyre bennebb
megérintem őket és csengenek
mint üllőn a kalapács
s már sohasem lesznek ugyanazok
és ugyanúgy alakot váltanak
mint az izzó vasak*

*sohasem hűlnek ki bennem a szavak
hiába már csak magam
vagyok a teremben
mert emlékeznek rám a tetők,
az ablakok, falak, s a székek
bennem reccsennek tovább
mert tudják, hogy nincsenek
olyan hangfalak amelyek
megbízhatóbbak az én dikciónál*

viszontlátásra, Banner úr!

A vers előadóművészi pályámra utal, nem a saját verseimmel fellépésekre. (B. Z.)

BALÁZS SÁNDOR
Harangcsendben

Kiterített, kiterülő képek. A dimenziók rövidek, az enyészpont többnyire közel, a lábunk előtt; az általuk ébresztett távlat viszont a végtelenben hever – mint bemérhetetlen pont, esemény, végtére is ítélet.

E képek mögött, jól láthatóan mindig ott a féltés, az aggodalom az emberért, a világért, a kultúráért.

Mint a kiállítás címe jelzi: a harangok hallgatnak, pontosabban csendben vannak, s e kettő nem ugyanaz. Mert a harang csendje nem csupán hallgatás, de várakozás is. Tudjuk, kongása közeli, mint húsvét idején, mint Dsida Nagycsütörtökén. A mérlegelő csendben figyelem ül, visszatartott – szemben a hallgatás passzív, befogadó jellegével. És hogy az alkotó kóborol e harangcsendben, ezen utalás sem céltalan bolyongásra utal, sokkal inkább az emberi léthelyzet ideiglenességének felismerésére.

Jakobi Anna művészetének döntő mozzanata, hogy alkotásaiban sem kíván más lenni vagy más sugározni, mint ami ő maga. Tehát nincs benne szándék árnyékát átlépni, személyiségét meghazudtolni képeiben. Belülről fest, bentről kifelé, így a létrejövő adekvát hordozója a bent történőnek.

Hogy milyen műfaj keretében jelenik ez meg, az ingadozó. Hiszen a festészet és a grafika egyaránt bűvkörébe képes vonni.

Utóbbi esetben kérdés, hogy vajon lehetséges-e képben közvetíteni, illusztrálni azt, ami eredendően a verbalitás közegeiből származik? Például a költészetet. Jakobi Anna grafikai munkái erre tesznek kísérletet.

Elsősorban kortárs költők alkotásai mellé fűz képes költeményeket, mivel kortársnak lenni vissza nem térő alkalom. E gesztus utal arra, hogy a különböző művészeti területek szoros kapcsolatban állhatnak egymással – nem feltétlenül az egyébként termékeny

lehetőség, de manapság presszionált összművészet jegyében –, s arra még inkább rámutat, hogy a költészet helye kitüntetett: áthatja az élet és a művészet valamennyi területét. Domináns voltát jelzi Heidegger Hölderlin nyomán, amikor a költészetet mint önkéntelen fellépő vonatkozást az emberi jelenség létezésével fűzi össze: költőien lakozik az ember – említi.

Mert a költészet szava valamiképpen rokonságot, hasonlatosságot hordoz az elsődleges verbalitás korával, amikor a beszélő szavaira mindenki úgy tekintett, mint feltétlenül igazra, s e felől szemernyi kétely sem támadt. A költészetre talán ma is tudunk így tekinteni. Nem kérdőjelezzük meg, hogy a beszélő éppen ezt vagy azt, s nem mást mond, és hogy éppen így, ebben a formában teszi, teríti ki magát.

És a vers illusztrátora? Amikor Jakobi Anna azt jelzi, hogy „egyre inkább úgy érzem, a grafika az én világom”, nem csupán a vonal, az illusztráció, de hasonlóképpen a költészet iránti elköteleződését is megerősíti. Grafikai munkáinak hívószava jobbára a költőé. E képes, képpé vált költemények a kimondott szót követik hűségesen, de nem annak betűjét, hanem benne, az alkotóban megnyilatkozó szellemét.

Nem történik ez másként táblaképein, az olajjal-akrillal festett alkotásai körében sem. Hiszen festészete is grafikus elképzelések dominanciáján alapul. Egységes, homogén színmezők, olykor csak színszalagok találkozása karakterizálja a képelemek nyüzsgő áradatát, vagy éppen színmezőkben jelennek meg ezek sziluettjei. Egy sajátos kollázsoló vagy montázsoló technika révén jeleníti meg a körbevágott figurákat, motívumokat, egyetlen felületen több dolog csoportos megjelenésének nyitva teret, noha az alkotó megmarad a festészet keretei között, a festészet eszközrendszerén belül.

Síkokat rendez térbe: az egymás mögé és elé helyezett síkok a térbeliség, a téri mélység érzetét keltik, vagy éppen valóság és képzelet tereit fekteti a síkba, többszörösen egymás mellé, mögé.

Mindkét esetben jellemző eljárás vagy inkább alkotói szándék, hogy a művek középpont-keresők – a nagy időfolyamban, a létezés végtelennek tetsző áramlásában nyugvópont után kutatnak. Kitüntetett formai képviselője ennek a visszatérő motívumként megjelenő tojásdad forma, amely mint a tökéleteshez közeleli, talán a teljességigény közvetítője.

Elhangzott Jakobi Anna *Harangcsendben kóborolva* című kiállításának megnyitóján, a Magyar Írószövetségben, 2019. február 12-én.

A kompozíciók rendre centrális elgondolást követnek: fókuszáltak, mint a templomtérben megjelenő fő- és mellékoltárok.

Ismert, hogy a különböző kultúrák vallási hagyományai szerint az ég istenei számára a föld fölé emelt építményeken, míg a föld alatti istenségeknek a földbe vájt gödrökben áldoztak.

E munkák tulajdonképpen oltárok. Az áldozat bemutatására szolgáló szakrális tér illúzióját keltik, ahol a hittel eljegyzettek éppen úgy, mint az élvezet hedonisták, a mindennapiságban fuldoklók áldozataikat bemutatják.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy Jakobi Anna festett alkotásai csak kisebb részben az észlelés szülöttei. Mozgatójuk inkább a *belső tekintet*, noha ennek előidézője éppen az, amit a bentről kifelé tekintő alkotó a ma valóságaként észrevételez.

E munkák jobbára a kollektívbe szőtt személyes szimbolizáció révén jöttek létre, bennük profán és szakrális így találkozik.

Jakobi Anna alkotásain a jelentett mindig mint távollévő, talán éppen távozóként vagy közeledőként mutatkozik meg. Csupán mint utalt van jelen, noha a képbe olvasott, így a képi rendszer összefüggéseiből kiolvasható. Mert vállaltan, olykor akár didaktikus közlése révén is arról kíván szólni művészete, hogy a jelenlét milyen változatos formákba húzódhat vissza: mindig dominánsan az emlékezetbe, a gondolatba, de akár egy metszön felnyíló hangulatba, vagy nyilvánvalóbban, de csak ritkán tudottan – a hétköznapok jelenségeibe.

Tetten érni múltban a múlhatatlant, az idő fölött állót – ez lehetne e művészet mottója.

Jakobi Anna: Történelem

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR

Del grande Po

– Már megint dunakavicsot hozol?! Elegem van belőle! – mondja a feleségem, aki még nem érte meg a romániai kommunizmus napjait, amikor a határmentén lakó nagyszüleimnél ennek a legvidámabb barakkból hozott édességnek örültünk gyerekként a legjobban.

Nekem meg a Dunából van időnként elegem. Hónapok óta hiába próbálok alkalmazkodni, egyre inkább belesüppedek a hétköznapiakba anélkül, hogy harcsával találkoznék. Öreg folyó, amit lelaktak az emberek. Sterilnek érzem. Halottnak tűnő víz – nagyvadak nélkül. Lehangelő, hogy partján nincs szűzterület, mindenütt eldobott konzervdobozok és kólásflakonok. És lassan több a csónak, mint a hullám. Mindenütt kiabálás, motorzaj, por és füst. Ebben az országban majd' tízmillió ember fásztja a vén folyót, amely mintha egyre inkább azt sugallná, tévedés volt ideköltözni. A természetet kerestem, és a civilizáció szemetét találtam. A hétvégék a legszörnyűbbek, amikor jönnek a fővárosiak bulizni a folyamra. Magántűzijátékok, pezsgőzés éjjeli kiabálással, tömegnyomor a parton – egyszerűen nem fér az emberektől. Nincs egy négyzetméternyi hely, ahol magadra maradhatnál, és ha el akarod hagyni a folyamot, araszolnod kell a 11-es úton a bevásárolni igyekvő szukis nyugdíjasokkal.

Mielőtt melléjük vénülnék agyilag, felhívom gyorsan Szendrei Levente egykori országos futóbajnok barátom, akiről tudom, hogy több mint húsz éve jár horgászni a Pó folyóra. – Lépünk le! – kérlelem. Túrát tervezünk. Úti célt határozunk meg, kiszámoljuk a költségeket. Annyira nehezen vesszük rá magunkat az útra, hogy az elutazás napján felhív Levente, és közli, ő inkább nem jön, nem tudott összepakolni, nincs rákészülve, a maga részéről lefújja. Azonnal a garázsánál termek, ahol a horgászcuccait tartja. Nagy nehezen ráveszem, hogy pakoljon. Aznap este Harkányban alszunk, másnap reggel átlépjük a horvát–magyar határt.

Nem tudom, melyik településen járhatunk, amikor megállunk kávézni abban a hiszemben, hogy euró-

val fizethetünk. Amikor a pincér bejelenti, hogy csak horvát kunát fogad el, ketten kétfelé futunk pénzt váltani. Egy órát csúszunk emiatt. Rendezzük a számlát, padlógázzal vezetek tovább, amíg el nem érjük Velence szélét, ahonnan Adria város felé vesszük az irányt.

Az autópályáról letérve, elképesztő forgalmas úton találjuk magunkat, így nem sokkal éjfél előtt érkezünk meg kedves kis városomba, Ariano nel Polesinóba. Ékszerdoboz a Pó-deltában. Központjában ma éjjel mindenki bulizik. Városnapok lehetnek, az apró főtér első világháborús emlékműve körül fiatalok facebookoznak, hátrébb, a kocsmák teraszain aggasztóan merednek sörük elé. Szól az olasz zene, amely fáradságunk ellenére is mosolyt csal arcunkra.

A város szélén foglaljuk el szállásunk Paolónál, aki magyar nőt vett feleségül. Rendkívül kedves ember, a környék egyik legjobb autószerelője.

Szerszámok hangjára ébredek, éppen egy régi Ferrarit újít fel a mester. Ő angolul nem tud, én olaszul nem beszélek, így kézzel-lábbal integetünk. Arca kedvességet sugároz. Jó házigazdaként elhívják feleségével, Virággal együtt Don Gabriellót, a helyi plébánost, aki szintén csak olaszul beszél. A déli Űrangyala kíséretében megáldja horgászatunkat, utána egy kávé mellett Virág tolmácsol. Az atya évekig teljesített szolgálatot brazil misszióban. Irodalomról esik szó, sorolom neki a híres kortárs magyar írókat, de ő csak Márairól hallott és Mircea Cărtărescu román íróról. Lehörpinti utolsó korty kávéját, majd kedvesen elköszön, mi pedig készülni kezdünk az éjszakai horgászatra.

– Figyelj, ha nem térsz meg igazán szívedből az Úrhoz, nem fogsz nagyharcsát! – jegyzi meg halkan zsinórkötés közben Szendrei Levente. Felkapom a fejem. Ezt az oldalát eddig nem ismertem. Itt baj lesz, egész túra alatt gyözködni fog, hogy álljak be valami szektába. Vajon hova tartozhat? Puhatólózás helyett csendben fenem a wobbleren a horgokat, de ő kérdés nélkül folytatja: – Országos testépítő bajnok is voltam, nem csak futóbajnok. Rengeteget edzettem. Sikerült megváltoztatnom a testem, ahogy én akartam. Évek kemény munkájával. Aztán jött az öregezés, elkezdtem összemenni. Ekkor találkoztam Jézussal. Elsőre csak nevettem, amikor a testvérek felszólítottak a megtérésre. Aztán egyszer csak önkívületi állapotba kerültem. Úgy éreztem, kitért karokkal lebegek ég és föld között. Ekkor megváltozott az életem. Nem sokkal a történetek után alámerítkeztem.

Részlet a szerző készülő regényéből.

Azóta megtért keresztény vagyok. Ezt tanácsolom neked is: térj meg, másképp a legapróbb tevékenységben sem számíthatsz sikerre.

Szótlanul szerelem össze a horgászbótot. Ő kérdés nélkül folytatja:

– Volna még valami. El kell mondanom neked... Remélem, megértesz... Három évig éltem nő nélkül. Nemrég megismerkedtem Irinával a gyülekezetben. Nem látom a megoldást, mert Irina éppen házas, de a férje elhanyagolja, és halogatja a válást. Két gyerekük van, akik utálnak engem.

Erre már kérdeznem kell:

– Csodálkozol, hogy utálnak? Szerinted Istennek tetsző dolog elcsábítani egy családanyát, aki házasságban él?

– Isten útjai kifürkészhetetlenek – érkezik a válasz. – Irinát nem szereti a férje. És Isten nem akarhatja, hogy bárki is szeretet nélkül éljen. Többször akartam lemondani erről a kapcsolatról, de nem sikerült. Megtérésem óta nem voltam senkivel. Nem paráználkodom. Nem feküdtem le Irinával sem. Még. De fontolgatja, hogy hozzám költözik. Két napja azonban még messengeren sem jelentkezik. Szerinted mondjak le róla?

– Te tudod – felelem. – Én nem tértem meg, de nem kezdenék ki egy házas nővel, pláne, hogy ott vannak a huszonéves egyetemista lányok. Irina férje semmiről nem tud, és ti közös életet terveztek, akár egy brazil szappanoperában, miközben Istenre kened a döntésed, mert nem vállalod a súlyát.

Szendrei Levente összehúzza szemöldökét.

– Nem élnek nemi életet, ez Istennek nem tetszhet! A házasságuknak gyakorlatilag vége, mert megtört köztük a házastársi szeretet – győzködi önmagát.

– Rendben – felelem. – Akkor miért nem várod meg, amíg törvényesen elválnak?

– Mert a szeretet nem ismer határokat.

– De ez nem szeretet, hanem önszeretet.

– Figyelj, ha még egyszer beszólsz, nem segítek a csónakban, kiszállok a horgásztúrából! – kiált fel Levente ingerülten. Engedek. Csendben pakoljuk el a zsinórokat, wobblereket, beöltözünk a harcsahorgászatra, levesszük a töltőről a villanymotor akkumulátorát. Ez segít a csónaknak, hogy csendben haladjon. Betesszük az autóba a botokkal együtt. Indulás előtt még kávéfőzünk, hogy jobban bírjuk az éjszakázást. Levente talán Irinára gondol, én pedig azon morfondírozom: vajon jön-e ma éjjel a harcsa?

Török Richárd: Befejezetlen Madonna (faragta: Benke Zoltán)

SÁRKÖZY PÉTER
Magyar költők
„az olasz negédes kertjében”

Horváth János 1927-ben publikálta a modern magyar irodalomtörténet jelentős művét *A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig* címmel. Ebben egyértelműen megállapította, hogy az úgynevezett magyar népies költészet a jezsuita Faludi Ferenc népies dalköltészetével kezdődik, és énekeinek jelentős része kölcsönzött tartalmú, formailag is idegen dallam-mintát követ. A Faludi dalainak eredetét kutató pozitívista irodalomtörténészeink a múlt század első évtizedeiben a Faludi-versek mintáit a német és francia úgynevezett „gáláns” költészetben vélték felfedezni. Ezzel szemben Horváth János Faludit az olasz rokokó dalköltészet első magyar képviselőjének tartotta: „Olasz iskoláról nem szólnak irodalomtörténeteink, pedig minden jel arra vall, hogy Faludi azt kezd. S a magyar lírában nem is hagyománytalan az ő ízlése: Balassi, Rimay, Zrínyi Miklós szintén merítettek abból a forrásból. Utána pedig [...] Himfy és Csokonai követi példáját. Ez olaszos iránynak, bármily szűk körű a századvég többi iskolájához viszonyítva, kétségtelen jelentősége van a dalszerűség és forma-érzék (különösen a rímelés) fejlesztése körül.”¹

Sajnos máig érvényes Horváth János megállapítása, mely szerint: „olasz iskoláról nem szólnak irodalomtörténeteink”. Az olasz irodalommal mélyebben is foglalkozó magyar irodalomtörténészek, mint Bán Imre, Klaniczay Tibor, Szörényi László és a magyar italianisták minden erőfeszítése ellenére, irodalomtörténeti kézikönyveink nem tesznek említést arról, hogy Balassi Bálinttól Kisfaludy Sándorig a legkiválóbb magyar költőink – néhány kivételtől eltekintve, mint Gyöngyösi vagy Bessenyei – majdnem mindannyian olasz modellek alapján alakították ki saját, *eredeti* költői életművüket, és később is, több meghatározó költőnk számára – mint Arany János és Babits Mihály – igen fontos volt az olasz költők tanulmányozása és fordítása.

Azt ugyan mindenki elismeri, hogy a romantika fellépéséig költőink „idegen” mintákat, koruk legmo-

dernebb modelljeit követve alakították ki saját egyéni hangú költészetüket, arról viszont kevesebb szó esik, hogy ezek a „legmodernebb költői minták” olaszok voltak. Balassi esetében Petrarca és kora olasz pásztor-költészete, Zrínyi számára a reneszánsz eposzköltők (Ariosto, Tasso és Marino), Faludi és Csokonai esetében pedig a bécsi „költőcsászár”, Pietro Metastasio és a korabeli olasz rokokó költészet.

Természetesen költőink nem csak olasz példákat követtek, valamennyi jelentős költőhöz hasonlóan, ők is koruk európai költészetének általánosan használt kincses-tárából merítettek. Mindannyian több nyelven olvastak és beszéltek, így Balassi ismerte és követte kora petrarkista neolatin költőinek verseit, Zrínyi Girolamo Vida és Gundulic eposzait,² Faludi, Csokonai és Kisfaludy Sándor a korabeli német és francia költészetet.

Az, hogy Balassi Bálint Johannes Secundus és Angerianus latinul írt petrarkista költeményeit újra költötte, mit sem változtat azon, hogy az európai petrarkista költészetnek, így Balassi szerelmi lírájának forrása és modellje is Petrarca *Daloskönyve* volt, mint azt a Balassi költészetének hazai és külföldi kutatói egyaránt kimutatták. A Fanchali Jób-kódex felfedezése óta tudjuk, hogy a *Szép magyar commedia* nem egyéb, mint Cristoforo Castelletti 1580-ban Velencében megjelent *Amarilli* című pásztorjátékának magyar átírása.³ Balassi tehát tudott és olvasott olaszul, ebben az esetben pedig teljesen elképzelhetetlen, hogy csak a francia trubadúrköltőket és a kortárs latin nyelven író petrarkista költőket követve írta volna szerelmes verseit, és nem vette volna kezébe Petrarca *Daloskönyvét*, amelyhez Báthory István erdélyi és krakkói udvarában bármikor hozzáférhetett. A *Prologus* szerint Balassi épp azért írta át magyar nyelven – mestere, Bornemisza Péter példáját követve – ezt az olasz színművet, hogy elfogadtassa Magyarországon a szerelmi költészet jogosságát és értékét: „Botránkozást az nem hoz senkinek, mert tisztességes szerelem vagyon benne [...] Oztán menyinyi olasz, francúz, német vagyon, ki azféle dolgokról szerez vagy verset, vagy komédiát, kit nem botránkozásnak, hanem szép találmánynak dicsírnek egyéb nemzetek! Ha én is azért az magyar nyelvet akartam

1 Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség Balassitól Petőfiig*. Akadémiai, Bp. 1978. 34.; Uő: *A magyar irodalom fejlődéstörténete*. Akadémiai, Bp. 1976. 211–212.

2 Lásd: Szörényi László: *A Szigeti veszedelem és az európai epikus hagyomány. Fejezetek a magyarországi latin honfoglalási epika történetéből*. In: *Hunok és jezsuiták*. Nap Kiadó, Bp. 2018. 14–48.

3 Amedeo Di Francesco: *A pásztorjáték szerepe Balassi Bálint költői fejlődésében*. Akadémiai, Bp. 1979

meggazdagítani, hogy megesmerjék mindenk, hogy magyar nyelven is meglehetne ez, azmi egyéb nyelven meglehet.” (Nem közömbös, hogy a minták felsorolásakor Balassi az első helyen az olasz költőket említi. Ugyanezt teszi Csokonai is *Az ember, a poézis első tárgya* című versében.)

Zrínyi esetében, Arany János székfoglalója óta senki sem vonja kétségbe az olasz reneszánsz eposzok hatásának jelenlétét a *Szigeti veszedelemben*, amelynek komoly hazai és külföldi szakirodalma van, és a *Bibliotheca Zriniana* kiadása során Klaniczay Tibor azt is világosan kimutatta, hogy Zrínyi politikai gondolkodását komolyan befolyásolta Machiavelli és a kor olasz és francia államelméleti műveinek ismerete.⁴

Faludi Ferenc életművének kutatói számára közzismert, hogy jól tudott németül, olaszul, és prózai munkáit angol, francia és spanyol szerzők műveinek szabad felhasználásával készítette. De ezeket az erkölcsstani szépirodalmi műveit, ahogy első verseit is, az 1740 és 1745 közötti római tartózkodása idején írta, amikor a Szent Péter-bazilika magyar gyóntatója volt. Ahogy Batsányi és Toldy Ferenc megfogalmazták, Faludiból az „olasz ég csalta ki a költőt”. Nem volt véletlen, hogy amikor 1853-ban Toldy Ferenc kiadta *Faludi Minden Munkáit*, annak címlapjára egy olyan metszetet tett, amelyen Faludi a gyóntató atyák palotájában íróasztalánál dolgozik, és az ablakon keresztül a Szent Péter-bazilika kupolája látszik.

Ennek ellenére, a múlt századelőn Császár Elemér és Turóczi-Trostler József a korabeli angol, német és francia költők hasonló témájú verseivel vetették össze Faludi verseit, és nem egyet ezek fordításának, utánköltésnek tartottak.⁵ Csak arról feledkeztek meg, hogy Faludi első prózai műveit és verseit nem Grazban vagy Bécsben, hanem Rómában írta, ezeket a műveket olasz fordításban olvasta, olasz nyelvről ültette át magyarra. Első magyar verseit is Rómában írta, olaszból fordított iskoladrámái betétdalaiként, Pietro Metastasio melodráma-áriáinak hatására. Magyarországon költött rokokó dalainak egy része is olasz ver-

sek átdolgozásaiként született⁶, amelyeknek nem egyszer olasz címet adott (*Duetto, Addio*). Az első magyar szonettnek tekintett pipaversének (*A pipáru*) címe fölé pedig azt írta: „Olasz sonetto formára”⁷.

Mivel Faludi jól tudott németül és franciául is, nem kételkedhetünk abban, hogy az olasz költők művei mellett német és francia verseket is olvasott, de ezek hatására nem lett a német és a francia „gáláns” udvarló költészet követője. Verseit a Guarinitól és Tassótól eredeztethető 18. századi olasz dalköltészet, mindenekelőtt Pietro Metastasio énekeinek mintájára írta. Ezt az olasz irodalomtörténészek „árkádikus költészetnek” nevezik.⁸ Faludit pedig az 1690-ben alapított római Árkádia – költő – Akadémia vette fel tagjai közé 1743-ban, Voltaire-rel egy időben, a *Kárpátok Dindimeiója* (*Carpató Dindimeio*) néven.⁹ Sajnos, Faludi Ferenc verseit, a *Forgandó szerencse* kivételével, ma már kevesen ismerik (a Windows szoftvere is konokul összekeveri a költő vezetéknevét Faludy Györgyével), pedig Weöres Sándor véleménye szerint is a „legelső, sorsdöntően Európába vezérlő költőnk Faludi”¹⁰.

A 18. századi olasz „árkádikus” költészetnek Faludi mellett másik legjelentősebb magyar képviselője, Csokonai Vitéz Mihály sosem járt Rómában (Pozsonynál messzebb nem jutott), hanem a „kálvinista Rómában”, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában „találkozott” az olasz költőkkel. Csokonai érett költészete – amint azt Szauder József kimutatta – a francia felvilágosodás eszmevilágában formálódott. Első nagy ódái, mint *Az estve* és *Az álom* pedig az angol Young és Hervey preromantikus gondolati versei nyomán születtek.¹¹ Ugyanakkor

4 Király Erzsébet: *Tasso és Zrínyi: a Szigeti veszedelem olasz epikai modelljei*. Akadémiai, Bp. 1989; Klaniczay Tibor: *Zrínyi és Machiavelli*. In: *A múlt nagy korszakai*. Szépirodalmi, Bp. 1973. 364–386.; *Zrínyi helye a XVII. század politikai eszméinek világában*. In: *Pallas magyar ivadéka*. Szépirodalmi, Bp. 1985. 153–211.

5 Lásd: Turóczi Trostler József: *Faludi és a német gáláns költészet; Az első magyar szonett*. In: *Magyar irodalom. Világirodalom*, Akadémiai, Bp. 1961.

6 Koltai (Kastner) Jenő: *Faludi Ferenc olasz versformái*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1924. 19–27.

7 Faludi verseinek első kiadója, Révai Miklós a kéziratban szereplő vers címét rosszul olvasta: „itt a szerző a felírást is franciául tette à Dieu, olvasd ADjő. Annyit térszen, mint Isten hozzád nálunk”. Ennek alapján Császár Elemér a verset francia fordításnak tartotta. Ugyanakkor az egyetlen autográf kéziratban egyértelműen olasz cím *A Dio* olvasható. Lásd: Faludi Ferenc: *Forgandó szerencse. Faludi Ferenc kéziratosa versesfüzete*. Szombathely, 1992.

8 Lásd: Sárközy Péter: *Petrarcától Ossziánig. Az olasz költészetértelmezés megújulása a XVIII. századi olasz irodalomban*. Akadémiai, Bp. 1988; Sárközy Péter, *Faludi Ferenc*, Kalligram, 2005.

9 Lásd: Szauder Mária: *Faludi Ferenc az olasz Árkádia tagja*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1982. 448–451.

10 Weöres Sándor: *Három veréb hat szemmel*. Szépirodalmi, Bp. 73., 76.

11 Szauder József: *Az estve és Az álom keletkezése. Csokonai és a felvilágosodás*. In: *Uő: Az estve és Az álom. Felvilágosodás és klasszicizmus*. Szépirodalmi, Bp. 1970. 220–279.

Szauder József bizonyította be filológia elemzéseinek során Horváth János állításának igazságát: hogy Csokonai számít a „legolaszosabb színezetű lírikusunknak”¹²

Tudjuk, hogy 1790-ben a Debreceni Kollégiumban a diákok egy csoportja irodalmi önképzőkört alakított a korabeli európai költészet megismerésére, ahol Csokonai az olasz költészet magyar fordítására vállalkozott. A kollégium könyvtárában található olasz könyvekben, költői antológiájában eredeti nyelven található olasz verseket kezdte el fordítani. Így a fiatal költő Tasso, Guarino, Chiabrera és a 18. századi olasz Árkádia Akadémia költőinek (Lemene, Rolli, Maffei, Maratta, Zappi és mások) rokokó stílusban írt verseit és Pietro Metastasio cantatáit, madrigáljait, melodramáit fordította. 1795-ig egy kötetnyi olasz verset és Metastasio három melodramáját fordította le. Olasz költők műveiből vett részletekből alkotta meg „posztmodern prózáját”, a *Csókokat a szerelem erejéről*.¹³

Az olasz fordítások során alakult ki Csokonai sajátos, Faludi Ferenc árkádikus pásztorverseire emlékeztető formanyelve.¹⁴ Ennek belátására elég egybevetni Faludi és Csokonai dalait:

<i>Faludi</i>	<i>Csokonai</i>
Gyenge Chlorinda Hús kikeletben Egy szép ligetben Fel 's alá jár.	Nyílj ki, nyájasan mosolygó Rózsabimbó! nyílj ki már, Nyílj ki: a bokorba bolygó Gyenge szellők csókja vár.
Siess Dorindo, Szívét epesztve, Kezét terjesztve Csak reád vár.	Nyílj ki, gyenge kerti zsenge: Hébe nektárt hint terád. Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos palástot ad. <i>(A Rózsabimbóhoz – részlet)</i>
Meg jött Dorindo; Egy kis bokorban, Hajnali korban Leültek már.	

12 Horváth János: *Csokonai*. 1936. 9.

13 Szauder József: *Szerelem és rokokó. Az aranykor szigete: „A csókok”*. In: Uő.: *Az éj és a csillagok, Tanulmányok Csokonairól*. i.m. 179–223.

14 Németh László szerint is „Faludi verseinek hangulata szinte Csokonaié már”. Németh László: *Költők prózája I. Janus arccal*. In: Németh László: *Kiadatlan tanulmányok*. Magvető, Bp. 1968. 666–667.

Nyugszik Dorindo,
Igen sietett,
Sokat igetett
Hallgat a pár.

(Chlorinda – részlet)

Fiatalkori olasz fordításai során alakult ki Csokonai sajátosan magyarrá tett „olaszos” költői stílusa. Szerelmi lírájára gyönyörűségkeresés, vidámság, játékoság jellemző, amelyhez az olasz költők új stílusötletekkel, példákkal szolgáltak számára. Kibővítették szókincsét, lehetővé téve, hogy ezen a hangon ki tudja fejezni saját érzéseit, gondolatait. Később, érett költőként komoly filozófiai verseit, amelyek a francia filozófusok – főként Rousseau – világszemléletét tükrözik, ugyanezen az oldott lírai nyelven tudta megszólaltatni. A kor egyik leghíresebb olasz költőjéhez, Giuseppe Parini életművéhez hasonlóan, a felvilágosodás gondolatvilága szervesen beépült Csokonai „árkádikus” költői világába. Ezért állítja Szauder József, hogy a magyar költői nyelv megújulása, megszabadulása a skolasztikus költészettől nem a Besenyei által elképzelt módon, a tudományos művek magyar nyelvű fordításán keresztül valósult meg a magyar irodalomban, hanem Csokonainak az olasz líra hatására kialakult, sajátos rokokó nyelvezetű, felvilágosodás szellemében formálódott nagy gondolati verseiben. Rousseau és Holbach gondolatvilága szervesen beépül Csokonai olasz „árkádikus” költészetébe.¹⁵ Költői fejlődésének útját maga Csokonai is megfogalmazta *Az ember, a poézis első tárgya* című versében, mégpedig pontos kronológiai sorrendben: „Víg borzadással jártam el a’ Görög / Szépségek’ és a ’Római Nagyvilág / Pompás maradványait, ’s ezeknek / Sírja felett az Olasz’ negédes // Kertjébe’ szedtem drága Narantsokat: / A’ frantz mezőket láttam; az Albion / Barlangiban s’ a német erdő / Bérceiben örömet találtam”.

A romantika magyarországi elterjedéséig a magyar költészet egyik fő modellje Csokonai Vitéz Mihály volt, a másik pedig az 1801-ben kiadott *Kesergő szerelem* versciklus költője, „Himfy” lett. Ha olykor még szó esik a 19. századi magyar irodalom első évtizedeinek legnépszerűbb költőjéről, Kisfaludy Sándorról, akkor Szegedy Róza iránti szerelme, a Badacsony környéki táj és az ottani várromokról írt

15 Szauder József: *Magyar irodalom – Olasz irodalom*. Szerk.: Sárközy Péter, Argumentum, Bp. 2013. 100.

regéi jutnak az emberek eszébe. Talán balatonfüredi szobra révén néhányan még azt is tudják, hogy ő volt az első füredi kőszínház megálmodója és építtetője. Verseivel kapcsolatban az irodalomtörténészek megemlítik, hogy Petrarca *Daloskönyve* alapján szerkesztette mindkét *Himfy*-ciklus 200–200 dalát és 28 énekét. Azt azonban csak Angyal Dávid 1892-ben készült nyolckötetes „kritikai” kiadása tünteti fel, hogy a *Kesergő szerelem* kéziratának legtöbb darabja előtt latin, francia, német és olasz versekből vett idézetek eredeti sorai állnak, és ezeknek több mint fele olasz nyelvű, elsősorban Petrarca-idézet.¹⁶ Ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy Kisfaludy Sándor szerelmes verseinek nagy részét nem későbbi felesége, hanem a bécsi testőrsége alatt megismert, az őt olaszul megtanító, szépséges spanyol–olasz táncosnő, Maria Medina Viganò iránti szenvedélyes szerelme ihlette, és itáliai katonáskodása, majd francia fogsága idején a provanszi Vaucluse közelében, Petrarca verseinek hatására írta első *Himfy*-verseit, akkor igazat adhatunk Horváth Jánosnak abban, hogy a magyar költészet „olasz irányának” két utolsó jelentős alakja Csokonai Vitéz Mihály és a fiatal Kisfaludy Sándor volt.

Ezzel azonban még nem ért véget az olasz költészet magyarországi kisugárzása. Csokonai olasz fordításai közül Torquato Tasso pásztorjátéka, az *Amin-tás*, és Metastasio két melodramája a költő halálát követően jelentek meg, 1806-ban. Döme Károly 1802-ben és 1814-ben adta ki két kötetben Metastasio színműveinek fordításait, míg a Kazinczy Ferenc által még fogsága idején lefordított két „hazafias” Metastasio-darab, *A Titus kegyelmessége* és *A Themistoclesz*, az 1806-os első kolozsvári bemutatóiktól egészen a negyvenes évekig szerepeltek a magyar színtársulatok repertoárján.¹⁷

A „németes” Kazinczy az olasz reneszánsz és neoklasszicizmus fetőinek és építészeinek, Raffaellónak, Correggiónak, Palladiónak és Canovának nagy tisztelője volt. Kora olasz költőit, Lemene, Maggi, Metastasio verseit fordította, Petrarca és Tasso pedig kedves költői közé tartoztak. Büszkén tartotta magát az első „szabályos” magyar szonett szerzőjének. Igen nagyra tartotta az olasz Árkádia Akadémiát, amelyről a korabeli magyar újságokban is szó esett, hiszen

éppen akkor vették fel tagnak a kor neves magyarországi latin költőjét, Hannulik Krizosztom Jánost. (Faludi Árkádia-tagságáról több mint két évszázadon át nem volt senkinek tudomása, Szauder Mária fedezte fel az Árkádia Akadémia levéltárában a férjével folytatott kutatásai során.)

A kilencvenes évek elején Kazinczy az olasz Árkádia Akadémia példájára egy magyarországi költőtársaság alapítását tervezte. 1791-ben Batthyány Strattmann Alajos hercegnek küldött levelében támogatást kért terve megvalósításához: „egy új plánum kidolgozásához fogtam, melly köztünk a’ római Arcadiái Társaságak példája szerint [...] egy Magyar Árkádiát támasszon. [...] Nevezem ezt a’ társaságot A’ Magyar Liget Pásztorainak, vagy A’ Magyar Arcasoknak.”¹⁸ A felállítandó akadémia tagjai a római „árkádikus” költőkhöz hasonlóan pásztori neveket vettek volna fel. A férfiak hun és avar, valamint régi magyar neveket választhattak volna, míg a nőket nimfákról neveztek volna el, vagy híres római asszonyok nevét kapták volna. A társaság megalapításából azonban nem lett semmi, mert a Martinovics-összeesküvés leplezése után a „magyar liget pásztorainak” többsége az alapítóval együtt börtönbe került.

Kazinczy számára később is fontos maradt a költői azilumot jelentő Árkádia. Ezt igazolják a Csokonai síremléke körüli vitában született levelei. Az ügynevezett „Árkádia-pör” alapját az képezte, hogy a debreceniek nehezményezték a Kazinczy által javasolt „et in Arcadia ego” sírfeliratot, mert úgy vélték (talán nem is teljesen alaptalanul), hogy ellenfelük nem Vergiliusra, Poussin és Guercino festményeire, vagy Goethe soraira, hanem a Barthélemy által leírt egykori görög marhalegelőre gondolt.¹⁹ Később, 1811-ben Kazinczy verset írt az Árkádiáról egy öt meglátogató neolatin költőhöz, Tömecey Ferenc sárospataki piarista tanárhoz, a római Árkádia újonnan felvett tagjához. A versben leírja a gyönyörű hegyaljai tájban épült otthonát, ahol annyi hányattatás után megnyugvást talált könyvei és családja körében. Itt végre békében élhetett önmagával és a világgal. Ő Széphalmon teremtette meg magának a költészet igazi honát, az Árkádiát:

16 *Kisfaludy Sándor minden munkái*. Szerk.: Angyal Dávid, Franklin, Bp. 1982. 327–427.

17 Kazinczy Ferenc: *Külföldi játékszín*. Szerk.: Czibula K. – Demeter J., University Press, Debrecen, 2009.

18 *Kazinczy Ferenc levelezése*. Akadémiai, Bp. 1960. XXIII. 30–33.

19 J. J. Barthélemy: *Az ifjú Anacharszis’ utazása Görög-Országban*. Párizs, 1788; magyar fordításban: Kolozsvár, 1820.

„...Nem retteg semmit, és semmit sem óhajt,
Békében él magával s a világgal:
Mondd jöjjön s lássa ezt – Itt Arcádia!”²⁰

(Egy római Arcáshoz)

A francia forradalom után, a napóleoni háborúk által feldúlt világban azonban már nem volt lehetőség magyar „Árkádiára”. Minden költőnek magának és magában kellett megteremtenie a költői művek létrejöttéhez szükséges békét, a költői azilumot.²¹

Az aranykor végét siratja el a napóleoni háborúk korában Berzsenyi Dániel is az 1811-ben Kazinczy-nak küldött versében, az *Életfilozófiában*:

„Én is öröme születtem
Árkádia berkében,
Rózsapárnán szenderegtem
Cypris ambrás ölében
Az aranyszázad istene
Pásztorai közé kene.

Ah, de mint az aranyvilág
A rózsakor elrepűl!
Olympusra más isten hág,
S Dodona berke dördül.
Elvirít a szép kikelet,
S véle a hesperi liget.”

Arany János a szabadságharc leverése után írt *Árkádia-féle* című versében még keserűbben látja az „aranykor” végső megszűnését. Versét Kazinczy Ferenc Csokonai sírjára javasolt sorával kezdi:

„Én is Árkádiában... sz!
Magas hangból kezdettem –
Engem sem a gólya költött!
Nagy dolgokra születtem:
Jártam egykor, mint akárki,
Négykézláb,
S vagyok mostan, mint sokan nem
Ép-kézláb.”²²

A kései töredékekre emlékeztető költeményben azon kesereg, hogy miért nem választott más pályát, miért nem lett ő is „Magyar Miska”, Petőfi Pató Pál urának méltó társa: „És nem volnék, ami vagyok, / Verselő, / Magyarosan: kapa-kasza- / Kerülő”. Versét kortársai közül többen félreértették, mert Arany nem „viccelődni” akart, hanem keserű öngúnnyal ugyanarról beszélt, mint az 1850. március idusára írt híres versében: hogy Petőfi halálával számára végleg megszűnt az a költői közösség, az a két költő között kialakult költői szimbiózis, amely számára költészete értelmét jelentette:

„Más ég hintette rám mosolyát
Bársonypalástban járt a föld,
Madár zengett minden bokorban,
Midőn ez ajak dalra költ.
Fűszeresebb az esti szél,
Hímzettebb volt a rét virága.
Hová lettél, hová levél
Oh, lelkem ifjúsága”

[..]

Letésem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihal:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjúsága.”

Az olasz költészet majd félévezredes magyarországi kisugárzása Arany János *Árkádia-féle* és *Dante* versével zárul, amelyek hatására készítette el Babits Mihály az *Isteni színjáték* remekművé fordítását. A romantika korától kezdve már nem olasz költői modellek határozták meg a magyar költészet új irányait. Ugyanakkor ebben az időben kezdődött el az olasz költészet magyarországi és a magyar irodalom olaszországi fordításának története, amely azonban egy másik fejezete a magyar–olasz irodalmi kapcsolatoknak.

20 A versről Kazinczy azt írta barátjának, Sipos Pálnak: „Nem nagy dolog, de nekem igen tetszik, házi boldogságomat, és Lebensphilosophiámat festi.” In: *Kazinczy Ferenc levelezése VIII.* 335.

21 Melczer Tibor: *A költészet mint azilum Batsányitól Radnótiig.* In: *A magyar Vers. Az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai.* Budapest, 1985. 194–202.

22 *Árkádia-féle.* 1853, Vö.: *Arany János Összes művei I., Versek* (kritikai kiadás), Szerk.: Voinovich Géza, Akadémiai, Bp. 1951. 180–181. 466–467.

PAUL-EERIK RUMMO

A világ nem behatolt...

*A világ nem behatolt lelkembe, hanem beleivódott,
nem betört szívembe, hanem befészkelte magát.
Hosszú, álmatlan éjeken szobám sarkában kuporgott,
viselve feje körül szikrázó glóriát.
Ki tudja, mit akart, kínozni, vagy vigasztalni talán,
rövidre vágva átlámpásom gyertyabelét?
Ringatni? Ingerelni? Nyugtatni? Rám ijeszteni?
Semmiért büntetni? Akart-e valamit? Tudja az ég.
Vagy épp azon az órán, amikor szembogaram
szinte semmivé szűkül, húzódott be, mint holmi vándor
házam szélárnyékot nyújtó falai közé,
megszedte magát, azután távozott magától.
Nem intett búcsút, ahogy érkezéskor sem
köszönt, s én csupán kedvességét szívhattam magamba,
szelíd komolyságát, egyenletes tüzet,
a tüzet, mely nem pusztít, minthogyha nem is volna.
Hang, mely fivérem helyett fivér, húgom helyett hóg,
sugárzó közöny, a mindenség mindensége,
egyszerre minden, minden, ami van,
s mely egy és oszthatatlan, és soha nincsen vége.*

Itt nőttél fel

*Itt nőttél fel. Ezen a lapos tájon.
Itt nyugodt vagy, itt átölel az álom.*

*A Nagy Tojáshegy a felhőkig ér.
A felhő alacsony és szürke, mint egy egér.*

*Marsallbotot adtak a kezédbe.
A világ kitérül előtted, ne kérdd, elmehetsz-e.*

*Úgy lépsz be e fagombás világba,
ahogy a muzulmán érkezik Mekkába.*

*Itt születted. Ezen a lapos tájon.
Itt nyugodt vagy, itt átölel az álom.*

Jávorszky Béla fordításai

HAZAI KINGA–MÁCSAI PÁL

Méltó örökség

Für Anikó Psota Irén-díja

Psota Irén (1929–2016) emlékére Almási Éva – a Nemzet Színésze, Kossuth- és Jászai Mari-díjas, Érdemes és Kiváló Művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja – hozott létre egy alapítványt, amely minden évben díjat adományoz annak a színésznőnek, akinek színpadi sokszínűsége, tehetsége, kiemelkedő képességei Psota Irén örökségéhez méltónak bizonyulnak. A Nemzet Színésze címmel kitüntetett, kétszeres Kossuth- és Jászai Mari-díjas, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja, Budapest díszpolgára, Érdemes és Kiváló Művész nevét viselő díjra valamilyen magyarországi színház állíthat jelöltet.

Almási Éva akkor határozott úgy, hogy létrehozza az alapítványt és a díjat, amikor 2016-ban a Nemzet Színészevé választották Psota Irén helyére. A díjat először 2017-ben Hegyi Barbara kapta, tavaly pedig Hernádi Judit vehette át. A díjról egy öttagú kuratórium dönt, amelynek tagjai: Töröcsik Mari – a Nemzet Színésze és a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, háromszoros Kossuth-díjas, kétszeres Jászai Mari-díjas és Balázs Béla-díjas, Kossuth-Nagydíjas magyar színművésznő, Érdemes és Kiváló Művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja; Dr. Hazai Kinga ügyvéd – az alapítvány elnöke; Hegedűs D. Géza – Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színész, rendező, egyetemi docens, a Színház- és Filmművészeti Egyetem rektorhelyettese, a MASZK Országos Színegyesület elnöke, továbbá a Magyar Színházi Társaság elnökségének és a Nemzeti Előadó-művészeti Érdekegyeztető Tanácsnak (NEÉT) tagja, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja, Érdemes és Kiváló Művész; Lantos Endre főorvos és Langer János ügyvéd.

A díjazottat Mácsai Pál – Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színész, rendező, Érdemes Művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja, az Örkény Színház igazgatója – és a Psota Irén Alapítvány kuratóriumának képviselőjében Hegedűs D. Géza is méltatta.

A színházi világnapon Hegedűs D. Géza a Psota Irén-díj kuratóriumának nevében elmondta, hogy a mai értékzavaros világban – ahol az életművek

hamar elfelejtődnek és a tünékeny dolgok felértékelődnek – különösen fontos ez a szakmai díj, amelynek kiemelt értéke, hogy civil kezdeményezésre jött létre. Öröme és bizakodásra ad okot, valamint zsinórmértéket teremt a civil szféra ilyen összefogása a színházi kultúra értékeinek örökítésében. A következőkben olvashatják Mácsai Pál laudációjának teljes szövegét.

Laudáció Für Anikónak**a Psota Irén-díj átvételekor**

„A díjazott: barátom. És kolléganóm. És zöld. Haragoszöld. Ránk oltja öltözőinkben a villanyt. Benyúl az ajtón egy formás női kéz, és olt. Ilyenkor ordítunk, a kacsó visszanyúl, felkapcsol. A kézhez tartozó fej joggal gondolja, hogy nincs bent senki, mert *mi* égve szoktuk hagyni a villanyt. Nem minket akar boszszantani, csak esélyesebb jövőt akar a bolygónknak. Nem új szenvedélye ez. Énekel is róla, hogy a környezet mi magunk vagyunk.

Idén protokollá tesszük a színházban, hogy mindenki kapcsolja le maga után a villanyt. Nem azért, mert spórolunk, hanem mert utolértük a gondolkodását.

A díjazottnak atipikus élete van. Egyrészt, mert szuverén alkat, nem hasonlít senkire, nem is akar, másrészt – és főleg azért –, mert morális lény. Ezt viszont akarja. Nem váltogatja a nézeteit, nem gondol hétfőn valamit, kedden mást. Csütörtökön egy harmadikat. Akit megszeret, abban a végsőkig bíz. A végsők után elvágólag szakít. Nem tesz engedményt véleményében.

Én már rendező szakra jártam, amikor ő színész szakra. Azt lehet látni, ha valaki született színésznő. Szép is volt, de főleg szabálytalan: ezért izgalmas. Eredeti: éteri és földi.

Ugyanabban az évben kerültünk a Madách Színházhoz, 1989-ben. A fordulat éve, nemde. Hogy ennek harminc éve? Nem. De.

A *Lear királyban* játszottunk először együtt 1991-ben. Kerényi Imre rendezte, Huszti Péter volt Lear, ő – azaz kolléganóm, aki a barátom – játszotta Cordeliát. Aztán Perdita és Hermione is volt a *Téli regében*. Én rendeztem azt az előadást, és azért játszotta ő e két szerepet, mert naiva is volt és drámai színésznő is. Később ő játszotta a feleségemet *A tribádok éjszakájában*, ahol én voltam Strindberg, a kiállhatatlan író. Oslóban is jártunk az előadással, és szerettük játszani egymás házastársait. Kolos Pista rendezte a Madách Stúdióban.

Nem volt kérdés, hogy kolléganőmet, aki a barátom is, hívjam hozzánk, az önállósulni készülő Madách Kamarába, ami aztán 2004-ben Örkény Színház lett. Nem érdekelte az a biztos karrier. Természetesen jött velünk, az Örkénybe, nem tudva, mi lesz belőlünk. Ő az egyik alapító.

Mindent tud. Káprázatos a muzikalitása, képes valamásra, tragikumra, és fényes bohóc. Bármit el tud játszani. Ebben hasonlít Psota Irénre. Meg a maximalizmusában is. Psota Irén, mint tudjuk, a boldogtalanságban is képes volt maximalizmusra. A Psota Irén-díj új birtokosát is érték tragédiák. „Most eltűnök” – mondta akkor, és egy év múlva tökéletes állapotban jött vissza. Nem terheli privát gondjait a színházára. A morál mindig kifizetődik: ötvenévesen megtalálta a magánéleti boldogság és a kerek család.

Kolléganőmnek, aki mindjárt átveszi a Psota Irén-díjat, nincs műfaji korlátja. Játszott szépet és csúnyát, volt parasztasszony és királynő, és lesz is mindkettő.

Kétszázszor táncolt és énekelt a *Macskákban*, volt Sally Bowls a *Kabaréban*, Lengyel Menyhért *Tájfújának* femme fatale-jaként thonetszéket vágtam a fejéhez – szerettük játszani ezt is –, volt ütött-kopott falusi feleség Tasnádi *Finitójában*, Adél az *Üveg-cipőben*, volt Cecile a *Kék Rókában* – még egy femme fatale –, volt a felségem a *Terápia* sorozatban, azt is

Für Anikó a díjjal

szerettük. A próbafelvétel után azt mondta Enyedi Ildikó, azért kapta ő a szerepet, mert olyan rutinnal tudunk veszekedni, mint az igazi házastársak. Enyedinek jó szeme van.

Apropos Enyedi: mai díjazottunk lett volna *Az én XX. századom* című film főszereplője. De azt mondta: „ne haragudj, korábban mondtam igent egy vizsgafilmre”, és mert a két forgatás egybeesett, nem vállalta el. Önsorsrontás? Mindenekelőtt tisztesség.

Nem is tudom, hány világsztár állandó magyar hangja, és aki jó hangoskönyvet akar hallgatni, tegye be a lemezeit. Aki értelmes dalokat akar hallgatni, tegye be zenei CD-it.

Volt reménytelenül szerelmes Kamilla vénkisasszony a *Liliomfi*ban, fiúra éhes Valéria a *Mesél a bécsi erdőben*, volt Rosalinda az *Ahogy tetszikben*, és Makrancos Kata, és ma ő Hamlet anyja.

Aktuálisan Mária Dominika hercegnő *A hattyúban* – írta Molnár Ferenc. Csak a harmadik felvonásban jelenik meg, annak is a harmadánál. Addigra mi, tíz kollégája, végigdolgozzuk az előadást. Ő jön a harmadik felvonásban, és hazaviszi a fesztiváldíjat.

A mi életkorunkban már sok a múlt. Az eljátszott szerep, a régi rendező. Pedig a fontos a jövő.

Díjazottunk olyan természetességgel vált életkort is – és ezzel szerepkört –, ahogy a folyótorkolatban az állóvízbe siklik át egy csónak. (Ez a hasonlat túl jó, nem az enyém, hanem Örkényé.)

Az Örkény Színházban jövőre nyolc bemutató lesz majd, és három negyven körüli rendező rendez, meg egy senior: ez vagyok én. És jön négy harmincéves, vagy még fiatalabb rendező. És a fiatalok mind dolgozni akarnak vele. Ez a legfontosabb jel, hogy valaki jól csinálja. Nemcsak műfaji korlátja nincs, hanem generációs korlátja sem. Vagyis van jövője.

Öröm nekem, hogy én köszönhetlek téged. Szívből gratulálok a Psota Irén-díjhoz, és kérlek, gyere fel a színpadra. Semmi thonetszék, hanem kézcsók, respekt, és szeretet. Önöket pedig felkérem, hogy köszöntsük együtt Für Anikót.”

Für Anikó Psota Irénre így emlékezett: „...mindig izzott, és ezt az egész pályáján meg tudta tartani. Egyrészt azért, mert zseniális volt, másrészt hihetetlen szenvedéllyel volt megáldva, megverve”.

Psota Irén emléktábláját lakóházánál születésnapján, március 28-án avatták fel Budapesten, a II. kerületi Bem rakpart 30. alatt.

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ

A funtineli boszorkány filmen

Az elmúlt hónapokban több szakmai vetítésen is lehetőségem nyílt megtekinteni Poór Istvánnak *A funtineli boszorkány* című filmjét, amelyet Wass Albert regénye alapján készített. Erdély több városában nagy érdeklődés mellett mutatták be, és remélhetőleg a magyarországi forgalmazás akadályait is sikerül elhárítani. Remek adaptációról van szó, amelynek a forgatókönyve 2016-ban háromszáz pályamunka közül nyerte el a legjobb forgatókönyv díját a Movie Park Action Adventure Film Festival versenyén, Los Angelesben. Ennek ellenére az Amerikából hazatért rendező nem kapott a film megvalósítására semmiféle állami vagy anyagi támogatást. A filmet saját költségén, mintegy négymillió forintból forgatta le úgy, hogy a háromfős technikai stáb és a profi erdélyi színészek szerény, jelképes honoráriumára futotta. Mindez a végeredményen alig látszik, a filmnek csak kisebb technikai hiányosságai vannak.

A funtineli boszorkány azt a kérdéskört járja körül, hogy hol húzódik meg az egyén és a közösség felelősségének határa, és mit lehet tenni az egyes szubkultúrák érdekeinek ütközése esetén. Az egyik világ a pásztoroké, a szabad, természetközeli embereké, a másik pedig a nagyobb közösségekben és kötöttségekben élő falusiaké és városiaké. A történet alapkonfliktusa e két közeg szembenállásában gyökerezik, hiszen a címszereplő lány szüleinek egyike havasi pásztor, a másik pedig egy molnár lánya, és egyikük sem szívesen cserélné fel az életét a másikért.

A két világ egymás mellett élésének és összeütközésének szövetében rajzolódnak ki az egyéni élet-történetek. A kultúrák alapja egységes: keresztény, amelyben mindenki az Isten által biztosított szabad akarat szerint saját sorsának kovácsa. A címszereplő lány ezeknek a folyamatoknak és sorsoknak a katalizátora, aki ösztönösen is segít az igazság- és jóvátételben. Egyes szereplők azonban a bajok és büntetések, köztük a halál előrejelzőjét vagy előidézőjét, tehát a boszorkányt látják Nucában, aki egy látnoki és más természetfölötti képességekkel bíró lány, a történetben bemutatott emberek és közösségek áldozata, ugyanakkor az ő tükrük és igazságosztójuk. A természetfeletti erők nemcsak az ő személyén

keresztül nyilatkoznak meg. Előfordul, hogy a fák adnak tovább egy hírt, és a távolban mindig ott magaslik az Istenszéke hegy, amely fölött, mintegy továbbgondolva a regényt, a címszereplő látomásában megjelenik Szűz Mária is.

A film epikus és lírai tabló, epizodikus és drámai elemekkel dúsított sorskönyve egy erdélyi, vegyes etnikai közegnek a 20. század elején-közepén. Retorikai szempontból tanácsadó beszédnek felel meg az egyéni és a közösségi felelősség kérdésére. A narrátor vagy a rezonőri szereplők gyakran meg is fogalmazzák a tanulságot, amely nem hat üres moralizálásként, hiszen képesek reflektálni saját sorsukra és a körülöttük élőkére. A reflexió, a múltba és a jövőbe látás Nuca legfőbb képessége, de rezonőrnek tekinthető több szereplő, például a hegygerincen magányosan élő öregember, a Vénség.

A központi karakter Nuca, a magára maradt és a közösség támogatásával felcseperedő lány, hozzá kapcsolódnak az egyes szereplők, valóságos társadalmi tablót rajzolva ezzel. A fő cselekményszál időrend szerint halad előre kisebb-nagyobb ugrásokkal, de fokozatosan felsejlik a múlt, amely meghatározza a jelen konfliktusait. Tóderik kis lányunokájával tehát nem a semmiből érkezik a faluba, hanem fokozatosan derül ki, hogy kik is ők valójában. A kötőszöveget Nuca látnoki visszaemlékezései képezik, illetve az egyes szereplők utalásai, összefüggő elbeszélései. A leghosszabb Bandilla, a rablóbandavezér (Korpos András) monológja, amelyből világossá válik, hogy milyen kapcsolat áll fenn közte és a funtineli boszorkány között. Ez a jelenet a film egyik csúcspontja.

Az egyes epizódok között lírai képsorok peregnek, amelyek az erdélyi, mezőségi vidék természeti és spirituális jellegét erősítik, és kiválóan helyettesítik Wass Albert költészetbe hajló, érzékletes természeti leírásait. Nem öncélúan követi a kamera például a pillangó röptét, hiszen a kislány szerint az jelöli ki az építendő kunyhó helyét, ahogyan a szél is azért tombol, hogy megfélemlítse a hitetlen papot. Az eső néha megsirat egy-egy szereplőt, Szűz Mária pedig Nuca látomásának része.

A film epizódszerű, közepes egységekből áll: egy-egy jelenet ritkán képez olyan zárt dramaturgiai egységet, amely a megszokott bonyodalom-kifejlet-megoldás sémát követi. A jelenetek gyakran egy történés közepén vagy vége felé kezdődnek, vagy épp nem érnek véget, és később folytatódnak, esetleg egy másik jelenetben zárulnak le. Nem tudni pontosan

például, hogyan hal meg az uraság fia, Nuca gyermekének apja. Éltető Gáspár odaérkezik a párja és gyermeke házához egy baljós estén, és hajnalban távozik, de a néző csak később, egy utalásból tudja meg, hogy akkor történt valami, amikor belépett az erdőbe egy ösvényen. A letragikusabb események nem is jelennek meg a vásznon, még sincs hiányérzetünk, hiszen nem egy alkalommal két szereplő egy harmadik halálával szembesülve kezd párbeszédet.

Poór István filmjében kevés a szókép, inkább olyan alakzatok azonosíthatóak benne, mint a hiány, az ismétlés, a fokozás, az ellentét. A kislány törekeny, kis alakja ellentétben áll a nagyapja vagy az örmény kocsmáros-boltos nagy testével. Vagy ugyancsak Nuca a rablóvezér Bandilláéval, aki az egyik jelenetben úgy emelkedik föléje, mintha kétszer olyan magas lenne. Párhuzamnak és fokozásnak tekinthető Nuca és a cigányasszony, illetve Nuca és a vak asszony összehasonlítása. A cigányasszony el is mondja, hogy Nuca többet tud és többre hivatott, mint ő, pedig neki is hasonlóképp alakult a sorsa, és könnyen lehetett volna belőle jó boszorkány, ha az úgy lett volna megírva.

Az egyes jelenetekben, epizódokban, illetve a vágóképeken megjelenő emberek, tárgyak, természeti elemek motívumai fogalmi és hangulati mintázatokat alkotnak. Ilyen mintázatokat rajzolnak ki a különböző fák, a vizek, a hasonló (vagy ellentétes) külsejű emberek, a kereszt vagy a fehér szín mint motívum. Ezek a motívumok átszövik a teljes filmet, egy egységes érzület és világ képét sugallva, megerősítve a teremtett világ otthonosságának érzetét a sok konfliktus, tragédia, halál ellenére is.

A film kiemelkedő értéke a szereplőválogatás és a színészek játéka. A rendező Erdélyben több ismert vagy kevésbé ismert színészt talált, akiket a képességeiken túl hitelessé tesz a karakterük is. A bemutatón Poór István elmondta, hogy „háromdimenziós arcot” keresett, amelyeken látható a múlt, a jelen és a jövő. Többüknek ez volt az első szerepe, ami előnyére vált a filmnek, hiszen minden, a vásznon feltűnő emberben olyasvalakit ismerhet meg a néző, akivel ott, a Mezőségen a mindennapokban is találkozhat, és akikről Wass Albert regényeinek karaktereit mintázta.

A szereplők egy része tanult színész, akik erdélyi vagy anyaországi színtársulatban játszanak. Ilyen a felnőtt Nucát, a Nagylányt alakító Ritziu Ilka Krisztina. Közülük keveset láttunk a filmvásznon – bár ő már szerepelt néhány tévéfilmben –, a többiek amatőr színészek. A címszereplőt megformáló kilencéves kislány (Nagy Mira Zsuzsanna) már életkorából adódóan sem lehet hivatásos színész, mégis kiválóan megoldotta feladatát a film első harmadában. A kislány a zsengeségével, ártatlanságával egymaga atmoszférát képes teremteni az első részben. Emlékezetes továbbá a hegyormon élő Vénség (Horváth Ödön) alakítása. Tőle minden olyan ízesen és valószerűen hangzik, hogy fel sem merül, hogy a szavait regényből vagy forgatókönyvből kölcsönöznél. Különös, hogy egy Amerikából, Hollywoodból hazatért rendező készített (végre!) egy ízig-vérig erdélyi és egyben magyar filmet, valódi erdélyi arcokkal, tájakkal és lelkülettel.

A funtinel boszorkány lassú ritmusú, a cselekményre, a párbeszédre simuló, látványvilágában gyakran festői film. Ez a fényképezési stílus a mozikos történetészövessel és a remek színészvezetéssel teljesen magába vonzza a nézőt. Poór István a hatást az azonosulással éri el, az emberek (a nézők) félelmeire és értékrendjére való gyakori hivatkozással. Ez az értékrend erdélyi, magyar, részben román, de mindenképp hagyományos és keresztény. Ebben a közegben mindenkinek megvannak az igazodási pontjai, a szegény földműveseknek vagy uraságoknak, a városiaknak vagy falusiaknak, a völgyben vagy a vadonban élő pásztoroknak. Aki hibázik, vagy bűnt követ el, az tudatában van tettének, és képes beteljesíteni a saját sorsát, ha kell, a körülmények vagy a látnok lány segítségével. Nuca a rabló Mihályt elkábította fenyőpálinkával és szépségével, majd elküldte, hogy kösse fel magát arra a fára, amelynél maga is elkövetett egy gyilkosságot. A lány itt (is) csak katalizátor.

A rendezőt, Poór Istvánt csak tisztelet illeti, amiért egy ilyen jelentős szellemi munkát felvállalt, elvégzett, méghozzá a saját költségén. Ezzel a küzdelemmel és eredménnyel megcsillantotta a reményt azoknak, akik hisznek abban, hogy létezik még magyar és keresztény film és kultúra.

VIOLA SZANDRA

Haldokló a háznál

*Mint a balett-táncosok,
lábujjhegyen jár.
Igyekszik észrevétlenül
jönni-menni,
elpakol utánam.
Gyakran szellőztet,
de már csak sötétben.
A testet sirástól rozsdálló
ketrecnek képzelem,
könnye úgy fut
végig a nyakán,
mint régi házon a borostyán,
idomul, rejtőzködni próbál,
mégis felfekszik puhán
minden köré gyűlt pillanatra,
olyankor nyílt vízként néz, lebeg,
arcunk fekete sirályá válik fölötte.*

Nyugdíjazott balett-táncos

Tagjai megszáradt tüzek.

Én

*Testem láthatatlan,
egyre nyíló láng,
esténként összegombolom
mellem a horizontot,
de nem alszom soha,
akár a meztelen jelek.
Olyan öreg vagyok,
én szoptattam az időt.
Visszadobom az állatoknak húsomat,
Istennek a lelkem.*

Sivatag

*Lassan morzsolgatlak,
egyenként tapintom a porszemeket.
Jó lenne folyékonyak lenni,
sarat csinálni, emberré gyúrni.*

*Te belülről áradsz,
mint a csend valójában.
most nem az idő, csak a homok pereg.*

BAÁN TIBOR

Miklóssy Endre: Vízöntő – vagy amit akartok

Széphalom Könyvműhely, 2017

Európa válsága elmélyülni látszik. Miklóssy Endre (1942–2018) építészmérnök, író, filozófus életműve ezt a kérdéskört vizsgálja. Műveit olvasva egy olyan eszmei harctérre merészkedik az olvasó, amely felett meglehetősen sötét felhők gomolyognak. Meglehet, vihar készül. Olyasféle, melynek méreteiről egyelőre nem sok fogalmunk lehet. Tény, hogy az eszmetörténet nagy alakjai, szenvedő és lázadó teoretikusai, Schopenhauer vagy éppen Nietzsche, valamint a másik oldalon a megváltást, a kibontakozást keresők, így Hamvas Béla, Karácsony Sándor, Fülep Lajos és Várkonyi Nándor életműve Miklóssy Endre vizsgálódásainak fókuszában helyezkedik el. Művei (*Küszöbök*, 1995; *Hamvas Béla*, 2000; *Túl a tornyon, melyet porbul rakott a szél*, 2001; *A másik ember keresése*, 2006; *Évezredek között*, 2013; *A Szent Korona és az állam*, 2015), illetve a társszerzőként jegyzett hét könyv, amelyekben fontos tanulmányokkal szerepel, lehetőséget adnak az életmű kutatóinak, hogy a teljes szellemi panorámát vizsgálják.

A *Vízöntő – vagy amit akartok* öt tanulmánya, esszéje talán éppen égető aktualitása miatt nem került az értő figyelem fókuszába. Gyaníthatóan azért, mert a korszak embere még nem látja önmagát. A nyitó tanulmány (*Jelentés és valóság*) Fülep Lajos értékelméletének rekonstrukciója. A kiindulópont annak rögzítése, hogy a „gondolat is visszamegy valamilyen érzékelésre. Ez az, amit a modern filozófia figyelmen kívül hagyott, és Fülep ennek kijavítására vezette be a »konkrét valóság« fogalmát az idealista dedukciók helyett.” Miklóssy Endre Tímár Árpád kutatásaira alapozva a töredékekből kibontakozó filozófiai építményt tárja elénk. Fülep a logika felől bírálja Descartes elhíresült *cogitóját*, s jut el oda – ez Fülep Lajos megállapítása –, hogy „Az emberi lét, az emberi valóság sohasem csak egyéni. Éppen azért, mert független önmagától. Ezért bizonytalan, ezért van szüksége bizonyosságra. Innen a társas élet. Innen a tudomány, erkölcs, vallás. [...] Nincs más mértéke csak a mások által való megértésben.”

Az Európa végnapjai (Az első világháború kitörése) című tanulmány Karácsony Sándortól vett mottó-

ja szerint „A hazugság fogja elpusztítani a világot”. Az oknyomozó történelemfilozófiai vizsgálódás idézi Kant *Az örök béke* című művét, amelyben azt olvashatjuk: „Egyesíti a népeket a kölcsönös haszonlesés. Ez a kereskedőszellem, amely a háborúval nem létezhetik együtt...” Ezzel szembeszegezhető – még ha ideig-óráig történelmi igazsága is van Kantnak – Nietzsche megállapítása: „Most már majdnem minden földi dolgot csak a legdurvább és leggonoszabb erők határoznak meg: a vagyonszerzők önzése és a katonai kényurak”. A két megállapítás történelmi lejtársasfolyamata a viszonylagos stabilitás megbomlását elemzi. A világpolitika fordulatait, mint amilyen „az angol politika oroszbarát fordulata 1906-tól”. Az első világháború, amelybe beszállt Amerika, az európai háború döntő fordulata. Ami eddig a kontinens anyagi és szellemi folyamataiból következett, azt most felülírta egy külső erő, amely a központi hatalmak ellen szállt síkra, tekintet nélkül a kontinens évszázados anyagi és szellemi összefonódásaira, történelmére, s teremtett egy olyan, kizárólag az erő és hatalom érvrendszerére alapján működtetett, oktrojált békét, amelynek tömeglélektani, történelmi revánslogikája szinte törvényszerűen vezetett el a második világháború irracionális örületéhez.

A *Nietzsche sivatagja* című tanulmány eszmetörténeti folytatása a korábban felvetett gondolatoknak. A kíméletlen igazmondó és diagnoszta a tradíciók kiüresedését látta meg: „A hagyomány közössége, az összetartó kapcsolat üres formalitássá vált”. Miklóssy Endre, miközben a korkritikus Nietzschét vizsgálja, utal a csodagyerek, a sikerorientált filozófus és költő fokozatos izolációjára mint szenvedéstörténetre. Egy olyan fordított megváltót mutat fel, aki mintegy magában inkarnálta az európai ember lehetséges ellentmondásait. A kor kultúra- és szellemellenessége ellen indította meg az önmaga által önironikusan *korszerűtlennek* mondott korkritikáját. „Nietzsche magánya az alámerülés: »Alá kell merülnöm – írja –, ahogy az emberek mondják, kikhez le akarok szállni. Zarathustra újból ember akar lenni.«”

Nietzsche fennen zengő irodalmi nyelve az esztétikai megformálás és a filozófia határterületén helyezkedik el. Ez a körülmény részben magyarázza, hogy metaforikus, mítoszteremtő vonatkozásai ellentmondásba kerülnek a filozófia tudományos tartalmaival. Talán ebből is következik, hogy Nietzsche „tükör”, mindenki saját magát véli felfedezni benne. Leginkább a nagy tanító, a próféta alakja vált egyér-

telmüvé, de milyen próféta az, aki kívül van? „Ez az én utam – mondja –, de melyik a tiétek? Mert az út nem létezik.” Miklóssy szerint az idézett mondat Nietzsche „világ-szemléletének kulcsa. Mintha zárójelbe tenné önmagát az olvasója előtt: semmi közöd hozzá (énhozzám)! Ha pedig ez így van, miről beszélünk egyáltalán? Mégis van benne három alapvető üzenet másoknak is. Az egyik, hogy önmagát dokumentálja, felkínálja testét-lelkét tanulságképpen másoknak”. A másik vonatkozást abban látja a szerző, hogy Nietzsche „miközben a kereszténységet megátkozta, az mégis úgy van jelen a nem tudatos Énjében, hogy Jézus Krisztus kijelentésére utal. »Én vagyok az út, az igazság és az élet.«” A kereszténység mint európai gondolat, öntőforma, viszonyítási alap az *Imigyen szóla Zarathustra* megformálásában is jelen van, hiszen a mű mint valami ellen-evangélium értelmezhető. Nyilvánvalóan a Biblia nyelvi ihlete működik benne. Ez a körülmény eleve megkérdőjelezi, hogy létezhet-e olyan ember, aki kiléphet a történelem nyelvi és társadalmi összefüggérendszeréből? „A labirintusi ember a nem elgondolható kívánja elgondolni.” A probléma lényege, hogy az Én a maga belső világának csak egy részét tartalmazza, az egyén fejlődése pedig a benne lévő nem-Énnek a megformálása. „Fichte és nyomában a német romantika szerint – mutat rá Miklóssy Endre – a nem-Ént teljes egészében Én-né kell alakítani.” E témakör vonulatában felrémlik az európai létforma szellemi agóniája. Nietzsche, mikor alámerült és elvetette a transzcendenciát mint az Európát formáló mítoszt, s prófétája által kijelentette, hogy „Isten meghalt”, akkor implicite azt is kimondta, hogy „Isten élt”. Mi több: „Mi emberek öltük meg.” Innen csak egy lépés a tanulság – idézi Miklóssy Dosztojevszkijt: „Ha az emberek nem hisznek már Istenben, akkor mérszárolni fogják egymást.” A jóslat már nem jóslat.

A következő tanulmány címe *Mellérendelés*. Karácsony Sándort (1891–1952), a magyar filozófia és pedagógia meghatározó alakját idézi. „Kiindulási pontja épp ott van, ahol Nietzsche megrekedt, vagyis a belső és külső dialektikájának a másféle felfogásában. Az embernek csak egy része az, amit Én-nek

Kő Pál: Markazi Szűzanya (2003)

mondunk, de olyan tartalma is van, ami nem az Én. [...] Ezt az embernek Te-vé kell átalakítania. [...] Határtalan, időtlen, megmagyarázhatóan-magától értetődően csodálatos szillogizmus zárótétele a másik ember.” Karácsony Sándor a hidat kereste tehát, amely a világokat összeköti. Nyelvfilozófiai kiindulópontja sok szempontból forradalmi lehetőséget tár a gondolkodó ember elé.

A toldalékoló magyar nyelv világhoz való viszonyában, szerkezetében, szemben a flektáló nyelvekkel, nem az alá- és fölérendelés igézetében áll. A lényeg a mellérendelés. „Ez a grammatikai különbség – mutat rá a tanulmány – alapvető ontológai kérdésekig is vezethet.”

A „társaslelki” megközelítés három fajtája: a jelrendszer, a jelképrendszer és a tettrendszer. A tett a jelen felől csak elindult, valójában a jövő felől értelmezhető, onnan kap értelmet. Miklóssy Endre ebben a dolgozatában is összefüggéskutatónak mutatkozik. Utal a mítoszkutató Alekszej Loszevre, valamint a hindu Szánkja ismeretelméletére, hogy „oksági

összefüggések nincsenek, csupán egymás utáni precedensek és a megmagyarázhatatlan csoda”. Értsük ezen azt, hogy „itt van a világ közepe”, vagyis a jelenben, ahonnan a jövő még nincs igazán jelen. Ez a nyitottság – lehetőség, a *társaslelki* kapcsolódás alapja. „Kontra György szerint a mellérendelés elve az egész emberiség közös nyelvének, azaz közös szimbólumrendjének az alapja lehet.”

A kötetzáró esszé, *A modernből a posztba* mottója Dürrenmattot idézi: „A kultúra olyasmi, amit meg lehet menteni.” A kijelentés után persze kérdőjeleket

Oláh Katalin Kinga: Szűzanya a gyermek Jézussal

kell tennünk. Ezekkel Miklóssy sem takarékoskodik. Mert milyen irányba megy Európa? Vajon Nietzsche diagnózisa a hagyományok kiüresedéséről, a semibe bódult céltalanságról, az úttévesztésről és az úttalanságról hova vezet? A vizsgálódás egyik kiindulópontja Fülep Lajos gondolata: „Tettek és művek között értékelés nélkül nincs kapcsolat.” A kérdés, hogy miképp teremthető meg (a pénzforgalom analógiájára) az értékelés, az „egyetemes csereérték”? Vajon a történelem „Európa-kísérletei”, így a kapitalizmus, a kommunizmus (mint államkapitalizmus),

a fasizmus „jelszavában ugyancsak antikapitalista, miképp a kommunizmus”, de alapvetően e három formáció mindegyike „hazugságrendszer”, szoros kapcsolatban „az alapjaikat jelentő őshazugsággal, a totalitarizmussal.” Ezek után mi várható a globalizmustól? Miklóssy Endre válasza így hangzik: „A zürzavarból kialakult eredmény egy hosszú ideig tartó pszeudovalóság lett, ami éppen napjainkban kezd semmivé foszlani. A természet ugyanis nem tűri a vákuumot. Ahol megszűnik az értékelés, ott megszűnik a valóság is, de új valóságot fog építeni.” Ez az új „trösztösödő-etatizálódó” világrendező valóság „az emberiség egészére hivatkozva üzent hadat mindenféle szűkebb körű kulturális, gazdasági, politikai értéknek és szerveződésnek.” A hadállások eléggé nyilvánvalóak. A kereszténység és az iszlám összeütközése napirenden van. Ugyanakkor „az emberbe a kezdetek kezdetén elültetett, sőt az emberrel vele született mag, az Aranykor, a Paradicsom és az eredeti teljes és magas élet” ideája irányt mutat. Akkor is, ha a „kiút [...] már nem a gyökerét vesztett Európából jön”.

Miklóssy Endre életművének egyik záróköve ez a mű, amely a kiutak keresését jelenti, olyan eszméket és eszme-rendszereket kapcsol egybe, amelyek a magyarság és Európa értékrendjének védelmében aligha mellőzhetőek.

KIRÁLY FARKAS

*Út a tengerszemekhez**

(1)

[...]

Egy sor nevet ismételve,
e sort elméjébe szötte.
Közben keselyű képében
kering a Halál felette.
Szabadsága szép virágát
meg talán sosem kaphatja.
Elesik. Felállni immár
nincs ereje, akarátja.

[...]

Szól magához: – Elemészt majd
éhes fenevadak gyomra.
Ekkor Carlos kezére száll
rezgő lepke, színes remek.
Felszáll a köd, és meglátja
alant a két tengerszemet.
Könnyebb napot hoz a reggel.
Üres zsákot vállra sem vesz –
se élelme, se fegyvere,
cipelnivalója nem lesz.
Carlos Jara más, mint régen:
haja napszitt, bőre cserzett,
Ördög útján az arcára
számptalan sebhelyet szerzett,
[...]

(2)

Lásd be, bajtárs,¹ elveszett a
forradalom, el örökre.
Át kell jutnod, át kell kelned
a hegyeken túli földre.

Át kell kelned a hegyeken,
száz-veszélyű Ördög útján,²
s hinned kell, hogy üldözőink
megállítja vész és furmány.
Öltöztess hullát ruhádba,
irataid tedd zsebébe,
azt a kedves fényképet is
dugjad a merev kezébe.
Hagyd mellette karabélyod,
leghűségesebbik társad.
Aztán indulj ki hazádból.
Meg ne fordulj – meg ne lássad.
Ördög útján menekülve
Carlos Jara, ne feledd el:
mily nagy az isten hatalma,
s milyen törekeny az ember,
[...]

(3)

[...]

Láva csorog az erében,
Teste mint a nyíló virág,
Sóhaja a tavasz maga,
Ölelése kilenc világ.
Meghal a nap, s a csillagok
mind kihunynak bársony-égen,
valahányszor köréd olvad
most is, ma is, ahogy régen.
Ajka hogyha ajkadhoz ér,
ezer galamb szárnya rebben,
folyékonyvá válik a lég
----- ketten
[...]

* Kolumbiában, az Andokban található Monopamba faluban a gyerekek a turistáknak papírfecnikre írt költeményrészleteket árulnak, darabonként 100 pesóért (kb. 10 forint). A turistákat nem érdekelte a „nagy fogás”, ezért felvásároltam az összes cetlit. A helybéliek szerint egy füzetben talált verseket másolnak és árúsítanak a gyerekek. A töredékeket lefordítva és valamiféle sorrendbe helyezve a következőket valószínűsíttem: egy Carlos Jara nevű költő (tegyük fel, hogy önmagát szólítja meg a többnyire román-

cokra hajazó költeményekben), aki valamelyik gerillaszervezet tagja lehetett, üldözői elől átkelt Ecuadorba, ahol állítólag a baloldali vezetésű ecuadori kormány emberei várták a kolumbiai elvtársaikat. Ám ez csak feltételezés.

1 Az eredetiben *compañero*, amit elvtársnak és bajtársnak egyaránt fordíthatunk.
2 A helyiek által *El camino del Diablónak* (az ördög útjának) nevezett hegyi ösvény.

Üzenet jön: minden éles.
Vetett ág, terített asztal,
nyíló virág, ezer galamb,
szerelmes asszony marasztal.

Mégis elmész, könnytelen.
Harcba. Te könnyörtelen.

(4)³

Rózsabokor a mi harcunk.
Lángra lobbant, nem hiába.
Népünk nem törődik bele
Sanyarú, szegény sorsába.

Életfogytig haldokolni,
mint sorsára hagyott asztal,
míg a kizsákmányolóink
luxuszjachtjaikon tosznak?⁴

Mert e bokor nem a földben:
a lelkiünkben gyökerezik.

(5)⁵

A sorompók közt ragadtak
egy híján háromezren.
Láttam, hogy a halál előtt
még a szemük sem rezzen.
Úgy ment át rajtuk a golyó,
mint a szalonnán a kés,
bőrükön -----
lelkiükön nem nyílt rés
Fáj, hogy nem maradtam velük.
Tehettem – elloholtam.

Most a hegyekben szenvedek.
Ők sehol. -----

Mikor egy történetbe lépsz
nem sejtheted a végét
[...]

(6)

Jobb volt a kikötőben
a fegyverek zajában,
a sok száz elesettel
kiket elvitt a tenger
ők most már mind legendák⁶

Ott minden [...]
[...] nem volt idő
unalmat nem ismerni
amikor lő mindenki
és [...]

Jobb volt az őserdőben
hol ismeretlen népek
etettek és itattak
és asszonyokat adtak
azoknak kiknek kellett

Jobb volt a kis falucska
papjánál megpihenni
mielőtt hátrahagyva
fegyverem s azt ki voltam
az Ördög-útra léptem.

Jobb volna itt fent, hogyha
az emlékek viharja
nem fújna minduntalan
elfáradt sejtjeimben
megvénült [...]

3 E vers modora feltűnően különbözik a románcokra hajazókétól. Ám mivel ugyanúgy cetlikén árulják a gyerekek, fogadjuk el, hogy e szöveg is a költő füzetében szerepelt – lehetséges, hogy a versei közé lejegyzett egy mozgalmi verset, dalt, vagy eleve dal-szövegnek szánta a 12 (vagy több) sort, melyekből kettő (vagy több) idővel elveszett.

4 Az eredetiben ennél erősebb kifejezés szerepel.

5 A versszerkezet itt már döcögős, a mondanivaló közhelyesedik, a menekülő minden bizonnyal kezdett kimerülni. A szövegek sorba rendezésének egyik szempontja a szövegminőség volt, mivel nem minden versben található időrendet felállítani segítő elem – a sorszámozás a magam önkényén alapul.

6 E szöveg is kétségbevonhatatlanul igazolja, hogy a költő valamilyen gerillamozgalom fegyveresen harcoló tagja volt.

(7)⁷

Kezdem megszokni ezt a fényt.
Szemem [...] hegyek fehér hósüvege.

Hisz mindent meg lehet szokni.
A szomjazást, az éhezést.
Hogy nincsen bakancs, se zokni.

Csupán a kételyt nem tudom
útitársként elviselni.
Márpedig mellém szegődött.

Már nem vagyok biztos abban:
nem tehattünk volna mindent
jobban és hatékonyabban,

kímélet- s könyörtelenül.
Mint akiknek szíve nincsen.
Mint akiket sziklák szültek.

Mint azok [...]

(8)

ahol a szelek születnek
s patakok lesznek a jégből
s ahova az istenek is
néha lejönnek az égből
ott kanyarog a hegyek közt
élesen az Ördög útja
ott hagyom el a hazámat
nekem már csak erre futja⁸
[...]

üldözőim közel járnak
mindannyiuk lelkén-kezén
önkéntesek vére szárad
segíts most, Istenek Anyja
vedd el tőlük bátorságuk
ne leljenek a nyomomra
ne kerülhessek hozzájuk
jussak túl a [...] jelekhez
[...] tengerszemekhez

(9)

Füvek nőnek a tengerszem partján.
Bogarak zümmögnek virágok között.
A vízben fekszem – hűvös és marja⁹
sebeim, mint ezer éles köröm.

Ez másik ország, más forradalommal.¹⁰
A határt próbálom elképzelni ott,
valahol a hegyek gerincén futhat.
[...]

Nos, itt vagyok, nincs senkim és semmim.
Minden vagyonom egy hosszú névsor.
Eladhatom, de ellozni nem lehet.
Legalábbis a biztatás így szól.

Hát akkor még egyszer: Isten veled,
szép hazám, te zsarnokok földje!¹¹
Mindennap fohászkodom majd:
Isten a gonoszt belőled kiölje.

[...](?)¹²

7 Hogy miért van háromsoros szakaszokba osztva a szöveg, nem tudtam kikövetkeztetni – az eredeti sem követi a tercínák rímkép-letét. Talán ez is dalszöveg.

8 A papírfecni-re a másoló gyerek aláhúzva írta. Kéziratban az aláhúzott szöveg azt jelzi, hogy nyomtatásban kurzívan szeretné látni a szerző, de mivel nem tudni, hogy miért húzta alá az amúgy súlyos verssort, az eredetihez hűen közlöm.

9 Dél-Amerikában, a Kordillerák magas (4000 méter feletti) fennsíkjaain gyakran találni sós vizű tavakat – a versben szereplő *ojos de mar* valószínűleg két (több?) ilyen képződmény.

10 Ecuadorban 1972-ben egy „forradalmi és hazafias” katonai junta megdöntötte a kormányt, és hatalmon maradt 1979-ig. A forradalmi erők a nyolcvanas években is befolyással bírtak az ország elszigeteltebb vidékein.

11 Kolumbiában a nyolcvanas években (is) hatalmas volt a korrupció. Hosszasan lehetne sorolni, kit miért tartott zsarnoknak. Egy példa az ország működésére: a drogmaffia a nyolcvanas években felajánlotta, hogy a politikai befolyásért cserébe kifizeti az ország küladósságait.

12 Valószínűleg ez a füzet utolsó verse – de szinte biztosra vehető, hogy a tengerszemekhez vezető utazásáról beszámoló szövegsorozat befejező darabja, hiszen a szerző megérkezett a kütüzött célhoz, a tengerszemekhez. Adódik viszont néhány kérdés: a füzet, amelyből a verseket másolták, hogyan került vissza Kolumbiába? Később visszatért hazájába a költő? Üldözői elfogták és visszahurcolták? Netán ecuadori elvtársai vitték vissza/adták ki, miután megkapták a szövegben említett névsort? Erre valószínűleg sosem fog fény derülni, a helyiek erről semmit nem tudnak.

Füstölt kolbász sárgabaracklekvárral

Beszélgetés Király Farkassal

A tavalyi év legemlékezetesebb irodalmi teljesítményeinek egyike Király Farkas nevéhez fűződik a romániai forradalom alatt sorkatonaként megélt tapasztalatait feldolgozó *Sortűz* című kisregénnyel. A kolozsvári művészcsaládból, író-költő édesapa és színésznő édesanya mellől induló, költőként Bella István-díjas szerző a beszélgetésünk idején már két új műve – az azóta meg is jelent novelláskötete, valamint következő verseskönyve – napvilágra kerülését várta, így bőven volt rá ok, hogy az aktualitások mellett felidézzük korábbi műveit, eddigi pályáját, s hogy a maga jellegzetes stílusában valljon saját indíttatásairól, viszonyulásairól, az írásaiban rejlő különlegeségről, írói és emberi világáról is.

– *A neoavantgárd kortárs irodalom jeles képviselőjeként tartanak számon, családi vonalon is, hiszen édesapádról és öcsédről mindez szintén elmondható. Nálad hogyan alakult ki ez a látásmód, kifejezési forma? Otthonról hoztad magaddal?*

– Nyilvánvalóan nagyon sokat számított az otthoni környezet, és az is, hogy milyen könyvek voltak a polcainkon. Beatköltőket, nyugati emigráns magyar irodalmat olvastam, s ezek számomra roppant izgalmasak voltak, nem utolsósorban azért, mert ilyet nem tanítottak az iskolában. Az olvasmányélmények az indíttatás általános háttéréként voltak meghatározóak, konkrét élményként pedig megemlíteném azt, hogy amikor nyolcadikos koromban egyszerre gyűrt le a kanyaró és a bárányhimlő, két hétig feküdtem ágyban, és ezalatt elolvastam az összes fellelhető Rejtőt. Akkor jöttem rá, hogy nem olyat, nem úgy kell írni, amilyet és ahogyan az összes többi szerző, mert az egy adott pillanatban ismétlésé, unalmassá válik. Valószínűleg ez is közrehatott abban, hogy avantgárdabb dolgokkal foglalkozom. Legyen a szerzői hozzáállás kritikus

is, vicces is, mert épp elég író-t ismerünk, aki azzal, ahogy írt, már az életében halott lett.

– *Mindez mintha a recepciódon is lemérhető lenne, hiszen a sokszor tudományos megközelítésű elemzések nem igazán adják vissza, mennyire élő és életszagú írásművészetet folytatsz.*

– Ez számomra valóban fontos szempont, mivel én nem a bölcsészetből jöttem. Sokfélét műveltem, sok mindent tanultam különféle egyetemeken, kémia–fizika szakos tanárnak készültem egy ideig, majd a pszichológia egyik érdekes részét, reklám- és gazdaságpszichológiát hallgattam, gimnazista korom óta barlangásztam is, aztán később ezt a rutint a gyakorlatban ipari alpinista vállalkozóként kamatoztattam, s ezek az élmények és tapasztalatok nagyban meghatározták a szövegvilágomat. Nem a szokványos irodalmári ívet jártam be, de benne tudtam maradni az irodalomban. Aminek örülök, mert szeretek és talán tudok is írni, és ehhez szívtam némi valóságot is.

– *Hogyan is kerültél bele ebbe az irodalmi életbe? Azt már több helyen elmondtad, hogy katonako-*

rodban édesapád találta meg és juttatta el folyóiratokhoz az írásaidat, de fontos szerepe van életedben és pályádban, hogy ez a katonaság épp az 1989-es romániai forradalom avagy puccs idejére esett. Viszont ez azt is jelenti, hogy első írásaid és egyben eszmélkedésed terepe a '80-as évek ceaușescui Romániája volt, kisebbségi helyzetben.

– Nyilván én is úgy kezdtem írni, mint mindenki: gondosan eldugdostam az írásokat, ne lássa meg senki. De nem kifejezetten azért, mert csak magamnak akartam írni, hanem mert ott és akkor mindenki mindent jól eldugdosott. Nem apám elől rejtegettem tehát, hanem azért, hogy ha véletlenül arra vetődne a titkosrendőrség, hát ne találkozzon ezekkel a versekkel. Nem is próbáltam közölni őket.

– *Voltak bennük olyan tartalmak, hogy így láttad jónak, vagy a diktatúrák üldözési mániájának megfelelően bármibe bármit bele lehetett látni?*

– Nem szerelmes versek voltak, maradjunk ennyiben, saját jogon is lett volna miért aggódnom. Így aztán már Ceaușescu után, de még

katonakoromban juttatta el tudtom nélkül apám az első verseimet ott, Kolozsváron a frissen megalakult Jelenlét szerkesztőségébe, s ők közöltek is. Nem is tudtam róla, az akkori barátnőm küldte el postán a kaszárnyába, én voltam a legjobban meglepve.

– *Mondhatni, szakmailag az első visszajelzés a családból, édesapádtól érkezett, hogy jó az, amit csinálsz.*

– Ez egy csendes visszajelzés volt, mert addig általában elolvastam, megkérdezte, komolyan gondolom-e, mondtam, hogy igen, ő meg visszaadta, és ennyi.

– *Akkor eleinte ő még nem gondolta komolyan, hogy te komolyan gondolsz.*

– Jobban tudta, mit jelent művésznak lenni, mennyire nem egyszerű, nem életbiztosítás, főleg abban a világban, abban a közegben. Akkor vette már ő is komolyan, amikor komolyan is lehetett venni, mert megváltozott a világ. Kezdetben segített is elhelyezni a verseket, mint a Jelenlét vagy aztán a Helikon esetében.

– *S így bele is kerültél az erdélyi magyar irodalmi orgánumok világába, megfordultál az Előretolt Helyőrségnél, Erdélyi Híradónál, közöltek, s egyúttal foglalkoztattak is. Hogyan alakult az utad a kilencvenes években, hogy vetted meg a lábad ebben a közegben?*

– Tulajdonképpen hol másutt, mint a kocsmában. Nyilván ismertem az idősebbeket, a Helikon szerkesztőit, aztán menthetetlenül összeismerkedtem azokkal, akik akkoriban Kolozsvárra kerültek, Fekete Vincével, Kelemen Hunorral, később Orbán János Dénessel, Sántha Attilával, beszélgettünk, szó szót követett, kiderült, hogy mind

ugyanazzal foglalkozunk, úgyhogy belecsöppentem ebbe a társaságba. Bréda Ferenc kezdeményezésére és mágiája hatására megalakult a Bretter-kör, ahol lázas tevékenység zajlott. Mindenkinek megvoltak a maga dolgai, én például tudtam számítógépen dolgozni már akkor, így meg is találtam a helyem ebben a világban. Az Erdélyi Híradó könyveit a mellettük működő 1024 Stúdió készítette, én akkoriban sok időt töltöttem ott, szöveget szedtem, meg még ki tudja, miket csináltam. Ez nagyon jó buli is volt.

– *Tavaly megjelent kisregényed, a Sortűz kapcsán is megtudtuk, milyen sokáig tartó drámai sokkhatás volt számodra a kiskatonaként megélt forradalom, mégsem ez köszön vissza az ekkori írásaidból, s az éleztzempléletedben sem látszik ennek elsődleges hatása.*

– A '90-es évekbeli verseimen, illetve első köteteimen még valóban nem érződik ez a hatás, más hangulata volt a környezetemnek. De foglalkoztatott a dolog, a megélt háborús helyzet, mindig gyűjtöttem az információkat. Nagyon sok nemzedéktársam volt ugyanabban a helyzetben, leültünk egy sör mellé, és elmesélték, amit átéltek – szívesen elmondták annak, aki szintén megtapasztalta ezt a szituációt, még ha egyébként nem is beszéltek erről. Aztán egy idő után meglepően gyakran követett egy katonai zöld Dacia, már Funar kolozsvári polgármestersége idején. Persze lehet, hogy én voltam paranoiás, de akkor abbahagytam a gyűjtést. Szépprózai tapasztalatom nem volt, hát eltároltam a történeteket. Aztán a Budapestre költözésem után, 2002-2003 fordulóján táján mégis elkezdtem írni egy szöveget, ám ekkor – erről már sokszor beszéltem – megjelent Majo-

ros Sándornak a délszláv háborút feldolgozó regénye, a *Meghalni Vukovárnál*, s az olyan mércét jelentett, hogy miután elolvastam, inkább kitöröltem mindent, amit addig írtam.

– *S maradtak csak a versek?*

– Rövidprózákat írtam azért. Karcolatokat korábban is, az elejétől fogva. Majd a Szabad Földnél, ahol tizenöt évig dolgoztam, a főszerkesztő felvetette, hogy ha már úgylis írok, hát írjak tárcákat a lapba. Végül az adta meg a döntő lökést, hogy egy könyvhéten megvásároltam, majd elolvastam Paulo Coelho-tól *Az alkímistát*. Befejezve a könyvet, azt mondtam magamnak: ilyenből bármikor, bármennyit tudok írni én is. Elkezdtem hát tárcákat írni, ami jó dolog volt: a hetilapban hamar megjelent, pontosan jött a honorárium, írásrutint adott, és az előírt karakterszámban fogalmazás fegyelmét is. Emellett a lapnak komoly olvasottsága volt – még most is van, de akkor száz-ezer fölötti volt a heti példányszáma. Így indult a próza.

– *Elmondható tehát, hogy sokat és sokfélét írtál, ehhez képest mégis meglehetősen soká, csak 2002-ben debütáltál első verseskötetetteddel, igaz, utána szinte évenként következett a folytatás. Hogyan történt, hogy minderre csak a Budapestre költözésed után került sor, noha a bemutatkozó Higanymadár ettől függetlenül mégis Kolozsváron jelent meg?*

– Az első kötetem kéziratát még 2000-2001 körül adtam le. Akkoriban úgy zajlott a pályázás, hogy az erdélyi könyvkiadók összedobták a kéziratokat, kiadták lektorálni különböző szakmai tekintélyeknek, ők véleményezték, ezeket összesítették, majd pályáztak – ez rengeteg időbe telt. Így történt,

hogy az első kötetem bemutatójának idején már itt laktam. Mozgalmas idők voltak.

– *S mindjárt az első kötet első versével meghökkentesz, elgondolkodatsz, vagy legalábbis geggel operálsz, amikor azzal a felütéssel és verscímmel kezdesz, hogy utószó helyett. Mintegy lezárással nyitva meg tehát irodalmi pályádat.*

– Hogy is mondjam, annak, aki mindennap töltött káposztát eszik, azt adjak vasárnap is, ünnepnap is? Az lenne a cél, hogy rángassuk ki az olvasót a komfortzónájából, mert ő azt hiszi, hogy ott jó neki, ahol mindent megért, ahol mindent a szájába rágnak. De nem. Arra a könyvre fog emlékezni húsz év múlva is, amelyiket falhoz vágja, megtapossa dühében.

– *Ismert marketingfelfogás, hogy mindegy, mit, csak beszéljenek róla, ám a visszhangok arról árulkodnak, hogy ennél több történt: a kritikák az abszurditást, a meghökkentést, a sokféle történő orientálódást, a kritikus szemléletmódot és az erős képviséget emelték ki, de utólag visszanezve érződik még rajta első kötet mivolta is.*

– Én az első négy kötetre mondanám, hogy kvázi első kötetek voltak.

– *Akkor valóban kritikus a látásmódod, hiszen innentől mégis többé-kevésbé folyamatossá váltak újításaid, állandó megújulási törekvéseid. A második könyvedben, a Hosszú árnyékok földjében így jelentek meg a képversek. E régi, már nem igazán élőnek tűnő tradíció mai formákra való megújítása megint csak egyfajta meghökkentés.*

– A képverseknek, ha már ezeket emeltük ki, megvolt és megvan a maguk folyamatossága. Számomra ez nagyon is élő hagyomány volt, azt nemcsak Kassákék hasz-

Barlangásztársakkal, 1995

nálták majd' száz éve, hanem azóta is sokan. Figyeltem, hogy mit csinál Papp Tibor, Nagy Pál, a nagyvilágban az amerikaiak, portugálok, brazilok, csak mindez nem volt benne a főáramban. Az a benyomásom, hogy a magyar költészet fősodrában soha nem is lesz benne a vizuális költészet, egyáltalán a kísérleti költészet. Nem tudom, miért, nem kell az olvasónak.

– *Mégis erősebb a komfortzóna?*

– Lehet, de ez már bölcsészet is, hogy mitől kanonizálódik az, ami kanonizálódik, és ebbe már inkább nem mennék bele. Az viszont tény, hogy én nem éreztem semmiféle törést, nem valami rég elfeledett dologra kapcsolódtam rá. Ez jött, tartott egy jó darabig, sok időm volt matatni a számítógéppel, aztán nem lett. Bár most legutóbb is leadtam egy hetvenoldalas kötetkéziratot, amiből legalább tizenöt szöveg nem felolvasható a látványelemek miatt.

– *E második köteted felütése is erős, kritikussokhoz címmel szól*

a kritikusokhoz, valamiféle megbántottságról, sértettségről téve tanúbizonyságot.

– Á, engem nem könnyű megsérteni, hiszen én magam vagyok a legelégedetlenebb a szövegeimmel. Ez is inkább csak vicc akart lenni, mintsem utalás valamilyen konkrét esetre. De a kritikával, legalábbis a tíz-tizenöt évvel ezelőtti műbírálatokkal volt egy komoly bajom: a recenziók és a kritikák között mozogtak, amelyekből azt éreztem, hogy szerzőik a majdani doktorijuknak vagy tanulmánykötetüknek írták meg egy-egy fejezetét. Ahhoz bonyolultak voltak, hogy a könyvet recenzióként ajánlják, megkívántassák az olvasóval, ahhoz viszont egyszerűek, hogy valami magasabba beemeljék, a kanonizálás felé tolják el a művet. Önmagukért megírt, köldöknéző kritikák voltak ezek, s akik megírták, jól vállon veregették magukat vele. Talán a kérdéses bökvers is erre utalhatott.

– *Akkor mindez felfogható a beszélgetésünk elején már érintett,*

bölcsészszempontú elemzések kritikájaként is. De nem is kell mélyre ásni, nem kell mindig, mindent megérteni a soraidban? Elegendő és lehetséges adott esetben csak ráérezni?

– Nyilván úgy szeretném, ha az olvasó megértené, mit gondolok, mit akarok. De az érzésnek át kell jönnie például akkor is, ha általunk ismeretlen nyelven olvasunk, hallgatunk igazán jó verset. A zeneiségnek át kell ütnie, hiszen az a közös ősi emberi nyelv, s csak találgatni tudok, hogy a zene és a szövege mikor vált ketté. Így a magam esetében azt hiszem, hogy ennek a saját nyelvünkön való olvasásnál is működni kell.

– Vannak mindenféle képzeld hőseid, mac tîre, rodrigezi pálma dekkó, szigorúan kisbetűkkel, és hozzájuk kötődő versekkel, ciklusokkal. Ők kik, honnan jöttek, többek-e, mint egy-egy geg? Visszatérő figurájuk azt jelenti-e, hogy már eleve könyvben gondolkodtál, és koncepció alapján íródtak ezek a versek?

– Koncepcióban gondolkodni verseskötet esetén nagyon nehéz, szinte lehetetlen, ahhoz nagy trauma kell, vagy nagy öröm. De nyilván örülök, ha a szereplőim miatt egy-egy kötetem így is elfogható. Én karaktereket írtam meg, aztán véletlenül egy könyvbe kerültek, egymás mellé. Az ír nyelvben mac tîre farkast jelent, a szakrális jelentése pedig az, hogy a föld fia – szeretem a kelták művészetét, vagányságát, tőlük került hozzám ez a figura, akivel én mint emigráns a saját jövő-menéseimet tudtam ábrázolni, mégis olyan, mintha másról írtam volna, nem önmagamról. A második kötetnek a címét is a saját áttelepülésem adta, mert az erdélyi hegyek után az Alföldön kirándulva feltűnt, hogy

estefelé milyen hosszúak az árnyékok. Másik hőszöm, rodrigezi pálma dekkó pedig egy volt kollégám elírása – kihalt állatok szobrainak kiállításáról készített riportot, ő használta először ezt a kifejezést, ami bizonyára valamilyen gekkófaj nevének a félrehallása lehetett. Akkoriban korrektor voltam, azonnal nyomozni kezdtem, de ilyen elnevezésű állatfajt nem találtam. Mindenesetre lecsaptam a névre, és elkereszteltem vele egy csavargót a híd alatt, akinek időnként megírom a történeteit.

– Harmadik köteted, az f. versek kapcsán már a kritikák is komolyabb, komorabb könyvről írnak, kevesebb neoavantgárd kísérletezéssel. Érettebbnek tűnik nyelvezetében, látásmódjában is az első kettőnél, vagy legalábbis mintha rutinosabban kezelnéd saját módszereidet, függetlenül attól, hogy te, mint mondtad, még ezen is érezni véled az indulás nyomát. Létező változás ez? Ha igen, akkor ezek szerint nem tudatos?

– Jó, legyen komolyabb, de erről beszéltünk: ha kevesebb benne a neoavantgárd, akkor az már komolynak, érettnek látszik. Ahogy azt a kánon értékeli, ugye. Nyilván fejlődik az ember íráskészsége is, folyamatosan új információk, impulzusok érik, már kevesebb frusztrációm volt az áttelepülés miatt – ekkor már volt letelepedési engedélyem, ha jól emlékszem –, de ezzel együtt olyan gyorsan jött a második, harmadik és negyedik könyv, 2004-től 2007-ig, hogy akár egy kötet is lehetnének, elférnének egymás mellett, egybekötve. Én egységesnek érzem őket a saját életművemem belül.

– Az f. versek cím poén akar lenni, vagy egyfajta öntudatra utal a keresztneved rövidítése?

– Egyszerűen csak megtetszett, nem is volt jobb ötletem, de igazából nincs komoly jelentősége. Persze a szakma lecsapott rá, felhúzott rá pár magvas gondolatot, és a címlapon én is szerepeltetek néhány f-betűs szót, úgyhogy, ha akarjuk, lehet sokáig értelmezgetni.

– Itt jelenik meg először humorosabb formában a költészet magasabbrendűsége, ahogyan a tévéket, internethálózatot tönkretéve inkább verseket juttatsz el a postládákba.

– És valamilyen formában egy-két évvel később ez meg is történt: beindultak a közösségi oldalak, ahol virtuális postaként osztogatják, tolják egymásnak az emberek a verseket, idézeteket – meg zenét, híreket, a saját arcukat és feneküket –, ami egyáltalán nem baj, én sem elefántcsonttoronyként gondolok a költészetre. Az a jó, ha a vers, éppúgy, mint minden más információ, eljut oda, ahová el kell jutnia. Lehetőleg minél több helyre. A huszonegyedik században miért ne lehetne ennek módja a virtualitás? Jó és kényelmes világ ez, csak tudni kell szelektálni.

– Optimistán látod az információáradat korát.

– Persze. Például ma, az internet világában bárminek utánanézhettek, ellenőrizni tudom, amit nem értek. Ezzel tisztában van az író is, az olvasó is. Ma már nem kell száz oldalas könyveket írni, nem szükséges annyi információt megszoztani, több minden köztudomású, mindennek utána lehet járni. Többet megérthetünk, mint korábban értettünk. Kiszámolták, hogy az 1700-as évek Angliájában egy átlagos polgár annyi információhoz jutott hozzá egész életében, mint amennyi manapság egy szombati New York Timesban szerepel.

A kevésbé iparosodott és városiasodott Kárpát-medencében nyilván még ennél is kevesebbhez. Akkoriban egy könyvben számos oldalon keresztül kellett leírni egy kastélyt, egy székesegyházat. Erre ma már nincs szükség. Persze fontos, hogy meg legyen válogatva a tartalom, és hogy az embernek meglegyen a maga szűrője, ami nem magától értetődő. A médiaformák is megújultak, s a könyvet, irodalmat integrálni kell ezekbe, nem elég, hogy a nyomtatott folyóiratnak van online verziója is. Ha a kettőt nem csatoljuk össze, nem csatornázzuk a közösségi oldalakra a megfelelő módon, nem használjuk ki, hogy tágulnak a határok, az nem szerencsés. Gondolok itt például arra, hogy a terjedelmükben és illusztrációjukban korlátozott nyomtatott anyagokat az interneten tetszőleges terjedelemben, videók, könyvrészletek becsatolásával lehet sokkal informatívabbá bővíteni. S mennyivel jobb, hogy így tudunk eljutni a bennünket érdeklő adathoz, információhoz, mint amikor egyetemista koromban kézről kézre és fénymásolóról fénymásolóra jártak az alig hozzáférhető előadásszövegek.

– *Maradjunk a nyomtatott formáknál, konkrétan a negyedik, avagy „utolsó első” kötetednél. A Szósavban bukkan fel először közvetlenül a katonaság sokkélme nye, ahol „a bölcsesség a feléd tartó lövedék süvítésében rejlik”. Ha maga a hatás dolgozott is benned már korábban, itt érett meg benned az elhatározás, hogy most már ezt ki kell adnod magadból?*

– Itt jelenik meg markánsabban, úgy mondanám, mert egy-egy versben áttételesen foglalkoztam ezzel már korábban is. Ennek az lehet a titka, hogy amikor a friss

A Forradalom katonái

és égető problémák eltűnnek az életünkől, akkor újra felszínre kerülnek a régebbi, megoldatlan ügyek. A poszttraumás stresszt elnyomja a hétköznapi stressz, de ha a mindennapi gondok jó része megoldódik, újra felszínre kerül a régi probléma. Viszont itt olyan irodalomtechnikai helyzettel szembesültem, amit a képverseknél már érintettünk: ebben a műfajban és témában valóban nem volt folyamatosság, nem is tudom, mikori a háborús irodalom legfrissebb előzménye. Magyar vonatkozásban Balassi végvári csatáihoz, Petőfi szabadságharcához mégse nyúlhatam vissza, '56 harctereiről nem igazán találtam verseket, nemzetközi téren Apollinaire, Robert Graves is százéves távlat már, a szovjet hősi háborús irodalom pedig természetesen végképp nem érintett meg, és hát annak is hol van már a frissessége.

– *Nem volt így szabadabb a kezéd? Vagy épp a mankó hiányzott?*

– Egyik is, másik is. Mert ha tényleg azt csinálhatok, amit akarok, az jó, de nem is kap el senki, ha dőlni kezdek. Költészetben ez

még inkább így van, mint prózában. Úgyhogy próbálkoztam, mert mást úgysem tudtam tenni.

– *Ebben a kötetben megjelennek a haikuk is, amelyekben erős személyes szál és hiányérzet munkál.*

– Ha van ilyen, az talán nemcsak a haikukban van meg. Persze nem kizárható, hogy tudat alatt valóban hiányzott valami az áttelepülés utáni konszolidálódásban, de kifejezetten nem törekedtem a hiány ábrázolására. A haikuk leginkább csak kipattantak, de persze valóban sok mindent beléjük lehet látni, és pontosan ez az olvasó dolga, hogy lásson bele bármit, ami benne megmozdul. A későbbi, *Szét, nem össze* című kötetemben is ezért rontottam le a versnyelvet, ezért használok a megszokott trópusok helyett igen gyakran fokozást, ismétlést, hogy így hassak az olvasóra. Mindez itt, a *Szósavban* kezdődhetett.

– *Viszont e két verseskönyv között már szépróként is bemutatkoztál, megjelent első novellásköteted, A Boldog utca hava és egyéb történetek címmel. Itt prózában is*

megjelenik az irracionális, nem túl magasan kvalifikált hőseid mindennapos sorsaiba szívárogo bele a valószerűtlenség, aztán vagy filozófiai mélységeket, vagy teljes szürrealistást kapunk végkifejletként. Mindez a verseidre is igaz, de itt egy-egy sorsban mindez jobban kidomborodik. Ezek a szereplők át is járnak a történeteidben, felbukkannak hol itt, hol ott, novellafüzérré téve a kötetet, bár ezek a megoldások nagyon jellemzőek az egész alkotóművészetedre. Ahogy mondani szokás, te is ugyanazt a verset írod egész életedben?

– Talán igen. A *Boldog utca...* novelláiban sokkal inkább kinyúl a deus a machinából, és mint egy sakktáblán, átrakosgatja a lovat, gyalogot, bástyát, az egyik főszereplő később feltűnik mellékszereplőként, akit meg láttunk már epizodistaként, később főhős lesz... De a valóság is ilyen, bárki bárhol feltűnhet, bármilyen szerepben, attól függően, hogy hol és mi a dolga.

– *Hogyan írsz novellafüzért, honnan kezdődik? Tudod előre, hogy kifejezetten könyvet írsz, nem egy-egy különálló történetet? Megint*

a koncepciónál tartunk. Mikor és hogyan csatlakoztattad egymásba a szálakat?

– Ez így alakult, írtam a tárcákat, és rájöttem, hogy ezeket ki lehet bontani, lehet nagyobbakat írni belőlük. Nyilván közrejátszott az is, hogy a Nemzeti Kulturális Alaptól kaptam némi támogatást, meg kellett írnom egy kötetet, kellett hozzá új ötlet. S azt láttam, hogy ezek az elgondolások jól működnek. Olyan fickókról van szó, akik túl intelligensek ahhoz, hogy proletárok legyenek, de túl szerencsétlenek, hogy az elithez tartozzanak. Lecsúszott hősök, de a lecsúzásban félúton megakadtak, nem értek le a legaljáig, ezért is mondanám úgy, hogy mindennel együtt mégis szereti őket az Isten, és kiségi őket az amúgy megoldhatatlan problémákból. Az pedig valahogy adta magát, hogy ismerjenek szereplőket más novellákból, ha már úgyis egyazon közegről szólnak a történetek, miért ne bukkannak fel újra és újra akár a szereplők, akár az olyan helyszínek, mint a Fattyú söröző. A kocsma fontos, ott gyűlnek össze ezek

az arcok, akiknek különféle szituációkban szükségük lehet egymásra.

– *Van ennek az irracionálisnak egy másik oldala is, a párhuzamosság vagy több szemzőgűség. A nyitónovellában, az Apostol Barina találkozásában a címszereplő megduplázódik, kamionszofőrként majdnem elgázolja hajléktalan önmagát, mígnem ismét összeadódik, és kiderül, hogy a náluk lévő, kis nyereséget érő lottószelvények összeadásával megvan a telitalálat. A napokban megjelenő új novelláskötetében, a Ha elfogy a fény nyitódarabjában, a Huskyban pedig jelentésrétegek rakódnak egymásra, s ahogy a barlangba szoruló, megsérült szereplő menekülés közben kívülről is látja önmagát és túlélése esélyeit, mások is ugyanígy látják őt. Vagy az emberi lény összetettségére gondolsz, mindarra, amelyek bennünk élnek?*

– A *Huskyt* felkérésre írtam. Az alapverziót felkértem, Thimár Attila olvasta el, és jelezte, hogy az addigi kettő mellé beépíthetnék egy harmadik nézőpontot is. Betettem, és működött.

– *Te magad milyen szerepeket szánsz ezeknek a duplázásoknak, triplázásoknak, továbbra is maradjunk a gegnél, a meghökkentésnél?*

– Ismétlem magam: kell valami új, érdekes, valami olyasmi, mint egy gasztronómiai különlegesség, mondjuk füstölt kolbász sárgabacklekvárral, ami jó, de nem jut eszébe senkinek egy tányérra tenni. Mondhatni: kifőzöm a sztorikat.

– *Prózáidban talán jobban kidomborodnak a személyes vonások, utalok itt a kisebbségi létedre, de a barlangászatra, ipari alpinizmusra is. Tudatosabban emeled be mindezt, vagy jellegénél fogva a próza adja ki jobban? És itt most*

Karácsonyi Zsolt, Szentmártoni János, Bíró Gergely, Csenger Levente, Király Farkas és Vincze Ferenc a Félsgiget Fesztiválon, 2013

már mindkét novelláskötetéről beszélek.

– Prózában jobban meg lehet írni a történetet, vagy legalább egy fél történetet, amihez még hozzágondolhat az olvasó, amit akar. Versben történetet megírni nagyon nehéz, abból elbeszélő költemény lesz, ami nem az én műfajom, így aztán ha prózát írok, azt így teszem. A *Boldog utca* hava a '90-es évek végén, az ezredforduló táján játszódik, afféle megélni igyekvők-ről szól. Volt egy erdélyi kommunista író, Nagy István, neki van egy novelláskötete, *A Boldog utcán túl* címmel. Ő azokat a nyomorultakat írja le, akik a gyártulajdonos kizsákmányolókat, de még a szakszervezetiseket, a negyvenes évekbeli szocdemeket is mélyen gyűlölik, s akiből aztán a „jó” kommunisták lesznek. Az én *Boldog utcám* egyfajta ellensúlyozás, szándékos visszautalás is, bár nyilván önmagában is meg kell állja a helyét, hiszen Nagy könyve a mai széles – főleg magyarországi – olvasórétegekhez már nemigen jutott el. A korábbi novelláskötetem tehát amolyan kolozsvári melóskönyv, az újban pedig az Erdélyi-érchegység, a barlangászat, a természeti helyszín fontos közeg. Nem akartam persze ezekkel az elemekkel Bodor Ádám-könyvet írni, mert azt ő tudja jobban, de valamennyire éltem az eszközeivel, némi misztikummal, hasonló érzésekkel, összegyúrt román, szláv, magyar mitológiával.

– *Ezért is érezni talán folklorisztikus ízeket a Ha elfogy a fényben, miközben itt is megvannak az átjáró, újra felbukkanó szereplők.*

– De ez már tudatosabb volt, itt már nagyobb vázlatokat készítettem hozzájuk. És ez nálam valószínűleg már így marad.

Kontra Ferencsel a Győri Könyvszalonn vendégeiként, 2018

– *A prózaköteteid között megjelent a korábban már érintett Szét, nem össze, az ötödik verseskötleted. Új költeményeidet lecsupasztott nyelvűnek mondd, viszont a kötet nagy része válogatás az előző négy verseskötetből. Mi adta a válogatás ötletét, mit jelez, hová jutottál az életművön belül?*

– Vincze Ferenc barátom, a kötet szerkesztője volt a válogatás ötletgazdája, ő jobban tudja, miért gondolt versválogatásra. Én viszont szerettem volna új verseket is hozzárákni, így született meg maga a könyv.

– *Valamilyen élet- vagy karrier szakaszt mégiscsak jelöl egy efféle „best of”...*

– Az idő múlását feltétlenül... De tényleg Vincze Ferié az ötlet és a kivitelezés is, ő végezte a teljes válogatást, ő állította össze a sorrendet is, érdekes szerkesztői elv alapján, mert nem kötetek szerint, nem kronologikusan, hanem tematikusan, minden fejezetbe egyforma számú verset válogatott

össze minden korábbi kötetből, illetve új írásból. Ezzel a könyvvel nagyon elégedett voltam és vagyok, azóta is köszönöm Feri munkáját.

– *És eljutottunk a Sortűzhöz, beszélgetésünk idején az utolsó megjelent művedhez, általad nem-regénynek nevezett első kisregényedhez, a forradalom idején kis-katonaként megélt tapasztalataid irodalmi feldolgozásához, amely a legkomolyabb visszhangot váltotta ki a műveid közül. Négy különböző nemzetiségű sorkatonai története 1989 Romániájában, akikben valahol mind benne vagy te magad is.*

– Sokat dolgoztam vele, remélhetőleg ez átjön a szövegből, bár karcsú a kötet. Jó érzés volt kitenni a pontot a végére. Fontos tapasztalatokat, sokkhatást, traumát dolgoztam fel benne. Azon is sokat kellett melózni, hogy ennyire ne legyen regényszerű, ne legyenek tájleírásai, jellemrajzai, tipikus regényszerkezeti elemei, amelyeket egy-egy kritikus hiányolt is, de hát én akartam így. Csak a négy fősze-

replő ott és akkor megesett dolgairól beszélek. Képzelnék úgy, hogy négy novella folytatódik epizódokban, s az epizódok időrendi sorrendben egymás közé ékelődnek. Egy-egy főhős sztorija tipográfiai-
lag is elkülönül egymástól, a háborús helyzetet leszámítva nincs bennük semmi közös.

– *Kaptál az irodalmi életen túli, személyes visszajelzéseket is?*

– Nagyon sokat, bár itt, Magyarországon, ahol az emberek esetleg a tévében látták, hogy baj van a szomszédban, inkább szakmai körökből kaptam értékeléseket. Erdélyben viszont, ahol szinte mindenki kapcsolódott valahogyan az akkori eseményekhez, érdekes módon inkább hölgyolvasók jeleztek vissza – akik nem feltétlenül voltak benne a történések sűrűjében, de ott szorongtak a háttérben, és most ráismertek egykori rokonaik, ismerőseik, szerelmeik történeteire, olyanokéra, akik talán azóta is szenvednek, mint a kutya, esetleg szétitták az agyukat, ami passzív formában megint a nőkre hárul a legkeményebben. Egy szociológus ismerősöm, aki szintén akkor volt katona, így köszönte meg: legalább nem kell beszélni erről, elég csak odaadni a gyerekeink kezébe a könyvet.

– *Számodra ez a sokat emlegetett poszttraumás stressz mivel járt, hogyan jelentkezett, mielőtt kiírtad volna magadból?*

– Az első tíz év volt necces. Mit mondjak... Ha ipari alpinistaként dolgozik az ember, akkor elég jól keres ahhoz, hogy épp elég rumot tudjon venni. Azt megissza, s utána már tud aludni is, anélkül hogy rémálmokra ébredjen. És minden nap úgy kel fel, hogy íme, még egy reggel, még egy nap. Máshogy akkor nem ment.

– *Átélt, általad látott részeket is felelevenítesz, nemcsak mások által megtapasztaltakat, elmeséleteket?*

– Igen, persze. De önmagában kevés lenne, ha csak magamat mesélem el, abból könnyen önsajnálható köldöknézés lehetett volna. Ezért mondják jól a kritikusok, hogy ennek a regénynek az egynegyede én lehetek. De nem a négy katona egyike, nem mondjuk a magyar kiskatona, hanem mindegyikből az egynegyed, magyarból, románból, szászból, szerbből, háttérszereplőkből.

– *Ezek a nemzetiségi határok a könyvben el is mosódtak.*

– Mert nem ez volt a lényeg, hanem az, hogy a személyiségek, az identitások feloldódnak. Bármilyen etnikumhoz tartozóval, egyáltalán, bármilyen emberrel megeshetett, ami ezzel a négy soratonával történt. Az eredeti kérdésre visszatérve: a konkrét eseményeket bár nem mind személyesen éltem át, de azok mind megtörténtek. Éveken keresztül kutattam, rengeteg cikket, interjút, visszaemlékezést olvastam el, úgyhogy hozzátköltve legfeljebb csak a kulisszák kisebb részletei vannak. De még mindig nagyon érdekel, ki mit látott, hogyan élt meg, és hogy mi szűrődött le mindebből három évtized alatt. Úgyhogy egyáltalán nem biztos, hogy én ezzel befejeztem ezt a témát, sőt, az új kötet egyik novellája, *A gyümölcs íze* részben vissza is utal erre: a délszláv háborúban a horvát oldalon harcoló zsoldos lelövi a szerbek zsoldosát, holott korábban együtt harcoltak a romániai forradalomban.

– *A próza mellett evezünk vissza a költészet területére is, hiszen az sem szorult háttérbe, van is egy szinte mindenórás versesköteted. Milyen címmel fogunk találkozni*

vele, tervezel-e benne újítást, tipikusan „Király Farkas”-os lesz-e? Mit érdemes előzetesen elmondani róla?

– Ez egy újabb szerepjáték, a címe *Út a tengerszemekhez*, és azt játszom, hogy Kolumbiában vagyok tudósító. Ez onnan jött, hogy amikor elkezdődtek Közel-Keleten az arab tavaszként aposztrofált események, akkor a Szabad Földnél engem mint – egyebek mellett – külpolitikai újságíróként ráállítottak ezek figyelésére, én pedig elkezdtem követni mindenféle hivatalos és nem hivatalos csatornákon. Aztán egyszer csak azt vettem észre magamon, hogy a hírfolyamokban megjelenő filmcskéket nézve újból orromban érzem az égett lőport, a harcok szagát, a becsapódásokkor mintha meglökött volna a légnymás. Mintha megint ott lettem volna, ahol dörrennek a lövések, az ágyúk, ahol pereg a vakolat. Mindez persze itthon, a képernyő előtt. Érdekléni kezdett, mit tudok ebből kihozni.

– *Mi adta meg a dél-amerikai helyszínt, és mi a verset mint kifejezési formát?*

– Ezúttal inkább a verseket éreztem alkalmasnak a közvetítésre. A beszélő levelet írok valakinek, amihez inkább illik a vers, Latin-Amerikában amúgy is nagyobb a költészet ázsiója. A kontinens pedig adta magát, ott mindig van valamilyen csetepaté, most például Venezuelában. Alkalmas, de a közel-keletitől elütő helyet próbáltam keresni. Erre Kolumbia tökéletes.

– *Mennyire leszel te magad ez az álarc, ez a szerep?*

– Mindegy, mondhatok bármit, mert az olvasó úgyis azt hiszi, hogy az író-költő folyamatosan önmagát írja. Pedig Jules Verne nem járt a Holdon, Karl May pedig

sosem lépett Amerika földjére. De aki elolvassa, az majd véleményt alkothat.

– *Amiatt is merült fel ez a kérdés, mert olykor-olykor önmagadra visszautaló, önreflexív, mondhatni posztmodern gesztusokkal is élsz, az új novelláskötetben köszön a Boldog utca... az egyik szereplőd olvasmányélményeként, máskor korai vershőseidre utalsz későbbi kötetekben.*

– De mi jobb reklám annál, mint amikor az egyik szereplőm az én korábbi kötetemet olvassa a vonaton? Elméletileg pedig: hogyan válhatna jobb szereplőmmé, ha nem a korábbi szereplőim tanulmányozása által? Más szempontom nem volt, amikor ezekhez az eszközökhöz nyúltam, nem gondoltam ezzel ellebegni a halványlila ködbe.

– *Ilyen az, amikor a művészember a valóság talaján jár... Ennek a valóságnak részei a műfordítás-köteteid is. Már a Hosszú árnyékok földjének a záró ciklusa is néhány versfordítás volt, majd jöttek az önálló könyvek, Ioan Buteanu Álmostól összezavarva című verseskötete és Nyávogás a bokorból című regénye, illetve Walter Ghidibaca regénye, a Minden jó, ha a vége rossz. Hogyan, milyen ajánlásra, benyomásra talákoztál e román szerzőkkel és könyveikkel? A műfordítás, illetve a Román Írószövetségtől elnyert debüt-díjad egyúttal azt a kérdést is felveti, hogy ezek szerint a román irodalmi közeg is számon tart, olvasnak téged?*

– Annyira olvasnak és tartanak számon, amennyire lefordították az írásaimat. A prózáim különböző antológiákban jelentek meg, időnként verseim is, de ezen nekem is dolgoznom kellene, külön-

Király Zoltán, László és Farkas a Kolozsvári Állami Magyar Színház stúdiószínpadán, 2019-ben, a Magyar Költészet Napján

ben nem jutok a műfordítók eszébe. Az általam fordított szerzőket is először meg kellett ismerni. Buteanuval éppúgy jöttem össze, ahogy azt a kolozsvári magyar szerzőknél meséltem, kocsmában, egy asztaltársaságban, egy közös festőművész barátunk jóvoltából. Ezután fordítottam le először néhány szövegét, majd szinte az összes verseinek mondható válogatáskötetet. Utána átnyergelt a prózára, lefordítottam a kisregényét is. Majd felhagyott az írással, és, ha jól tudom, most ortodox pap vagy valami hasonló. Ghidibacának meg egy örült történet a regénye: a 2000-es évek elején kettesben beültek egy huszonöt éves Daciába és elindultak Vlagyivosztkba, egész Oroszországon, Szibérián át a Csendes-óceánig. És el is jutottak! Aztán visszafelé, már a Seremetyjevói repülőtéren, némileg ittasan megunt a ör kérdészködését, hogy mi van a csomagjaiban, és a szuvenírek, ruhák után az utolsó válasza az volt, hogy abban meg bomba van. Nagy felzúdulás lett, és már hiába mond-

ta, hogy csak viccelt. Így jött össze neki nyolc hónap három orosz börtönben. Ezt írta meg, érdemesnek tartottam lefordítani, mert nagyon jó könyv, de sajnos nem látom, hogy felkapta volna az érdeklődés.

– *Min fogsz dolgozni a most várt könyvek megjelenése után, mik a terveid, mi foglalkoztat manapság, már ha nem kezdél máris bele valamibe?*

– Másfél éve, amióta eljöttem a Szabad Földtől, szabadúszó vagyok, a hivatalos irodalmi étellel az Irodalmi Jelen prózarovatának szerkesztése köt össze, mint tipográfus pedig tördelek, e-bookokat készítek. Legközelebb egy kitűnő román költő, Floarea Țuțuianu verseiből készülő műfordításkötet várható. Bevallom, jólesik, hogy nem kell kizárólagosan és csakis írnom. Az is megnyugtató, hogy három hónapja elköltöztünk a fővárosból, a hosszú, második emeleti létezésből szinte vidéki idillbe csöppentem. Ezt már csak egy veteményeskert tehetné tökéletessé, most ezen is dolgozom.

Luzsiczka István

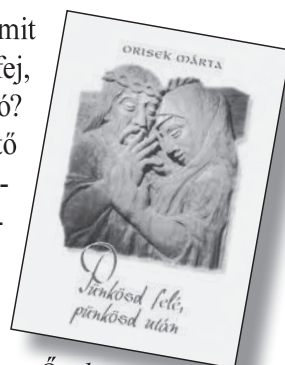
A vessző szimfóniája Orisek Márta: *Pünkösd felé, pünkösd után*, Szent István Társulat, Budapest, 2016.

Kompozíció. Szimfónia. Idegen szavak, festészeti és zenei (szak)kifejezések, amelyek Orisek Márta könyvének és verseinek a jellemzésére is bátran használhatóak. „Amikor az összes képet eldobtam, amit festettek rólad, / amikor az összes hozzád zengő orgona- és harangzúgásnál / hatalmasabb csönd érkezik, tudom, jelen vagy” (*Krisztus*). A pünkösdi szélzúgás, a tüzeső kihallgatása, a hallottak emberi szóra váltása, ritka és szerencsés esetben: a találkozó felek párbeszédének („éig érő / párbeszédben megsejtettek”) közreadása volna e kötet célja. Vegyes hangszerelésben, vegyes műfajokkal (versek, képversek, idézetek és illusztrációk) gazdagított „hegyi beszéd” a mesekönyvek között.

A jól megkomponált kötet hat, igen egyszerű, de annál jelentőségteljesebb címet viselő fejezetre tagolja, választja el egymástól az egyetlen lélegzethől metszett verseket, s az egyszerűség itt az egyenes beszédet hivatott kifejezni. Az egyszerűség az irányjelzők egyszerűsége is. (Csakugyan bajban volnánk, ha az útjelzőtáblák láthatóságát, olvashatóságát bármi is zavarná, homályosítaná!) S hogy (még) világosabb legyen az út, amelyet Orisek Márta bejárt, és amelyről olvasóinak beszámol, mintegy bizonyossággal és/vagy bizonyíték gyanánt Karácsony Sándortól vett idézeteket szólaltat meg, így jelöli ki azt a hagyományt, amelybe versei beágyazódnak. Ezt a szándékot erősítik a Dienes Valéria-, Bagdy Emőke-, II. János Pál pápa-idézetek, erről értekezik utószavában Deme Tamás is. E hagyomány megszólaltatásának a kulcsa a szerző édesapjának, Orisek Ferenc fafaragó művésznek a szoborsorozata: a fejezetek elején látható, szobrokról készült fényképek sora.

Utat, utazást írtam fentebb, de a megverselt történések nem a fizikai tér eseményei: „Fölmentem, / igen, mert tudtam, / meg kell indulnom felfelé [...] / Nélküle nem ébrednék sohasem”. A szerző az átmenetiség állapotát járja körbe. Kezdetben még gyermekként, bizakodó keresőként, majd a megfelelő pillanatban, egy vesszővágás következtében: Isten gyermekeként. Az Istent kereső ember és az ember elé siető Isten vonzása pörgeti ki a kötet *Őnélküle* (1991–2006) és *Őfele* (2006–2012) című fejezeteinek verseit. Az első egységet bevezető szobron Ádám és

Éva, talán a tudás fája alatt. De mit kereshet Ádám nyakán a kecskefej, a kecskeszarv? És hová tűnt a kígyó? A második fejezet (*Őfele*) bevezető illusztrációján templomjászlát cipelő faragott pásztorok. De lám, utánuk lopakodik egy disznó! Rejtély, ha nem éppen titok: miért? Azután következik az ölekezésbe

torkollott találkozás eseménye, az *Ővele* (2012–2014) fejezet és versei. Itt Cirenei Simon karolja át a két kezével keresztjébe kapaszkodó Jézust és keresztjét. Mindezidáig a földön nem láttam ennél szebb templomot. A negyedik fejezet versei *Őbenne* (2014–2015) cím alatt kerültek a kötetbe. Az egyesülés pörgette ki az *újembert*, az újember a verseket. Ahogy a fába faragott, körtáncot járó leányok összjátéka a harmónia, ember és Isten összhangja szól e versek minden sorából. És az ötödik fejezet *Derűenekeiből* is. És a feltámadt Krisztust megjelenítő, áldozati bárányt ölelő férfiszobor faragott földöntúli „arcbékéből” is. Végül, a *hegyről* való levonulás, a leválás lepkeszárnyú, ám annál súlyosabb mondatai zárják a kötetet. Pünkösdi kontemplációk az újember új életéről. (Erkölc)teológiai kérdésekről. Vajon ezért is váltott át itt versből prózába a szerző? – teszem fel a kérdést, és egyben kérdezem azt is: vajon lesz-e folytatás? A lélekből való (ujj)születés emlékműve e könyv, vagy a sarjadó költészet első számadása?

Kérdezném azt is, hogy vajon a pünkösd előtti „állapot”, a még-nem-fény-én szülte, alkotta azokat a sorokat, amelyeket az olvasó nehezen ért meg, képzel és/vagy fogad el, avagy a még-nem-fény-én-olvasó vaksága a megértés akadály? Íme, néhány efféle megbotlasztó sor: „néma fényt terem”, „tenger zuhan”, „asztal alá hullott ige”, „a zene túlvilági mosoly”, „dörmögő gondját ejti a köd”, „pirkadat pereg”, „éjed vérem virradtán ér haza”, „a bárány [...] éles fényt legel” stb.

Persze, a még-nem-fény-én a *másként* botlasztó sorokkal ellenben remekel. Íme néhány: „a tüdő megáll, a légszomj kékje létcserét ígér”, „megszülettem / negyvennyolc évesen”, „újjászülsz itt / életközépen”, „kinek, mikor érsz szívéig, ez változó, / halálunkkor már ott vagy”, „lombhullatástól / lombhullatásig tart az év”, „a láthatáron távol érted hallgatok”, „lényed időtlent lélegző jelen”, „az ősz sóhája templom, szuszogása város”, „a köd tornyok lábához aludni tér”, „Isten ölébe hulló gyümölcsé érne”.

Az értelmezés mutatóját a Pünkösdig tekerve azt halljuk: mintha visszavonulót fújna a Szél. Talán vissza kell vonnunk a fentieket, hiszen az „Őbenne” létállapotban (úgy tűnik) már nincsen helye a világi, az emberi rendnek. A képzavar, a túlírás, a lelassított nézés, „nagyotlítás”, az átvilágított vesék cseppjeinek mikroszkopikus, fáradságos láttatása itt egy másik világ természete szerint rendeződik. Be kell látnunk: az *újember* beszéde önmagában/önmagához mérendő, védi magát, helytáll magáért: „nincsen határ, / mit zártak hittem, / tárva hazavár”; „Éggyökerű / a lelki fény, / Ég-idegű / a lelki szem”. Amikor a régi és az új ember közé kerül a vessző, csend, Pünkösöd lesz. Ekkor fog ecsetet, hangszert, tollat Isten, és megalkotja az újembert. Itt és ezen érte tetten a szerző a nagybetűs Alkotót, és erről a szempillantásról ad számot, töredékesen, mert másként nem (is) lehet, de hűségesen.

Darabjaiban is egy ez a sok kis egészből összeálló versözön, akár egy óriásfestmény, akár egy szimfónia. És derűs a hangja ennek a versbeszédnek. Vasadi Péteré, Takács Zsuzsáé, Hegedűs Gyöngyié, Halmai

Tamásé – és mindazon keveseké, akiket áthangszerelt a vessző. Szakrális költészetünk új nyelve ez, amely merész és határozott üzenetet hozott az istenfélelem, a vallásos félelem számára, és hitet tesz a derű vallása mellett, a derűs költészet igénylése mellett. „És eldőlnek félő fél-hitek, falak, / mert Te érkezel magad”. A találkozás és a találkozáshoz vezető út, valamint az utazás „szakrális költészeté” bontja ki új virágát ebben a kötetben. Itt a versnek alakja (vízcsepp, Ostya, lépcső, dió, megannyi homokóra és kehely, serleg, aztán guzsaly, hegy, fenyőfa stb.) is van, az alaknak szimbolikája. Sem előbbieket, sem utóbbi nem fejthető meg egykönnyen, de aligha szükséges, hisz a geometria (így is) misztikus.

Karinthy Frigyes senki által meg nem hallgatott, ezért mindenkinek széjjelkiáltott titkát (ld. *Előszó* című verse), azaz: jó hírt hozott világunkba Orisek Márta, és szép verseket a 21. század magyar irodalmába. Szép és erős verseket – ahogyan a legkimagaslóbbak (*Függöny mögött; Együtt; A társ* stb.) esetében láttuk – továbbra is érdemes várunk a szerzőtől.

Iancu Laura

Jankovics Marcell: Pünkösöd (2008)

**Sorsok tükrében
szemlélt
történelem** Göncz László: *Emberk
a pannon végeken. Huszadik
századi sorsok a magyar–
szlovén határ mentén,*
Magyar Nyugat Könyvkiadó,
Szombathely, 2019.

Ma is alkotóereje teljében lévő szellemi emberről nehéz összefoglaló kijelentéseket tenni. Göncz László tevékenységének rendkívül gazdag sokrétűsége azonban már 15 évvel ezelőtt is teljes joggal mutatott rá Pomogáts Béla, amikor a kisebbségi élet minde-
nesének nevezte őt (Hitel, 2004. 2. sz.).

Szülőföldje és munkásságának fő színhelye a Magyarországtól az első világháború után – majd a második után újra – elcsatolt dél-vasi és délnyugat-zalai területre, a ma az önálló Szlovéniához tartozó Muravidék annak a magyar népcsoportnak az otthona, amely az egyik legkisebb a határon túli magyar nemzetrészek között. De csupán létszámában. Kulturális és politikai közéletét, valamint történeti és társadalmi önismeretét tekintve azonban a csekély (ma már 10 ezer fő alatti) létszámhoz képest kifejezetten fejlettnak, sokszínűen rétegzettnek mondható. Ez az itteni nép tehetségén és a volt jugoszláviai, majd szlovéniai kisebbségpolitika (viszonylagos) előnyeinek túl annak a kezdetben maroknyi, majd 1991 után népesebbé váló értelmiségi rétegnek köszönhető, amelynek már a 80-as években is aktív, kiemelkedő tagja volt Göncz László.

Tevékenysége kezdettől több szálon futott. Verssekkel kezdte irodalmi pályáját, miközben már folytatta helytörténeti és népcsoport-történeti kutatásait, és – mint eredetileg történelem és művelődésszervező szakon, Szombathelyen végzett szakember – részt vett a muravidéki magyarság nemzetiségi önszerveződésének folyamatában, intézményeinek megteremtésében.

Tudományos és szépírói pályája többnyire párhuzamosan haladt közéleti szerepvállalásával. A pécsi egyetemen doktorált történelemből 2001-ben (PhD), a muravidéki magyarság 1918 és 1941 közötti időszakát feldolgozó hézagpótló monográfiájával. Amint történészként, úgy prózaíróként is arról ír, amit legjobban ismer, és ami iránt minden gondolatával és teljes szívével elkötelezett: szeretett népének viszon-
tagságos 20. századi sorsáról, történetéről, karaktereiről, miliójáról, emberi és etnikai sajátosságairól.

A történeti tények kutatása, összegyűjtése és elemzése ugyanazt szolgálja tudományos műveiben, mint amit regényeiben és elbeszéléseiben: a kor és a benne élő, küszködő ember megértését. Megértést a szó mindkét értelmében: az oksági viszonyok, a miértek feltárását egyfelől, másfelől viszont az empatikus belehelyezkedést a konkrét, egyéni sorshelyzetekbe. Göncz László emberi sorsok iránti érdeklődésének meghatározó eleme ugyanis az emberség. Különösen fontos ez (mély)interjúk esetében, amelyeket a szociográfus komoly terepismeret birtokában kiválasztott személyekkel folytatott. Türelem, nyitottság, tisztelő szeretet kellett ehhez a hosszú évek alatt elvégzett munkához. Célja a szülőföld és népe mélyebb megismerése, megismertetése és önismeretének szolgálata volt.

Mostani könyve műfaját tekintve nem előzmények nélkül való a szerző munkásságában (sem). 2006-ban jelent meg Budapesten *Egy peremvidék hírmondói* című kötete, amelyben már sikerrel alkalmazta a módszert, a hangrögzítő készülékkel fölvevett beszélgetések nyersanyagából egységes narratív rendben papírra vetett élettörténeteket. Ezek egyes szám harmadik személyben elbeszélve rajzolják meg a beszélgetőtárs portréját, bemutatják társadalmi és történeti környezetét, így összességében a személyiség, a kor és a hely – a szóban forgó kötetben a 20. század első felének muravidéki világa – érzéletes, átélhető és dokumentumhitelességű ábrázolását nyújtják át az olvasónak.

Az új könyv szerzői várapozásai és tematikai hangsúlyai némileg mások. Érdekes újdonság a korábbihoz képest, hogy bár természetesen most is tudomást vesz a trianoni határvonalról, ami vitán felül meghatározta az itt élők hétköznapijait és sorsát, mégis – egybetartozónak tekinti a határ két oldalát. S ez nem kétségbevonása semminek, amit a nagyhatalmi akarat létrehozott és fenntart, hanem egyrészt az újabb európai egység szemlélet átvétele, másrészt a megjelenített sorsok pontos olvasata. Hiszen akár melyik oldalán éltek-élnek is az egykor közös tájegység „pannon” emberei (magyarok, de néhány szlovén gyökerű szereplő is van a könyvben), sok tekintetben ugyanazon sorsot élték meg, illetve megélt sorsuk ugyanazt a regionális képletet mutatja, s hasonló tanulságok levonására ösztönöz. Leginkább talán arra,

hogy végre itt az ideje a tartós békességnek és a teljes nemzetiségi szabadságnak ezen a szelíd, napsütötte tájon.

A 27 szociografikus portrét hét nagyobb fejezetbe, ciklusba rendezte a történész-író. Az első hatnak a címe valamilyen földrajzi utalást, helymegjelölést tartalmaz, Európától a Lendva-vidékig és külön Alsó-lendva városáig, az Őrségtől a Hetésig és a Kerka mentéig. Az ezen címek alatt összefogott írások aztán részletesebb, rendszerint egy-egy bővített vagy összetett mondatból álló címet és alcímet kaptak, amelyekből kiderül a „főszereplő” neve és az a kiemelt tulajdonsága vagy véleménye, mellyel, mint valami mottóval, a szerző bemutatja őt az olvasónak.

A 27 portré végigolvasásával aztán szinte teljes társadalmi keresztmetszetét kapjuk a délnyugati pannon végek elmúlt évszázadának mind vertikális, mind horizontális értelemben. Az első világháború utáni évektől a közelmúltig nyúló időszakokat tekintve, a legtöbb figyelem egyértelműen a 20. század középső, mozgalmas évtizedeire esik, amelyek itt is, mint szerte Közép-Európában, kegyetlen próbatételekkel, embert próbáló átalakulásokkal jártak, és a zsarnokságok átmeneti diadalát hozták. De a szörnyűségek között volt néhány esztendő – a Muravidék és a Muraköz Magyarországhoz való visszacsatolásának (1941–1945) leginkább a kezdeti időszaka –, amely a visszaemlékezések többségének legderűsebb pontja. A feszültség kiengedésének, a fojtogató idegenség állapota utáni fellélegzésnek, a magyar igazság érvényre jutásának mámorító állapota, amelyről mindenki felszabadító emlékeket őriz. Ki arról, hogy elébe ment a magyar csapatoknak, más arról, hogy még a határsorompót is szétfűrészelték, hogy megkönnyítsék a magyar katonák útját, és mindenki a kisváros és a vidék valaha volt legnagyobb örömnepének írja le ama boldog tavaszi napot, 1941. április 16-át.

Ha a rengeteg érdekes mozzanat közül egyet kellene kiragadni, akkor ennek a napnak a felragyogását emelném ki ebből a könyvből. Különösen azért fontos ez, mert nem a történész utólagos narratívája kívánta így – Göncz László higgadt hangú, az ellentétes szempontokat is mérlegelő, korrekt történész, aki

nem konstruálja, hanem feltárja a múltat –, hanem a krónikás hűsége. A hűség, amely híven mondja el a sorsokat, így aztán segítségükkel a kor történelmére látunk. A hűség, amellyel az író tolmácsolja a sok-sok egyszerű vagy kevésbé egyszerű ember véleményét és érzéseit, azokét, akik nem elemezték a helyzetet, hanem boldogan átélték azt, amit az igazság pillanatának gondoltak és éreztek. Nem tudok arról, hogy az 1938 és 1941 közt visszacsatolt többi országrészből ilyen mennyiségű és hitelességű személyes tanúságtétel rendelkezésünkre állna, mint amilyenek Göncz Lászlónak (és nyilván a konszolidált szlovéniai viszonyoknak is) köszönhetően a legkisebb akkor visszakerült népcsoport köréből nyilvánosságra kerültek.

A vissza-visszatérő motívumok és epizódok alapján akár sajátos időkezelésű modern regényként is olvashatnánk a könyvet, amelynek gazdag anyagából még két témát említsünk meg itt. Az egyik a Muravidékhez kötődő, európai kitekintésű művész-értelmiségiek (Pável Ágoston, Gábor Zoltán, Salamon Árpád) árnyalt jellemzése, a másik pedig a kötetzáró fejezet, amely a muravidéki egyszerű magyarok II. világháború végi kollektív meghurcolásáról szól. Határainkon belül sokan még ma sem tudnak semmit a magyar kisebbségek akkori kálváriájának részleteiről, és különösen nem arról, hogy még ezeken a szélárnyékosabbnak vélt nyugat-pannon végeken is milyen mély bugyrai voltak nemzetársaink szenvedésének. „Magyar voltál, azért...” – ahogy Göncz könyvének Máraitól vett fejezetcíme mondja.

Göncz László nagy szolgálatot tett az összmagyar nemzeti önismeretnek is, amikor hosszas anyaggyűjtéssel előkészítette, majd megírta ezt a könyvet. Ösztönzésül szolgálhat más nemzetrészeink társadalom- és történetkutató szakembereinek és irodalmának. Legszívesebben azt kívánnám neki, hogy a jól végzett munka örömén túl sokakkal együtt érje meg, hogy az első világháború óta eltelt évszázad lezárulta után most már a következő évtizedek megőrzik a békét, és csak igazságos fejleményeket hoznak. A pannon végeken – és másutt is.

Gyurác Ferenc

Hazatérés Pósa Zoltán:
*Hűséges szökés és hűtlen
 visszatérés*, Coldwell Art
 Kiadó, 2018.

Milyen az, amikor valaki elhagyja a hazáját, „emigrál”, mintegy „elmenekül”, és utána mégis „megtér”, vagyis rádöbben arra, hogy igenis, valahol otthon kell lennünk? Milyen az, amikor a menekülésünk „hazafutásban” ér véget, amikor megértjük, hogy a hazatérés mindennél fontosabb, mondhatni, elkerülhetetlen; nincsen megnyugvás az otthon, az otthonunk nélkül? Pósa Zoltán újabb nagyregényében ezeket a kérdéseket teszi fel önmagának és az olvasóinak is, és valljuk meg, ezek a kérdések nagyon is napjaink problémái. Hiszen a jelen korban – szerencsére – nincsen már kényszer az itthon maradásra, a határok nyitva vannak, szabad az út, ahogy mondani szokták. Ebben az esetben a „kényszer” nem külső, hanem belső. És a szerző ezt a belső „kényszert” vizsgálja, annak természetét.

Pósa Zoltán folyamatosan ír, mondhatnám így is: folyamatosan regényt ír. Akkor is ezt teszi, amikor látszólag nem ezt teszi. Ugyanis azt az írói attitűdöt valósítja meg, ami valóban a jó regényírók sajátja, nevezetesen, hogy önmagára úgy tekint, mint egyszerre hőseire és krónikására újabb és újabb történeteinek. Szépen megmutatkozik ez a mostani munkájában is. Újabb regénye – a *Seminoma, avagy kórház a város közepén* című regényfolyama után – ismét a szerző azon erényeit képviseli, amelyek mindenképpen jellemzik Pósa Zoltánt a kezdetektől fogva, attól a pillanattól, hogy a kezébe – képletesen szólva – tolat vett, vagyis az 1985-ös *Ama török* című első prózai alkotása óta. Krónikása és hőse a regényének, írtam néhány sorral feljebb, és mindez valójában a nagy realisták tudása: tulajdonképpen arról a ritka képességről van itt szó, hogy szerzőnk el tudja mesélni, mintegy kívülről nézve, az általa is megélt történeteket – olykor akár anekdotikus módon –, vagyis mindazt, amiben élünk. Másképpen szólva: a mindannyiunk által végigélt hétköznapiakat fikciós szintre tudja emelni. Különös játék ez, mondhatjuk nyugodt szívvel, hiszen a regény műfajának a határait is feszegeti Pósa azáltal, hogy olykor szinte-szinte dokumentumregényt ír, vagyis nem egyszerűen realista lesz, hanem szinte naturalista, részletekbe menő és pontos leírásokkal dolgozva. Ám a mű, vagyis Pósa regénye, végső soron mégsem valamiféle szociológiai, avagy

dokumentarista alkotássá válik, hanem igazi műalkotássá, regénnyé, fikcióvá, történettel, elbeszélői ívekkel, karakterek fejlődésével, változásával.

Számunkra, akik benne élünk az adott korban, amelyről Pósa is ír, természetesen majdnem minden és mindenki felismerhető. Viszont ahogy telnek majd az évtizedek, úgy lesznek ezek a sajátos „fikciós-dokumentum művek” egyre inkább „kitalációk”, és ezáltal általános érvényűek. Pósa az az író, aki korunkból kiemeli a *jellemzőt*, és azt általánossá teszi. A 19. század nagy realistái szintén így dolgoztak, Balzac műveiben rendkívül sok aktualitás jelent meg az akkori kortárs számára, amelyek aztán a mi számunkra, mai olvasók számára az egész történetnek a háttérét, díszletét adják. Vagyis nem aktualitások többé, hanem fikciós elemek. A politika történelemé nemesül, a történelem pedig történetté, mesévé, amelybe bele tudjuk magunkat élni, hőseivé tudunk válni olvasóként, és amelynek újságcikk vagy éppen híradás jellege észrevétlenül a történetészövés részévé alakul át.

Mindez egyben a szerző stílusát is reprezentálja. És mindezen túl még van a regényírói technikájának egy igen fontos aspektusa. Az, amit egyetlen szóval enciklopédikusságnak nevezhetünk. Vagyis az az egyszerű tény, hogy Pósa Zoltán a regényeiben enciklopédikusságra törekszik. Mit is jelent ez a gyakorlatban? Mi az a szépírói technika, ami jellemzi a szerzőt? Az, hogy Pósa minden létező információt bele akar írni a szövegébe, tehát többször is körbejárja hőseit, megmutatja őket, hozzájuk kapcsolódó dokumentumokat szed össze – ha kell, leveleket, újságcikkeket, szóbeli adatközléseket, amelyek jellemzik azokat a karaktereket, akiket meg akar mutatni. Mindezzel gyorsan zavarba is hozza még azon olvasóit is, akik esetleg benne élnek abban a közegben, amelyről ír a szerző, avagy talán ismerik is magát a szerzőt, vagy éppen azokat a szereplőket, akiket a regényében sokszor néven is nevez. Ugyanakkor mit jelent egy név? Egy név, ami adott esetben ismerősen cseng néhány, a szerzőhöz közeli olvasó számára? Valójában, az idő elmúlásával, ezek a nevek már jelentésüket veszítik, a jövő olvasói szelektálnak, és a nevek mögött csak regényhősöket látnak, nem valóságos, hús-vér személyeket. Ilyen módon az a tény, hogy hősei valóságos személyekről vannak mintázva, és a nevek is

azonosak az eredeti szereplők neveivel, maga is „csapda” a szerző részéről, mert csak arról van szó, hogy a valóságos és a fiktív alakok keverednek egymással. Ugyanez a helyzet Pósa dokumentarista technikájával is: kéziratok, levelek, feljegyzések kerülnek bele a regény textúrájába, és alakulnak át szinte észrevétlenül kitalációkká, áldokumentumokká.

Ez a regény a haza és a hazatérés regénye. Pontosabban szólva, a *Hűséges szökés és hűtlen visszatérés* az otthonról szól, az otthonosság érzéséről, arról, hogy valahol „otthon kell lennünk a világban”. Nem túlzunk akkor, és nem is vagyunk pátoszosak, ha azt mondjuk, hogy ez a regény a *hazáról* szól, vagyis a mai Magyarországról, és benne a magyar társadalomról. Mondhatjuk azt is, hogy a magyar társadalomnak egy fiatal, vagy éppen kevésbé fiatal értelmiségi közegéről, de biztosak lehetünk abban, hogy nem csupán erről, hiszen az a közeg, amelyet a szerző bemutat, – mint cseppben a tengert – a társadalom egészét mutatja meg. Az elbeszélői ív, vagyis a történet maga elvezet minket a messizi idegenbe. Szándékosan fogalmazom ezt így, hiszen Dánia, illetve Koppenhága bizonyos szempontból csak a távollevés metaforája ebben a műben, egyáltalában nem a valóságos helyszín a fontos, hanem az elutazás ténye – az, hogy a hős, Halász Lilla elhagyja az otthont, a hazát, hogy aztán évek múlva újra megtalálja. Olyan ez a távoli pont, amelyet a szerző felvillant, mint Shakespeare *Hamlet*jében Helsingør, egyértelműen csak szimbólum, amely éppen a háttérét adja a „mesének”, valamint annak a nagyon erős érzelmi telítettségnek, ami a regényt, illetve a regény által közvetített üzenetet jellemzi.

Enciklopédikusság, krónikási hűség. Pósa Zoltán „otthonosság-történetében” tehát minden ott van, ami jellemzi a mai magyar hétköznapokat. A hősök mi magunk vagyunk, akik ebben a mai valóságban élünk. Mivel a szerző hősei mi magunk vagyunk, akik itt

Magyarországon, napjainkban, vagyis a mai valóságban élünk, ezért a fikció része lesz minden, ami minket megérint, vagy valaha megérintett, tehát a miniszterelnöki beszéd éppúgy, mint a modern kori népvándorlás, azaz a migránsok helyzete, vagy Brüsszel állandó tehetetlensége ebben a valóságos helyzetben. Ahogy írásom elején már említettem, minden dokumentarista gesztusnak létjogosultsága van ebben az esetben, vagyis nem lesz a szövegszövés terhére, mert háttérre, fikcióvá válik Pósa Zoltán írói műhelyében a bármilyen valóságos információ is.

Az írói technika, az építkezés sajátossága, ami szerzőnket jellemzi, mindenképpen eredeti, izgalmas különlegesség napjaink prózairodalmában. Mindemellett nem csupán ebben hoz szokatlant, eredetit a szerző: formailag olyan megoldásokat elevenít fel, amelyek a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején jellemezték az új magyar prózát (így például Hajnóczy Péter írásait), de mára elvesztek. Ilyen – többek között – az, amikor is a szöveg néhol csupa nagybetűvel „szól”, néhol félkövéren, ezzel is a különböző megszólalások érzelmi telítettségét megjelenítve, mintegy vizuális gesztusként, a regényen belül.

Pósa Zoltán nagyregényét olvasni kell, sőt, olvasgatni. És olvasás közben megállapíthatjuk magunkban nyugodt szívvel: *otthon vagyunk*. Hiszen ráismérünk mindarra, ami körülvesz minket, amiben élünk, és tudatosul magunkban, hogy benne mozgunk a történetben. Amikor Pósat olvassuk, kor- és látletet tartunk a kezünkben, amely majd elmeséli az utókornak, milyen volt itt élni a késői Kádár-korban, illetve a rendszerváltás után, a fiatal demokráciában, hogyan alakultak át, torzultak el vagy éppen erősödtek meg személyiségek, egyéniségek, hogyan lettek belőlünk pozitív vagy negatív Hamletek, vagy éppen III. Richárdok, tehát shakespeare-i hősök.

Petőcz András

Szabófalvától San Franciscóig Oberczián Géza:
Áramlás, Magyar Napló Kiadó, 2018.

„Azt gondoltam, hogy unokák és nagyszülők egymás szeme láttára fogják itt leélni az életüket. Nem így történt. Reményünk s aggodalmunk is kétfelé szakadt” – Sütő András óvó szavai (*A lőtt lábú madár nyomában*, 1990) jutnak eszembe, amikor Oberczián Géza lendületesen megírt kisregényét olvasom. „Áramlás” – az író már műve első szavával, a címmel kezünkbe adja a kulcsot az általa megjelenített sorsok értelmezéséhez. Amelyek sodornak és sodródnak, folyamként hömpölyögnek, majd tehetetlenül szétmállnak a nagy állóvizekben.

Pikareszk vagy családregegy? Történelmi tabló vagy forgatókönyv egy végre megrendezendő, Erdély és az anyaország magyarságának egymást feltételező – és éppen a családok sokaságán át egymásba fonódó – történetét feldolgozó filmhez? Számos értelmezést adhatunk az immár második regényével jelentkező szerző művéhez. Második, mert Oberczián első, műfajilag novellagyűjteménynek nevezett munkája (*Nógrádgyárdonyi napló*) is inkább regénynek, lazán összefüggő történetek összeköthető láncolatának tűnik. Az *Áramlás* is a történetek egyfajta rejtett DNS-spiráljából áll, a 20. század diktatórikus időszakának poklától korunk bizonytalan útkezeséséig.

Gábor, a regény főhőse, a már magyarországi születésű, ám erdélyi gyökerekkel rendelkező fiatalember a Föld túlsó feléről, Panamából indul útnak, hogy részt vegyen egy temetésen: „Borbála mégsem lesz szomorú, elviszem neki az óceánt, úgysem látta soha, beletemetem mellé abba a brassói sírba, megérdemli a végtelent”. Máris eljutunk „az értől az óceánig”. Hiszen az Ady Endrék földjén vagyunk. Oberczián sodró erejű sorai a tengerek áramához hasonlóan, a szövegben is folyamatos mozgást teremtenek. Mint Csíkszentmihályi Mihály „flow”-ja, amely Fiumétől Kaliforniáig sodorta a későbbi, világhírű lélekbúvárt.

Pokoljárás ez: „Kiáramlunk a hazából, azután vissza, ki-be, mondogatta, mint az Urbán lelke, a huzat az ablakon, hát erre való egy nemzet, hogy áramoljon ki-be, mint a huzat?” – kérdezi a regénybeli családalapító. A magyarfaló Ceaușescu-rezsim tömegeket kényszerített ki a hazánknál nagyobb területű „elveszett hazából”. Azt gondolnánk, itt van a pont, a mondat vége. Pedig ahogy. Nemzedékeken át tart

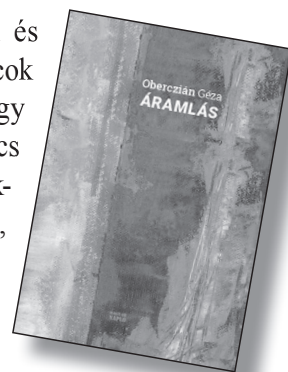
a feldolgozhatatlan szakítás, fiak és unokák kelnek útra, mint a lazacok vagy a legendabeli lemmingek, hogy egy mindent felülíró, ősi parancs szerint visszatérjenek nemzöhelyükre. Vagy a nemzet – hült – helyére, hiszen az erdélyi magyarság, mint Kányádi is megénekelte, egyre csak „szóródik folyton porlódik / szabófalvától san franciscóig”.

Családregegy ez – nehezen kibogozható egy kritikus szerint; nem értek egyet vele. Hamvas *Karneválja*, ahol másfél ezer oldalon át bonyolódik az elcserélt testvérek története, és mindenki legalábbis a saját hasonmásává, majdnemhogyan nemzójévé válik, vagy akár Szerb *Utas és holdvilága* – az Ulpius-testvérek enigmatikus történetével, a különös szerelem százféle, lebontható rétegével – természetesen jóval összetettebb feladványt jelent. Oidipusz sorsa inkább, ami eszünkbe jut: a krumplicsák alatt Romániából kiszökő kolozsvári fiú utódja egy szállítmány krumplicsákot lepakolva kell, hogy visszaérkezzen; a testvérszeretelme tabujából kilépő kapcsolat egy másik „testvérszeretelmében” kell, hogy feloldódjon. Nemzedékek képtelen kalandja, s a visszatalálása az időn át – nem véletlen, hogy a női főhős, Eszter is épp olyan „hideg”, mint az *Advent a Hargitán* jégmadara. Nehéz választásokról szól ez a történet.

Panama az a pontja a Földnek, ahol a híres csatornán áthaladva már csak közelebb kerülhetünk hazánkhoz. Brassó az az őrhely, ahonnan egy magyarnak nincs tovább, elért az egykori ország legszéléhez. Gábor, korunk hőse, az „utolsó” nemzedék sarja egy Panamában megkeresett lánytól tart a Brassóban megtaláltig. Hajtja, sodorja őt a sorsa; a fogyatkozó kilométerek, az elbeszélés keretét képező utazás mérföldkövei térben és időben is tagolják a regény sodrását.

„Áramlás”: ez a szó szerepel a regényt összekötő, vissza-visszatérő énekben: „Mondom testvér mondom”. Ezzel a címmel írja meg elátkozott művét András, az utolsó, még Erdélyben született nemzedék sarja. Az áramlat, a tenger hatalmas, a parttól mindent elragadó ereje keríti hatalmába Gábor apró csónakját, mielőtt elindulna „haza” Brassóba. S a többi, rejtett áramlatot derítse fel az olvasó – megéri.

Udvardy Zoltán

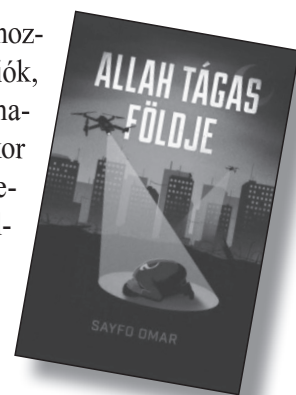

Tágas, Sayfo Omar:
nyugtalanító *Allah tágas földje,*
föld Kárpát-medencei Tehetség-
 gondozó Nonprofit Kft, 2017.

Sayfo Omar könyve – saját bevallása szerint egy lehetséges további regényciklus első darabja – figyelemre méltó olvasmány, nemcsak témáját tekintve, hanem aktuálpolitikai időszerűsége miatt is. Mondhatni, jelen korunk legfontosabb kérdéseivel foglalkozik: a migráció következményeivel. Szereplőit belülről ábrázolja egy olyan sajátos térből, ahonnan az átlagos európai embernek nincs lehetősége rálátni a történések alakulására. Az apai ágon szíriai származású szerző kitűnő érzékkel kezeli ezt az egyszerű rendkívül kényes és húsbavágó problematikát, amely, úgy tűnik, a nyugati világ teljes lakosságára kihatással van. Allah tágas földje azonban elsősorban mégis fikció, bár erősen dokumentarista jellegű könyv – több értékelés és interjú disztópiának, azaz negatív utópiának nevezi. Jászberényi Sándor fülszövegének végső megállapítása szerint: „Isten irgalmazza Európát, ha mindenben igaza lesz!” – kellően nyomatékosítja, hogy olyan művel állunk szemben, amelyet nem vehetünk pusztán regényírói játszadozásnak. Sayfo Omar felkészült háttérismerekkel ábrázolja a sokadik generációs bevándorlók világát a valóságban nem létező, de az átlagos nyugati európai milióban könnyen beazonosítható helyszínek révén. Biztos kézzel, olvasmányos stílusban mutatja be a zónalakók sorsát, egyeseknél a radikalizálódó eszmék alakulásait, azt a vágyálmokkal és frusztrációkkal teli légkört, amelyekkel az itt lakóknak együtt kell élniük. Számos ponton ismerős helyzetek tűnnek elénk, mégis teljesen új látószögekből sikerül rátekintenünk a háborúk miatt vagy gazdasági okokból Európába költöző közel-keleti családok mindennapjaira. A regénybeli narrátor, Naszím, egyes szám első személyben meséli el a történeteket, egymáshoz lazán kapcsolódó fejezetekben. A cselekmény néha éveket ugrik előre, máskor az elbeszélő hosszú, váratlan visszaemlékezésekkel tarkítja mondanivalóit, amelyek stilisztikai értelemben nem mindig hasznos megoldások. Azonban felfoghatjuk Naszím narrációt egyfajta „gyorsregénystílusnak” is, ahol mégsem az események és a karakterek kidolgozottsága számít, inkább a cselekmények filmszerű porgetése az elsőd-

leges, a felvillanó élethelyzetek, a hozzájuk fűzött monologizáló reflexiók, amelyek révén közel érezzük magunkhoz a főszereplőt, még akkor is, ha éppen kevésbé fontos történetekről vagy magánjellegű eszmélkedéseiről tudósít.

Az *Allah tágas földje* címében egy Korán-idézetre utal. „Ez a részlet arról szól, mikor egy embernek a tettei az ítélet napján mérlegre kerülnek, és ő azzal védekezik: nem tudta teljesíteni az isteni parancsokat, mert a földön muszlimként el volt nyomva, nem tudott kiteljesedni. Az angyal visszakérdez: igen, de nem volt-e Allah földje elég tágas, hogy elvándorolj, és mégis teljesítsd Isten parancsát?” Sayfo Omar szerint ez a gondolat az Európába bevándorolt muszlim kisebbségek köztudatában egészen az 80-as évekig jelen volt. Életüket a vallási iránymutatások határozták meg, és úgy vélték, ha ezt valaki nem képes megtenni, akkor menjen haza Európából! Napjainkra azonban az újabb, már itt született generációk ettől teljesen eltérő viselkedésmódok alapján élnek. Többek között ez okozza saját identitásválságukat, valamint a nyugati társadalommal szemben kialakuló feszültségeiket is. A bevándorolt közösségek szokásainak, életvitelének és konfliktushelyzeteinek sokrétű ábrázolása hangsúlyos szerepet kap a műben: hogy még közelebb hozza ezt a világot, a szerző számos eredeti kifejezést használ a narráció során és a párbeszédekben – ezért egy hasznos arab–magyar szójegyzéket is mellékel a könyvéhez. Különös, vad környezetbe csöppenünk, meghasonlott lelkületű emberek közé, akik két kultúra határvidékén élnek. A hideg nyugati jólét ezüstkerítései kizárják a zónába kényszerülteket, akiket a közösségtörzsi lojalitás, az erőszak és az egymásra utaltság tart úgy-ahogy össze. Az ifjúkori bandázások leírásait érdekesen ellenpontozzák a közel-keleti hierarchikus családi viszonyulásokról szóló értekezések, az európaiattól meglehetősen eltérő gondolkozásmód bemutatása, a modern kor és szülőföldről hozott hagyományok közötti feloldhatatlan ellentétek. A sokadik generációs szereplők azonban látszólag akadály nélkül megoldják ezeket a problémákat, egyszerre lehet életük része a fű, az alkohol, a techno-partyk, a kurvázások, a maguk közötti vére menő tekintélyelvűség, háttérben a mecsetek és a szalafista Korán-magyarázók világával, akik az általuk sajátosan

interpretált iszlám szellemében ítéleteket hoznak az egymással rivalizáló bandák tagjai felett. Mert itt, a zónában kemény élet folyik, hasonlatosan az 1995-ös francia *A Gyűlölet*, vagy a napjainkban játszódó *Gomorra* című hiperrealista olasz maffia-filmsorozat helyszíneire. A főszereplők általában mind valamilyen csoportosuláshoz tartozó bandatagok, késekkel felfegyverzett, utcákon, metrókon balhézó, többnyire alkalmi munkából vagy segélyekből élő, boksztermekbe járó fiatalemberek, akik már születésük okán is végképp és reménytelenül nyugatiak, miközben az európai világ mégsem fogadja be őket. A kölcsönös idegenkedést palástoló, nyugatiakra kényszerített tolerancia kevés a boldoguláshoz. A szülői, rokoni származásbeli háttér teszi őket egyedül „mássá”, és nem a vallás, mivel az iszlámnak a bevándorolt többség életében, bizonyos formákban kívül, egyre kevesebb szerepe van. Maga Naszím is bevallja, hogy nem igazán tud mit kezdeni Allah fogalmával, és mecsetbe is csak életében egy-két alkalommal jut el. Hogy nem csak a fiatal nemzedékekre jellemző már ez a közömbös viszony, bizonyítja Naszím apja, akitől az elbeszélő ezt írja: „Hosszú napok után előfordult, hogy whiskyívás közben hallgatta CD-ről a Koránt, valami egyiptomi recitátor előadásában. Azt mondta, így jobban üt.” Naszím és társainak életét az iszlám csak egy háttérben jelen levő fegyelmző hatalom szintjén befolyásolja, bár éppen az erős rokoni kötelékek révén bizonyos szociális és viselkedésbeli kontrollt képes számukra nyújtani. A Korán értelmezése, és vele együtt a közösségeken belüli bírói szerep a szalafista, dzsihádisták hitmagyarázó fennhatósága alá tartozik, akikkel a szereplők valójában alig érintkeznek. Krízishelyzetekben mégis igénybe kell venni a segítségüket, hiszen ők működtetik – az ingyenkonyháktól kezdve a bajbajutottaknak nyújtandó jogi segítségekig – a zónalakók háttérvédelmét. „Nekik hála, sokan úszták meg a börtönt, akit pedig nem tudtak kint tartani, azoknak bent biztosítottak védelmet.” Természetesen az őslakos társadalom nem tud különbséget tenni a bevándorolt közösségek eszmei hovatarozása között, csak a hírekben látott extrém konfliktushelyzetek alapján tájékozódik. Ebből adódik a könyvben egyre inkább

kicsúcsosodó feszültségek nyomán a lényegi kérdés: hogyan képes a politika drámai módszerekkel végképp megoldani a migráció problémáját? Pedig Naszím mindent megtesz a beilleszkedés érdekében, bár hosszas halogatások után, de munkát vállal egy multicenszénél: „A vasalt ing V-nyakú pulóverrel párosítva mocskos zónalakóból tisztességes polgárrá változtatott. Egy minden gyanún felül álló adófizetővé, aki hasznos tagja a társadalomnak. Ez volt az a pillanat, amikor eldöntöttem: végleg magam mögött hagyom a külvárosi stílust, és a szabadidőmben is így fogok öltözködni.” Megpróbál idomulni a „másik oldal” elvárásaihoz, de hiába született nyugaton, az átváltozás nem lehet sikeres. Amikor a saját köreiből származó titkos szerelme feleségül akar menni egy idegenhez, egy fehér, gazdag és jóképű európaihoz, a narrátor nagyon is közel-keleti módon gondolkodik: „a házasságból már nincs visszaút, mert az komoly dolog.” Ebből a szempontból már szinte egy fordított integráció zajlik, elővetítve egy lehetséges jövőképet: a fehér fiú kimondja a szahádát, a hűségesküt, hogy a lány szülei is elfogadják a házasságot. A könyv befejező része már valódi disztópia, atomerőmű elleni merénnyel, mozgósításokkal, ahol a cselekmények már a politikai erővonalak szintjein zajlanak. Nem tudhatjuk meg, kik állnak a robbantások mögött, információ háború van, mindenki okostelefonokon tájékozódik, közszereplők, szónokok nyilatkoznak, vádolnak, eljön a végső káosz és zűrzavar. Szathmári Sándor *Kazohinia* című regényének behinjeit látjuk magunk előtt a különféle pártok és csoportok alakulataiban: Globál Intifáda, Szunna Bajnokai, Páneurópai Szövetség, Európai Felszabadítási Front, Új Hazafias Paktum, Új templomosok... Mindez döbbenetesen lélektelen, akkor is, ha remélhetjük, „hogy Isten mégis irgalmaz Európa lelkének!” Hiszen létezik megoldás, bár az, úgy tűnik, nem az előregező, őslakos európai szavazópolgárok választásain múlik. Sayfo Omar művének erénye, hogy emberi közelségbe hozza a zónalakók életének világát, racionálisan végigvezeti a lehetséges alternatívákat, benne egy pesszimista végkifejlettel. Kitűnő és nyugtalanító könyv.

Boldogh Dezső

Baán Tibor (1946, Budapest) költő, kritikus, eszszéista. Közel húsz könyve jelent meg. Legutóbbi kötete: *Összeáll a kép* (tanulmányok, 2018).

Banner Zoltán (1932, Szatmár, Románia) költő, művészettörténész, muzeológus, előadóművész. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem történelem–filozófia szakán végzett. 1988 óta él Magyarországon. Fő kutatási területe a 20. századi erdélyi festők munkássága. Reményik Sándor-díjas, a Magyar Kultúra Lovagja. Legutóbbi kötete: *Bardóc Lajos* (monográfia, 2018).

Berta Zsolt (1966, Budapest) író, zenész. Regénye, a *Jancsiszög* (2008, 2015) a Magyar Napló regénypályázatán 2007-ben különdíjat nyert. 2015-ben Bertha Bulcsu-emlékdíjban, 2017-ben Márai Sándor-díjban részesült. Legújabb kötete: *Kalef* (regény, 2. kiadás, 2018).

Boldogh Dezső (1967, Budapest) költő, publicista. Az ELTE BTK orientalisztika szakán végzett. 2003-tól publikál folyóiratokban. Budapesten él. A Veranda Művészeti Csoport alapító tagja, az Irodalmi Jelen munkatársa. Legutóbbi kötete: *Találkozások a Pán fiúval* (versek, 2018).

Cs. Varga István (1946, Kapuvár) Toldy Ferenc- és József Attila-díjas irodalomtörténész. 1984-től az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Irodalomtudományi Tanszékén tanított. 2006-tól az ELTE BTK Kultúra- és Irodalomtudományi Intézetének professzora. Legutóbbi kötete: *Borkultúra kettős tükörben* (társszerző: Rácz László, 2016).

Deák-Sárosi László (1969, Székelyudvarhely, Románia) költő. 1990 óta Budapesten él. Az ELTE magyar–filmelmélet szakán és nyelvtudományi doktori iskolájában végzett. Munkatársa a Hazanézó című irodalmi folyóiratnak. Legutóbbi kötete: *A szimbolikus-retorikus film* (tanulmány, 2016).

Farkas Gábor (1977, Miskolc) költő, tanár, irodalomkritikus. Fő kutatási területe az erdélyi és a csángó irodalom. Utolsó kötete: *Táj kontúr nélkül* (versek, 2018).

Gécz János (1954, Monostorpályi) József Attila-, Artisjus- és Gizella-díjas költő, író, képzőművész, egyetemi oktató. A József Attila Tudományegyetem biológia szakán diplomázott. 1990-től az Iskolakultúra, 1993 és 2000 között a Vár utca 17. szerkesztője. 1995-től oktat művelődés- és neveléstörténetet a Pécsi Tudományegyetemen, majd a Pannon Egyetemen és az MFTK-n, habilitált docens. Legutóbbi kötete: *Sziget* (versciklus, 2018).

Gyurác Ferenc (1955, Körmend) irodalomtörténész. Az ELTE magyar–néprajz szakán végzett, irodalomtörténetből doktorált (PhD). 1987–94 között az Életünk szerkesztője, azóta a Vasi Szemle főszerkesztője. A Magyar Nyugat Könyvkiadó munkatetője. Írásai 1981 óta jelennek meg, legutóbbi könyve: *Előmunkálatok egy utópiához* (esszék, cikkek, 2019).

Hazai Kinga (1969, Nagykanizsa) ügyvéd, szellemi alkotások jogi szakértője. Az 1990-es évek végétől Londonban és Genfben élt, ma Budapesten praktizál. A Psota Irén Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Iancu Laura (1978, Magyarfalva, Románia) költő. Bárka- (2010), Bella István- (2010) és József Attila-díjas (2012). Legutóbbi kötete: *Gerlice* (kisprózák, 2018).

Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) egyetemi tanár, irodalomtörténész, a Magyar Napló főszerkesztője, a Kölcsey Társaság elnöke (2010–2018), 2007 és 2015 között a Nyíregyházi Főiskola (2016. jan. 1-től Nyíregyházi Egyetem) rektora volt. József Attila-díjas, legutóbbi könyve: *Oláh János* (monográfia, 2018).

Király Farkas (1971, Kolozsvár, Románia) Bella István-díjas költő, író, műfordító, szerkesztő. 2002 óta él Budapesten. 2010–2017 között az Ambroozia világhálós folyóirat, 2017-től az Irodalmi Jelen szerkesztője, a Parnasszus tördelőszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Ha elfogy a fény* (elbeszélések, 2019).

Luzsicza István (1975, Budapest) költő, újságíró, szerkesztő. Főten él, a FötCafé újság szerkesztője. A dunakeszi bíróság tisztviselője. Legutóbbi kötete: *Az artista estére hazamegy* (versek, 2006).

Mácsai Pál (1961, Budapest) Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színész, rendező, Érdemes Művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja. 2001 és 2004 között a Madách Kamara vezetője, majd 2004-től az Örkeny István Színház alapító igazgatója. 1996 és 2000 között a Magyar Színész-kamarai Egyesület alelnöke, valamint 1997 és 2000 között a Magyar Színházi Társaság vezetőségi tagja volt.

Murányi Sándor Olivér (1974, Székelyudvarhely, Románia) író 2007-ben a kolozsvári Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Pályánál debütált *Felnyomták szentnek* című könyvével. Többek között *Avantgarderobe-* (2007), *Irodalmi Jelen-próza-* (2011) és *Ex Libris-díjas* (2014). Legutóbbi kötete: *Medvenező* (elbeszélések, 2018).

Nagy Gáspár (1949. május 4., Bérbaltavár – 2007. január 3., Budapest) Kossuth- és József Attila-díjas költő, író. 1988-tól a Hitel szerkesztője, 2004-től a Magyar Katolikus Rádió vezető szerkesztője. Utolsó kötete: *Októberi stációk* (válogatott írások, 2016). Válogatott verseit tartalmazó kötete *Látok világomra* címmel kiadónk gondozásában jelenik meg az Ünnepi Könyvhébe.

Nagy Zsuka (1977, Nyíregyháza) Ratkó József-díjas költő. A Nyíregyházi Főiskolán és a Miskolci Egyetemen végzett. Nyíregyházán él. Legutóbbi kötete: *pígment* (versek, 2018).

Oberczián Géza (1961, Budapest) agrármérnök, vállalati tanácsadóként és trénerként dolgozik. Dunakeszin él. Legutóbbi kötete: *Áramlás* (kisregény, 2018).

Oláh Katalin Kinga (1974, Budapest) szobrászművész. A Magyar Képzőművészeti Egyetemen végzett 2004-ben. Munkái Aachenben, Budapesten, Budakeszin, Biatorbágyon, Csöngén, Pécsen, Tokajban, Vecsésen, Zsámbékon vannak. Legutóbbi kötete: *23 '56-os. '56-os arcképcsarnok* (társszerzőként, művészeti album, 2017).

Petőcz András (1959, Budapest) József Attila-, Kaszák Lajos-, Graves-, Arany János-, Márai Sándor- és Babérkoszorú-díjas költő, író. A Jelenlét és a Magyar Műhely szerkesztője. 2002-től a Magyar PEN Club alelnöke, 2009-től a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szépirói Tagozatának elnöke. Legutóbbi kötete: *A macska visszatér* (versek, 2019).

Rummo, Paul-Eerik (1942, Tallinn) észt költő. A Tartui Egyetem filológia szakán végzett. Első önálló kötete 1962-ben jelent meg. 1991-től reformpárti országgyűlési képviselő, majd több észt kormány kulturális, illetve nemzetiségügyi minisztere. Magyar nyelvű kötete: *Nézz a tükörbe* (versek, 2019).

Sárközy Péter (1945, Budapest) Az ELTE magyar–olasz szakán végzett 1968-ban. 1979-óta a római La Sapienza Tudományegyetem egyetemi tanára, a római magyar tanszék vezetője. Márton Áron- és Faludi Ferenc-díjas, illetve a Magyar Köztársaság tisztikeresztje kitüntetettje. A Rivista di Studi Ungheresi olaszországi magyar filológiai folyóirat alapító főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *„Mért ne legyenek tisztességes!”* (tanulmányok József Attiláról, 2018).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) Kossuth-, József Attila-, Alföld- és Arany János-díjas költő, író, műfordító, a Nemzet Művésze. 1961-től szabadfoglalkozású író. 1976 és 1987 között a Kortárs szerkesztője. 1992 és 1995 között a Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Sár lesz a gyémánt* (versek, 2018).

Udvardy Zoltán (1964, Budapest) évtizedekig dolgozott újságíróként különböző sajtóorgánumokban. Emellett az SBS ausztrál közszolgálati rádió magyar nyelvű adásának egyik budapesti tudósítója is volt. 2011 óta pártfogó felügyelőként dolgozik. Legutóbbi kötete: *Izgatás Babylonban* (regény, 2018).

Viola Szandra (1987, Szentés) költő, újságíró, rádiós szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar–kommunikáció–pedagógia szakán végzett. A Karc FM rádió munkatársa, 2017 óta a KMTG kritikusai és szépirói képzésének növendéke. Legutóbbi kötete: *Testreszabás* (versek, 2014).

Vitéz Ferenc (1965, Kisvárdá) költő, kultúra- és kommunikációkutató, a Debreceni Hittudományi Egyetem intézetvezető docense. A Nézőpont folyóirat szerzője és kiadója. Legutóbbi kötete: *Csontos János, az ezredváltó magyar Dante* (monográfia, 2016).